

Σχολή Ανθρωπιστικών επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Σύγχρονες τάσεις στη γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς

Διπλωματική Εργασία

«Το λόγιο επίπεδο στη γραμματική της ελληνικής: Θεωρητικό
πλαίσιο και εφαρμογή στη διδασκαλία»

Τσαφογιάννη Αντουανέτα

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ανθή Ρεβυθιάδου

Πάτρα, Ιούνιος 2024

© Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2017

Η παρούσα Εργασία καθώς και τα αποτελέσματα αυτής, αποτελούν συνιδιοκτησία του ΕΑΠ και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης, αναπαραγωγής και αναδιανομής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα της Εργασίας καθώς και το όνομα του ΕΑΠ όπου εκπονήθηκε.

Το λόγιο επίπεδο στη γραμματική της ελληνικής: Θεωρητικό
πλαίσιο και εφαρμογή στη διδασκαλία

Αντουανέτα Τσαφογιάννη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ανθή Ρεβυθιάδου

Καθηγήτρια, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Αικατερίνη Αλεξανδρή

Επίκουρη Καθηγήτρια, Δημοκρίτειο
Πανεπιστήμιο Θράκης

Πάτρα, Ιούνιος 2024

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, την κυρία Ανθή Ρεβυθιάδου, για την πολύτιμη υποστήριξη, καθοδήγηση και επίβλεψη της Διπλωματικής μου Εργασίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω και τη συνεπιβλέπουσα καθηγήτρια, κυρία Αικατερίνη Αλεξανδρή για τις εύστοχες παρατηρήσεις της.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου, στον Δημήτρη και στους φίλους μου για την κατανόηση, τη στήριξη και την ενθάρρυνση που μου παρείχαν καθόλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας μου.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στην παρουσίαση της θέσης που κατέχει το λόγιο επίπεδο στη νέα ελληνική και στη μελέτη της μορφολογικής διπλοτυπίας του ονοματικού συστήματος της νεοελληνικής γλώσσας. Η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε 5 κεφάλαια και περιλαμβάνει το θεωρητικό πλαίσιο και τη γραμματική εφαρμογή (Κεφ. 2 και 3) και τη διδακτική εφαρμογή (Κεφ. 4).

Αρχικά, προσεγγίζεται η έννοια του *γλωσσικού ζητήματος*, καθώς το λόγιο επίπεδο συνδέεται άμεσα με το γλωσσικό ζήτημα. Παρουσιάζεται το λόγιο επίπεδο και αναλύεται η έννοιά του, βάσει των κριτηρίων οριοθέτησής του. Ειδικότερα, μελετάται η εμφάνισή του ανά επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης, η χρηστικότητα του και η παρουσία του στα διαφορετικά επίπεδα ύφους (επίσημο/ ανεπίσημο) στη νέα ελληνική. Επίσης, στην εργασία δίνεται μια αναλυτική περιγραφή των μορφολογικών διπλοτυπιών του ονοματικού συστήματος, όπως παρουσιάζονται στις σύγχρονες νεοελληνικές γραμματικές καθώς και τα σχολικά εγχειρίδια της Ε΄ και Στ΄ τάξης του Δημοτικού.

Στο εφαρμοσμένο μέρος της εργασίας, μελετάται η θέση του λόγιου επιπέδου και οι μορφολογικές διπλοτυπίες στη γλωσσική εκπαίδευση και πραγματοποιείται διδακτική εφαρμογή στο πλαίσιο του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η μορφολογική ποικιλία του ονοματικού συστήματος δεν παρουσιάζεται εκτενώς στα σχολικά εγχειρίδια και στη σχολική γραμματική της Ε΄ και Στ΄ τάξης του Δημοτικού. Συνεπώς, κρίνεται απαραίτητη η διδασκαλία της μορφολογικής πολυτυπίας του ονοματικού συστήματος για την πλήρη κατανόηση της ποικιλότητας της ελληνικής γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, προτείνονται δραστηριότητες λεξικογραμματικού επιπέδου σε μαθητές της Ε΄ τάξης του Δημοτικού, με στόχο την κατανόηση της έννοιας του λόγιου επιπέδου και την ένταξή του στη γλωσσική διδασκαλία. Η διδακτική εφαρμογή στηρίζεται σε συνδυασμό διδακτικών μεθόδων, οι οποίες θεωρούμε ότι θα συμβάλλουν θετικά στη συνειδητοποίηση από τους μαθητές της έννοιας του λόγιου επιπέδου και στην εξοικείωσή τους με τις μορφολογικές διπλοτυπίες, σε συνάρτηση με τη λειτουργία και τη χρήση τους, ως αποτέλεσμα διαφορετικών υφολογικών επιλογών και περιστάσεων επικοινωνίας.

Λέξεις – Κλειδιά

γλωσσικό ζήτημα, λόγιο επίπεδο, επίπεδα ύφους, μορφολογική διπλοτυπία ονοματικού συστήματος, διδακτική εφαρμογή

«The learned register in Greek grammar: Theoretical framework and application in teaching»

Antouaneta Tsafogianni

Abstract

The present thesis aims at presenting the role of the learned register (demotic katharevousa, high and low register, formal/informal level) in Modern Greek and at studying the morphological variation of the nominal system of the Modern Greek language. The thesis is divided into 5 chapters and includes the theoretical framework and grammatical application (Chapters 2 and 3) and the didactic application (Chapter 4).

Initially, the concept of language issue is approached, as the learned register (demotic katharevousa, high and low register, formal/informal level) is directly related to the language issue. The learned register (demotic katharevousa, high and low register, formal/informal level) is introduced and its concept is analysed based on the criteria for its delimitation. Specifically, its appearance at different levels of linguistic analysis, its usefulness, and its presence in different levels of style (formal/ informal) in Modern Greek is studied. Furthermore, the thesis provides a detailed description of the morphological variation of the nominal system, as they are presented in contemporary Modern Greek grammars and in the school textbooks of 5th and 6th grades of primary school.

In the applied part of the thesis, the position of the learned register (demotic katharevousa, high and low register, formal/informal level) and the morphological variation in language education are studied, and a didactic application is carried out within the framework of the Modern Greek Language course in primary education. The morphological variety of the nominal system is not extensively presented in the textbooks and grammar books of 5th and 6th grades of primary school. Therefore, teaching the morphological multiplicity of the nominal system is deemed necessary for the complete understanding of the diversity of the Greek language. More specifically, lexicogrammatical level activities are proposed for students of the 5th grade students of primary school, aiming at understanding the concept of the learned register (demotic katharevousa, high and low register, formal/informal level) and its integration in language teaching. The teaching proposal is based on a

combination of teaching methods, which we believe will contribute positively to the students' awareness of the learned register (demotic katharevousa, high and low register, formal/informal level) and their familiarity with the morphological variation, in relation to their function and use, as a result of different level form choices and communication contexts.

Keywords: Language issue, learned register, levels of style, morphological variation of the nominal system, didactic application

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vii
Περιεχόμενα	ix
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	x
Κατάλογος Πινάκων	xi
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xii
1. Εισαγωγή.....	1
2. Το λόγιο επίπεδο	3
2.1. Σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα και το αποτύπωμά του στην Κοινή Νέα Ελληνική	4
2.2. Η έννοια του λόγιου επιπέδου.....	8
2.3. Προέλευση και κριτήρια οριοθέτησης λόγιου στοιχείου	9
2.4. Λόγιο στοιχείο και επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης.....	12
2.5. Χρηστικότητα λόγιου επιπέδου	14
2.6. Συμπεράσματα	16
3. Η διπλοτυπία της Νέας Ελληνικής – Γραμματικές & Σχολικά Εγχειρίδια.....	17
3.1. Νεοελληνικές Γραμματικές.....	22
3.1.1. Νεοελληνική Γραμματική του Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1983).....	22
3.1.2. Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας των Holton, Mackridge & Φιλιππάκη- Warburton, (2021).....	24
3.1.3. Γραμματική Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού των Φιλιππάκη–Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά (2022).....	28
3.2. Σχολικά εγχειρίδια Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού	32
3.3. Συμπεράσματα	37
4. Εφαρμογή στη διδασκαλία.....	38
4.1. Εστίαση στον τύπο	38
4.2. Άλλες διδακτικές μέθοδοι και πρακτικές.....	39
4.2.1. Χρήση των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση	39
4.2.2. Ομαδοσυνεργατική μάθηση	41
4.3. Διδακτική εφαρμογή	43
6. Συμπεράσματα	60
Βιβλιογραφία.....	63
Παράρτημα Α	68
Παράρτημα Β	71
Παράρτημα Γ	72

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Εικόνα 4.1. Αφόρμηση διδασκαλίας: Βιβλίο Μαθητή

Εικόνα 4.2. Ιστοσελίδα Γλωσσόpolis

Εικόνα 4.3. Οπτικός γραμματισμός από Γλωσσόpolis

Εικόνα 4.4. Εφαρμογή Pixton

Εικόνα 4.5. Παράδειγμα χρήσης τύπου σε –οι

Εικόνα 4.6. Παράδειγμα χρήσης τύπου σε –ες

Σχήμα 2.1. Συνεχές λόγιου επιπέδου

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.1. Προέλευση του λόγιου στοιχείου

Πίνακας 2.2. Περιστάσεις χρήσεις λόγιου στοιχείου

Πίνακας 2.3. Κατηγορίες λόγιου στοιχείου με απουσία ανταγωνιστή

Πίνακας 2.4. Παραγωγικότητα λόγιου επιπέδου

Πίνακας 3.1. Μορφολογική πολυτυπία ονοματικού συστήματος

Πίνακας 3.2. Παρουσία μορφολογικής πολυτυπίας ονοματικού συστήματος στις νεοελληνικές γραμματικές

Πίνακας 3.3. Μορφολογικές διπλοτυπίες ονοματικού συστήματος στα σχολικά εγχειρίδια της Ε΄ τάξης του Δημοτικού

Πίνακας 3.4. Μορφολογικές διπλοτυπίες ονοματικού συστήματος στα σχολικά εγχειρίδια της Στ΄ τάξης του Δημοτικού

Πίνακας 4.1. Φύλλο εργασίας λόγιων εκφράσεων

Πίνακας 4.2. Διδακτική πρόταση κλίσης επιθέτων σε –ής/-ές

Πίνακας 4.3. Σημειώσεις και παραδείγματα διπλοτυπίας στο διαδίκτυο

Πίνακας 4.4. Φύλλο εργασίας για εξάσκηση της διπλοτυπίας

Πίνακας 4.5. Διδακτική πρόταση κλίσης θηλυκών σε –ος

Πίνακας 4.6. Σημειώσεις διπλοτυπίας (Holton κ.ά., 2021: 61-62)

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

Δ.Ε.Π.Π.Σ. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών

ΕΘΕΓ Εθνικός Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας

ΤΠΕ Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας

1. Εισαγωγή

Η γλώσσα, από τη φύση της, συνεχώς αλλάζει και μεταμορφώνεται ανά τους αιώνες (Aitchinson, 2020: 15). Χαρακτηρίζεται από ετερογένεια και αποτελεί ένα σύνολο γλωσσικών ποικιλιών που διαφέρουν μεταξύ τους και τις οποίες οι ομιλητές χρησιμοποιούν σε διαφορετικά περικείμενα. Κάθε ποικιλία εξυπηρετεί διαφορετικά επίπεδα ύφους και χρησιμοποιείται σε διαφορετικά περιβάλλοντα επικοινωνίας (Τσάκωνα, 2012). Επιπλέον, αποτελεί ένα έμφυτο στοιχείο του ανθρώπου, με το οποίο εκφράζεται και επικοινωνεί. Στοχεύει στη μετάδοση μηνυμάτων, γραπτών και προφορικών, επιδιώκοντας την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Αυτή η διαδικασία συμβάλλει στην εξέλιξη της γλώσσας, λόγω της συνεχούς και αδιάκοπης χρήσης της. Η γλωσσική ποικιλία επομένως, αποτελεί κύρια προϋπόθεση της γλωσσικής αλλαγής (Πετρούνιας, 2001).

Στη γλώσσα αποβάλλονται ή και διατηρούνται στοιχεία από διάφορες φάσεις της εξέλιξής της. Τα λόγια στοιχεία αποτελούν μέρος των γλωσσικών στοιχείων που έχουν διατηρηθεί και αποδεικνύουν την πολυδιάστατη πλευρά της ελληνικής γλώσσας. Το λόγιο επίπεδο αποτελεί μέρος της κοινής νέας ελληνικής, γεγονός που καθιστά απαραίτητη την περαιτέρω μελέτη του.

Οι γλωσσικές ποικιλίες, ως αποτέλεσμα της γλωσσικής αλλαγής, επιτρέπουν στον άνθρωπο να επιλέγει γλωσσικούς τύπους, ανάλογα με το υφολογικό επίπεδο και τις ανάγκες κάθε επικοινωνιακής περίπτωσης. Οι άνθρωποι καθημερινά και πολλές φορές εν αγνοία τους, χρησιμοποιούν λόγιους τύπους τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο, μέσα από παγιωμένες φράσεις. Οι γλωσσικές ποικιλίες παρουσιάζονται σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία και το λεξιλόγιο), συνιστώντας τον πολυμορφικό χαρακτήρα της γλώσσας.

Η μελέτη του λόγιου επιπέδου θεωρείται απαραίτητη, καθώς αποτελεί στοιχείο της νεοελληνικής γλώσσας και το συναντάμε σε επίσημα και ανεπίσημα περιβάλλοντα επικοινωνίας. Η συνειδητοποίηση και κατανόηση του λόγιου επιπέδου καθίσταται απαραίτητη, διότι μέσω αυτού οικοδομείται ο ακαδημαϊκός λόγος των μαθητών και παρέχεται η δυνατότητα προσαρμογής σε διαφορετικά περιβάλλοντα επικοινωνίας. Ωστόσο, η διδασκαλία του λόγιου επιπέδου προσεγγίζεται επιφανειακά κατά τη διδακτική

πράξη και η εμφάνισή του στα σχολικά εγχειρίδια χαρακτηρίζεται από ασάφεια και αδιαφάνεια.

Στην παρούσα εργασία επιδιώκεται η προσέγγιση του λόγιου επιπέδου, ως προς τις μορφολογικές διπλοτυπίες του ονοματικού συστήματος και τα διαφορετικά περιβάλλοντα επικοινωνίας στα οποία εμφανίζεται. Βασικός στόχος της εργασίας είναι η ενίσχυση και βελτίωση της διδασκαλίας του λόγιου επιπέδου στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται ως εξής: Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται το λόγιο επίπεδο και η σύνδεσή του με το γλωσσικό ζήτημα της ελληνικής γλώσσας. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η διαμάχη μεταξύ των δύο γλωσσικών ποικιλιών της ελληνικής γλώσσας, της καθαρεύουσας και της δημοτικής, μέσω της οποίας οικοδομήθηκε το γλωσσικό ζήτημα. Στη συνέχεια εξετάζεται ο διαχρονικός χαρακτήρας του λόγιου επιπέδου και ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του σε επίπεδο χρηστικότητας, μέσα από την παρουσίαση των κριτηρίων οριοθέτησής του. Επιπλέον, παρουσιάζεται η εμφάνιση του λόγιου επιπέδου σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης και οι διαφορετικές χρήσεις του, ώστε να γίνει κατανοητή η θέση και η λειτουργία του στην ελληνική γλώσσα.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η μορφολογική διπλοτυπία του ονοματικού συστήματος της νέας ελληνικής και συγκεκριμένα των ουσιαστικών και των επιθέτων, όπως αυτά παρουσιάζονται στις νεοελληνικές γραμματικές και στα σχολικά εγχειρίδια. Επιλέχθηκε η εξέταση των διπλοτυπιών μέσα από τον τρόπο που παρουσιάζονται στη Νεοελληνική Γραμματική του Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1983), τη Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας των Holton et al. (2021), τη Γραμματική της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού των Φιλιππάκη–Warburton, Γεωργιαφέντη, Κοτζόγλου & Λουκά (2022) και τα σχολικά εγχειρίδια της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού (Βιβλίο Μαθητή και Τετράδιο Εργασιών). Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά το εφαρμοσμένο μέρος της εργασίας. Αρχικά, παρουσιάζονται οι διδακτικές μέθοδοι και προτείνεται μια διδακτική εφαρμογή του λόγιου επιπέδου στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας του Δημοτικού. Πιο συγκεκριμένα, προτείνονται δραστηριότητες λεξικογραμματικού επιπέδου για εφαρμογή σε μαθητές της Ε' τάξης. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες πραγματοποιούνται σε τρεις φάσεις. Στην Α' Φάση προσεγγίζεται η κατανόηση του όρου «λόγιο επίπεδο», η Β' Φάση επικεντρώνεται στη διδασκαλία των διπλοτυπιών των τριγενών και δικατάληκτων επιθέτων σε –ής/-ές και η Γ' Φάση ασχολείται με τα λόγιας κλίσης θηλυκά ουσιαστικά σε –ος και τη διπλοτυπία που παρουσιάζουν στην ονομαστική πληθυντικού. Η διδακτική εφαρμογή στηρίζεται σε

σύγχρονες προσεγγίσεις της γραμματικής και συγκεκριμένα αξιοποιείται η *εστίαση στον τύπο*, η διδασκαλία μέσω της χρήσης των ΤΠΕ και η ομαδοσυνεργατική μάθηση. Βασική επιδίωξη της διδακτικής εφαρμογής αποτελεί η κατανόηση του χρηστικού επιπέδου των λόγιων τύπων της νέας ελληνικής και η συνειδητοποίηση των διαφορετικών επιπέδων ύφους και περιστάσεων επικοινωνίας, στα οποία εμφανίζονται οι μορφολογικές διπλοτυπίες.

2. Το λόγιο επίπεδο

Το παρόν κεφάλαιο αφορά τον προσδιορισμό της έννοιας του λόγιου επιπέδου, στην προέλευσή του, στα κριτήρια οριοθέτησής του, στην ανάλυσή του ανά επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης και τέλος στη χρηστικότητά του. Η γλώσσα αποτελεί μια πηγή που διακρίνεται από ετερόκλητα στοιχεία, αναγκαστικά ή προαιρετικά, ενδογενή ή δάνεια, νεότερα ή παλαιότερα, πιο χρήσιμα και λιγότερο χρήσιμα, όπου το κάθε στοιχείο συναγωνίζεται μεταξύ των άλλων και επιλέγεται από τον εκάστοτε χρήστη της γλώσσας, αναλόγως των περιστάσεων επικοινωνίας, επίσημων και ανεπίσημων. Επομένως, πλούσια θεωρείται η γλώσσα με πληθώρα δυνατοτήτων χρήσης και ο χρήστης που γνωρίζει και χρησιμοποιεί κατάλληλα τις δυνατότητες αυτές, στις επιμέρους περιστάσεις επικοινωνίας, θεωρείται ικανός και επαρκής χρήστης της γλώσσας (Φλιάτουρας, 2018).

Η ελληνική γλώσσα συγκεκριμένα, είναι ένα πλούσιο σύστημα το οποίο *απαρτίζεται* από την πρότυπη γλώσσα, τη νόρμα, δηλαδή την αμαρκάριστη και ουδέτερη χρηστική ζώνη, αλλά και από την περιφέρεια. Η περιφέρεια δομείται από το λαϊκό επίπεδο και από το λόγιο επίπεδο. Το λαϊκό επίπεδο *απαρτίζεται* από το λεξιλόγιο του περιθωρίου, μια κατηγορία λεξιλογίου που χρησιμοποιείται από συγκεκριμένους ομιλητές και σε συγκεκριμένες περιστάσεις επικοινωνίας, το οποίο περιλαμβάνει τη γλώσσα της πιάτσας, το λεξιλόγιο των ομοφυλόφιλων, το νεανικό λεξιλόγιο κ.ά. (Ξυδόπουλος, 2008: 233-235). Επομένως, θα μπορούσε να οριστεί ως μη τυπικό/επίσημο χρηστικό επίπεδο (Φλιάτουρας, 2018). Από την άλλη, το λόγιο επίπεδο αποτελεί την ακαδημαϊκή, εκκλησιαστική γλώσσα, την ορολογία κ.ά. που βασίζεται στην επιβίωση της αρχαιοελληνικής γλώσσας και θα μπορούσε να ονομαστεί ως τυπικό/επίσημο χρηστικό επίπεδο (Φλιάτουρας, 2018).

Καταλήγοντας, η διαχρονία και ο δανεισμός, αποτελούν τα δύο κύρια στοιχεία της γλώσσας τα οποία εμπλουτίζουν ανταγωνιστικά και χρηστικά τη γλωσσική ποικιλία

(Φλιάτουρας, 2018). Η διαχρονική γλωσσική ποικιλία, το λόγιο χρηστικό επίπεδο, είναι αυτό που μελετάται στην παρούσα ενότητα.

2.1. Σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα και το αποτύπωμά του στην Κοινή Νέα Ελληνική

Η ύπαρξη του λόγιου επιπέδου στην ελληνική γλώσσα συνδέεται άμεσα με το *γλωσσικό ζήτημα*. Ως γλωσσικό ζήτημα, ορίστηκε η διαμάχη που επικράτησε στον ελλαδικό χώρο για αρκετούς αιώνες, αναφορικά με την καθιέρωση της κυρίαρχης γλωσσικής ποικιλίας που θα αποτελούσε την «εθνική» γλώσσα του ελληνικού κράτους. Ήδη από τον 1^ο αιώνα π.Χ., με την εμφάνιση του *Αττικισμού*, ενός κινήματος που εισήγαγε το ζήτημα της διγλωσσίας, με την προώθηση της γλωσσικής συμμόρφωσης προς τους Αττικούς ποιητές του 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα π.Χ, το γλωσσικό ζήτημα διήρκεσε έως και τον 19^ο και 20^ο αιώνα (Καμηλάκη, 2009: 21).

Στην Ελλάδα το φαινόμενο του γλωσσικού ζητήματος οικοδομήθηκε πάνω στη συνύπαρξη δύο γλωσσικών ποικιλιών της ελληνικής. Η Δελβερούδη (2001) αναφέρει ότι η κατάσταση αυτή έγινε γνωστή με τη χρήση του όρου *διμορφία/διγλωσσία*, όπου στην προκειμένη περίπτωση συνυπήρχαν η δημοτική με την καθαρεύουσα. Η καθεμία χρησιμοποιούνταν ανάλογα με τα επίπεδα ύφους, σε συγκεκριμένες περιστάσεις επικοινωνίας, επίσημες και οικείες αντίστοιχα. Οι Αρχάκης & Κονδύλη (2011) αναφέρουν ότι πρώτος ο Ferguson (1959), χρησιμοποίησε τον όρο «διγλωσσία» για να εκφράσει το φαινόμενο της συνύπαρξης των δύο γλωσσών, κατά το οποίο οι ομιλητές χρησιμοποιούν τις δύο ποικιλίες της γλώσσας, την υψηλή ποικιλία στον επίσημο και γραπτό λόγο, ενώ τη χαμηλή, στον καθημερινό, ανεπίσημο και κυρίως προφορικό λόγο.

Ο Ferguson (1959), όπως αναφέρεται στους Αρχάκη & Κονδύλη, (2011), για την διεξοδικότερη αποτύπωση της διγλωσσικής κατάστασης, πρότεινε ορισμένα χαρακτηριστικά της τα οποία είναι:

- Η ύπαρξη διαφορετικού κύρους σε κάθε γλωσσική ποικιλία. Ανώτερη θεωρείται η υψηλή ποικιλία, συγκριτικά με τη χαμηλή, κατά την οποία εκφράζονται συνθετότερες σκέψεις.
- Ο διαφορετικός τρόπος κατάκτησης της κάθε γλωσσικής ποικιλίας. Συγκεκριμένα, η υψηλή κατακτάται μέσω της εκπαίδευσης, ενώ η χαμηλή με φυσικό τρόπο.

- Η κληρονομημένη λογοτεχνική παραγωγή είναι γραμμένη σε μορφές που συγκλίνουν στην υψηλή γλωσσική ποικιλία και όχι τόσο στη χαμηλή.
- Η διγλωσσική κατάσταση μπορεί να διαρκέσει για αιώνες και κατά τη διάρκεια της ταυτόχρονης συνύπαρξης, είναι πιθανό να δημιουργηθούν ενδιάμεσες μορφές.

Το γλωσσικό ζήτημα στον ελληνικό χώρο, τίθεται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, στην εποχή του Διαφωτισμού, μια χρονική περίοδο με έντονες μεταβολές. Οι λόγιοι της εποχής άρχισαν να παίρνουν μέρος στη διαμάχη του γλωσσικού ζητήματος, καθώς υποστήριζαν πως η γλώσσα αποτελεί μέσο εξάπλωσης των ιδεών και φώτισης του έθνους. Αυτός ήταν και ο λόγος της διαμάχης, η μορφή που θα έπαιρνε το μέσο αυτό, διότι έπρεπε να επιλεγεί μέσα από τις διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες. Επικρατούσαν η διαχρονική και η συγχρονική ποικιλότητα. Η πρώτη παρουσιάζει και παραβάλλει την αττική μορφή της αρχαίας ελληνικής στη νέα ελληνική και η δεύτερη έχει διττή λειτουργία. Διακρίνεται από τη γεωγραφική ποικιλία, η οποία αντιπροσωπεύεται από τα τοπικά ιδιώματα και την κοινωνική ποικιλία που αντιπαραθέτει τη γλώσσα του αμόρφωτου λαού στη λόγια γλώσσα, αυτή των μορφωμένων. Η Δελβερούδη (2000) αναφέρει ότι σε αυτήν την τόσο περίπλοκη κατάσταση της ελληνικής γλώσσας, οι λόγιοι του Διαφωτισμού προσπάθησαν να εγκαθιδρύσουν μια ενιαία και γραπτή μορφή γλώσσας με την οποία θα ήταν εφικτή η μετάδοση της γνώσης.

Η διαμάχη επικεντρώθηκε στη διαχρονική ποικιλία της γλώσσας, κατά την οποία ορισμένοι λόγιοι στράφηκαν προς μια πιο παλιά μορφή της γλώσσας, άλλοι προς τη σύγχρονη και άλλοι αναζήτησαν μια μέση οδό. Ειδικότερα, η Δελβερούδη (2000) εξηγεί ότι από τη μία, οι καθαρολόγοι και οι αρχαϊστές θεωρούσαν τη μίμηση γλωσσικών μοντέλων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, ως τον καλύτερο τρόπο ενίσχυσης της σχέσης μεταξύ αρχαίων και σύγχρονων Ελλήνων σε επίπεδο μορφολογίας και λεξιλογίου. Από την άλλη πλευρά, οι υποστηρικτές της δημοτικής, πίστευαν πως η γραπτή γλώσσα, βασισμένη σε γλωσσική ποικιλία της ελληνικής που στρέφεται προς την καθομιλουμένη, θα αναδείκνυε τον πολιτισμό των σύγχρονων Ελλήνων (βλ. και Mackridge, 2009).

Στη μέση οδό στράφηκε ο σοφός λόγιος της εποχής, Αδαμάντιος Κοραής, που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο την περίοδο αυτή, καθώς θεώρησε ως βασικό στοιχείο, το σημείο άφιξης, η κοινή γλώσσα διορθωμένη και απαλλαγμένη από κάθε «βαρβαρισμό», στην προκειμένη από λέξεις της ιταλικής και της τουρκικής. Ο Κοραής χρησιμοποιούσε τον όρο *κοινή γλώσσα* για να δηλώσει τη γλωσσική ποικιλία που μιλούσε ο απλός,

«κοινός» λαός, η ποικιλία που έπειτα χαρακτηρίστηκε *δημοτική* (Δελβερούδη, 2000). Κατά αυτόν τον τρόπο προέκυψε η καθαρεύουσα, η οποία συνυπήρχε με τις υπόλοιπες ποικιλίες της δημοτικής (Καμηλάκη, 2009: 25).

Καίριο σημείο καθιέρωσής της, αποτέλεσε η περίοδος μετά την επανάσταση και την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, που εντάθηκε η ανάγκη για τη διαμόρφωση μιας ενιαίας, κοινής γλώσσας ως μέσο επικοινωνίας του κράτους. Έτσι, η νέα γλώσσα που δημιουργήθηκε, είχε τις βάσεις της στην πελοποννησιακή διάλεκτο, καθώς πρωτεύουσα του νεοσύστατου κράτους ορίστηκε το Ναύπλιο και η Πελοπόννησος κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος του (Mackridge, 2009: 159).

Σύμφωνα με την Καμηλάκη (2009: 26-27), η νέα προφορική κοινή γλώσσα άρχισε να έχει ενεργό ρόλο στη λογοτεχνική παραγωγή, βέβαια στον γραπτό λόγο και ιδιαίτερα στο χώρο της διοίκησης και της εκπαίδευσης πρωταρχικό ρόλο είχε η αρχαία ελληνική. Σταδιακά η δημοτική άρχισε να εμφανίζεται και στον γραπτό λόγο μέσα από τη λογοτεχνική έκφραση, κυρίως δείγματα εντοπίζονται στην Επτανησιακή Σχολή, στον δημοσιογραφικό λόγο και σε θεωρητικά κείμενα τεκμηρίωσης του γλωσσικού ζητήματος. Γενικεύοντας, η περίοδος αυτή, στον γραπτό λόγο, χαρακτηριζόταν από γλωσσική ρευστότητα.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, εκφράστηκαν αντιδράσεις γύρω από τις υπερβολές του αρχαϊσμού κι έτσι το γλωσσικό ζήτημα επανεμφανίστηκε με τα γνωρίσματα των προεπαναστατικών αντιπαραθέσεων. Κατά τη δεκαετία 1880-1890 διατυπώθηκαν συστηματικές απόψεις γύρω από το γλωσσικό ζήτημα, όπου η κυριότερη ήταν η καθιέρωση της δημοτικής σε όλες τις μορφές λόγου, θέση η οποία είχε εκφραστεί μέσα από το έργο του γλωσσολόγου Γιάννη Ψυχάρη «Το ταξίδι μου» (1888), ένα πεζό το οποίο είναι εξ ολοκλήρου γραμμένο στη δημοτική (Σταυρίδη-Πατρικίου, 2001). Ο Ψυχάρης απαιτούσε τον εκτοπισμό της καθαρεύουσας και επιδίωκε την καθιέρωση της δημοτικής ως τη μοναδική γλώσσα του έθνους (Αρχάκης & Κονδύλη, 2011).

Κατά τα πρώτα χρόνια του 20^{ου} αιώνα, το δημοτικιστικό κίνημα αρχίζει να εδραιώνεται υποστηριζόμενο από τη δυναμική παρουσία και την οικονομική συμβολή σημαντικών λογίων και επιχειρηματιών από τη διασπορά, οι οποίοι θα χρησιμοποιήσουν τη δημοτική ως μέσο καλλιέργειας και προώθησης ριζικών αλλαγών στην ελληνική κοινωνία (Σταυρίδη- Πατρικίου, 2001). Παράλληλα, το γλωσσικό ζήτημα συνδέθηκε απόλυτα με τις κυβερνητικές μεταρρυθμίσεις του 1917 στον τομέα της εκπαίδευσης, όπου η δημοτική γλώσσα πλέον εισάγεται στις πρώτες τάξεις του δημοτικού και αργότερα το 1919, ως αυτόνομο μάθημα. Επίσης, σύμφωνα με την Καμηλάκη (2009: 28) και κατά την περίοδο

του μεσοπολέμου, η δημοτική γλώσσα επεκτείνεται σε επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας, σχεδόν πλήρως στη λογοτεχνία και σε μεγάλο τμήμα του επιστημονικού λόγου. Σημαντική ακόμη συμβολή στην καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, αποτέλεσε η έκδοση της Νεοελληνικής Γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη το 1941.

Το γλωσσικό ζήτημα επιλύεται οριστικά μετά τη μεταπολίτευση του 1974. Η συντηρητική κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή το 1976, καθιερώνει τη δημοτική ως επίσημη γλώσσα της διοίκησης και της εκπαίδευσης. Στη συνέχεια, το 1981 πραγματοποιείται απλοποίηση του ορθογραφικού συστήματος με την καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος. Η δημοτική γλώσσα εφεξής χρησιμοποιείται από το σύνολο του λαού σε επίσημες και ανεπίσημες περιστάσεις επικοινωνίας. Εδραιώνεται μια αλλαγή και πολιτικά, καθώς και στον δημοσιογραφικό τύπο επιλέγεται η χρήση της δημοτικής. Σταθμός στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας, αποτέλεσε η γλωσσική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, καθώς εκφράζει τη συνειδητοποίηση ότι η γλώσσα που μιλούσε ο λαός όφειλε να αναχθεί στην επίσημη γλώσσα του έθνους (Καμηλάκη, 2009: 29). Ο Mackridge (2009) αναφέρει ότι το γλωσσικό ζήτημα μετά το 1976 έπαψε να αποτελεί αιτία πολιτικών και κοινωνικών αντιπαράθεσεων.

Ωστόσο, νέα προβλήματα δημιουργήθηκαν εξαιτίας των ποικίλων γλωσσικών στάσεων που διαμορφώθηκαν. Αρχικά, η περίοδος που ακολουθεί είναι μεταβατική και κύριο μέλημα αποτελεί η εδραίωση της νεοελληνικής γλώσσας ως επίσημης ποικιλίας της χώρας και η καλλιέργεια της δημοτικής σε νέα και πιο απαιτητικά κειμενικά είδη, από τη μέχρι τώρα χρήση της στη λαϊκή γλώσσα και στη λογοτεχνική έκφραση. Μεγάλη συμβολή σε αυτή την προσπάθεια διαδραματίζουν άνθρωποι της επιστήμης και του πνεύματος και ορισμένοι επιχειρούν τη μεταφορά της δημοτικής σε επίσημα νομικά κειμενικά είδη. Ακόμη, σύγχρονοι λογοτέχνες εκμεταλλεύονται σε μεγάλο εύρος τη γλώσσα με τη χρήση διαφορετικών υφολογικών ειδών, αξιοποιώντας την παραδοσιακή δημοτική της επαρχίας μέχρι και υφολογικές επιλογές που απέχουν ελάχιστα από την καθαρεύουσα του 19^{ου} αιώνα (Καμηλάκη, 2009: 30). Οι νέες εντάσεις προέρχονταν από τον επανασυμβολισμό της δημοτικής, ως σύμβολο των ιδεολογικών τοποθετήσεων κεντροαριστερών παρατάξεων, και τη σύνδεσή της με τον λόγο της νεολαίας, η οποία χρησιμοποιούσε γλωσσικούς τύπους της δημοτικής (Αρχάκης & Κονδύλη, 2011: 110-111). Θεωρήθηκε ότι η ελληνική γλώσσα κακοποιείται, ύστερα από τη ριζοσπαστικοποίηση της νεολαίας της αριστεράς.

Βαθμιαία άρχισε να γίνεται αντιληπτή η συμπληρωματική λειτουργία της δημοτικής με τη λόγια γλώσσα. Σε αυτό συνέβαλε η τυποποίηση και η διεύρυνση της δημοτικής. Απενοχοποιήθηκαν τα λόγια στοιχεία τα οποία αποτελούν στοιχεία του επίσημου ύφους και πραγματοποιήθηκε μεγάλη πρόοδος στη συγγραφή λεξικών και γραμματικών για την κωδικοποίηση της νέας ελληνικής (Καμηλάκη, 2009: 31). Παρά τις αντιπαραθέσεις που δημιουργήθηκαν και τα στάδια που υπέστη η ελληνική γλώσσα, το σπουδαιότερο γεγονός, μετά από περίπου σαράντα χρόνια από τις μεταρρυθμίσεις του 1976, αποτελεί η γενικότερη αποδοχή της υπερκείμενης μορφής της γλώσσας από τα μέλη της γλωσσικής κοινότητας, η οποία παρέχει ένα μεγάλο φάσμα διαφορετικών επιπέδων ύφους, κατάλληλων για κάθε είδους λόγο, γραπτού και προφορικού, καθώς και περιστάσεων επικοινωνίας, επίσημων και οικείων.

Αποτύπωμα του γλωσσικού ζητήματος αποτελεί η διάκριση μεταξύ λόγιου και μη λόγιου επιπέδου, με την ύπαρξη παλαιότερων, λόγιων τύπων στη νέα ελληνική. Επομένως, γίνεται αντιληπτό πως όλη αυτή η διαμάχη περί επικράτησης της καθαρεύουσας ή της δημοτικής γλώσσας έχει αντίκτυπο σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα, τόσο στη φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη, τη σημασιολογία όσο και στο λεξιλόγιο. Βέβαια, στη συγκεκριμένη εργασία θα εστιάσουμε στους λόγιους τύπους σε επίπεδο μορφολογίας και λεξιλογίου.

2.2. Η έννοια του λόγιου επιπέδου

Το λόγιο στοιχείο ως τώρα, έχει οριστεί με ποικίλους τρόπους από διαφορετικούς τομείς της γλωσσολογίας, χωρίς να ανταποκρίνεται σε ένα αδιάσπαστο θεωρητικό πλαίσιο. Ο όρος *λόγιο* συχνά φέρει είτε ιδεολογικές προεκτάσεις, είτε συνδέεται με την καθαρεύουσα ή αποτελεί κριτήριο υφολογικής διάκρισης. Συγκεκριμένα, επικρατεί ασάφεια ως προς το πρωτοτυπικό/αποδεκτό λόγιο με τη νεοκαθαρεύουσα και παρατηρείται μια μάταιη ρυθμιστική διόρθωση με στόχο τη λογιopoίηση, στηριζόμενη σε ιδεολογικά κριτήρια. Επομένως, καθίσταται αναγκαία μια νέα προσέγγιση του ορισμού, που θα ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στο πρωτοτυπικό/αποδεκτό λόγιο και στα χαρακτηριστικά του [+λόγιο] (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 9).

Το λόγιο αποτελεί έναν όρο, που εξακολουθεί να διατηρείται αλώβητο, παρά τη σύνδεσή του με το γλωσσικό ζήτημα και τη διγλωσσία του 19^{ου} αιώνα. Ο λόγιος τύπος, φέροντας στοιχεία κληρονομημένα της διαχρονίας, όπως στοιχεία απολιθωματικότητας/απόκλισης

καθώς και εξειδίκευσης σε επίπεδο χρήσης, που αφορά το επίσημο/υψηλό χρηστικό επίπεδο, δεν μπορεί στη συγχρονία να εξομοιωθεί ούτε με το αρχαιοπρεπές επίπεδο ούτε με το επίσημο, διότι αντιπροσωπεύει και τα δύο. Συνιστά επομένως, το αρχαιοπρεπές επίσημο. Επιπλέον, αποτελεί στοιχείο το οποίο απηχεί σε πολλές παραμέτρους της ελληνικής, ως μέρος της νόρμας, ως στοιχείο της ποικιλίας ή ως στοιχείο που καθορίζεται από την κοινωνία, ως κριτήριο γοήτρου και το αντίθετο, αλλά και ως ιδεολογικό δημιούργημα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 10).

Στην ελληνική γλώσσα το λόγιο είναι κατά κόρον περιφερειακό στοιχείο που έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται στη γλωσσική αλλαγή και συνάμα ο ρόλος του να παραμένει λειτουργικός μέσα στη γλώσσα. Αυτό συμβαίνει διότι πολλά λόγια στοιχεία είτε δεν έχουν ανταγωνιστή στη νόρμα, είτε η λειτουργία τους είναι διακριτική και η σημασία τους εξειδικεύεται σε διαφορετική κοινωνικοπραγματολογική διάσταση, είτε διότι γλωσσικές πράξεις παράγουν λόγιους νεολογισμούς για τον συμβολικό χαρακτήρα που έχει δοθεί στην αρχαία ελληνική, μέσω της οποίας αναβιώνουν στοιχεία. Τέλος, σύμφωνα με τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2019: 11), το λόγιο στη συγχρονία του είναι το αποτέλεσμα παραστρωματικής εξέλιξης του γραπτού και επιστρωματικής λειτουργίας μεμονωμένων στοιχείων της καθαρεύουσας.

Συνοψίζοντας, με πιο πρόσφατους ορισμούς, σύμφωνα με τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2024), «ως λόγιο επίπεδο ορίζεται η κυρίως περιφερειακή και πραγματολογικά/κοινωνιογλωσσολογικά προσδιοριζόμενη ανταγωνιστική χρηστική ζώνη ποικιλίας της σύγχρονης Κοινής Νέας Ελληνικής, ως αποτέλεσμα της μεταδιμορφικής σύζευξης της δημοτικής με στοιχεία της καθαρεύουσας και της λόγιας παράδοσης, η οποία διατρέχει όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (φωνολογία, μορφολογία, σημασιολογία, σύνταξη) και το λεξιλόγιο».

2.3. Προέλευση και κριτήρια οριοθέτησης λόγιου στοιχείου

Η προέλευση του λόγιου στοιχείου προκύπτει με δύο ρυθμιστικούς τρόπους:

A) Μέσω της παραστρωματικής λειτουργίας, της επιβίωσης λόγιων τύπων, όπου το λόγιο επίπεδο αποτελεί διαχρονικό κληρονομημένο στοιχείο από την Ελληνική Κοινή, μέσω της γλώσσας της διοίκησης, του επίσημου προφορικού και γραπτού λόγου και της εκκλησιαστικής γλώσσας, λόγω του αττικισμού και της σχιζογλωσσίας (Φλιάτουρας, 2024).

Β) Μέσω της επιστρωματικής λειτουργίας, ανάσυρσης και επαναφοράς λόγιων τύπων, κατά την οποία η προτυποποίηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας οδήγησε στην επανεισαγωγή στοιχείων, κυρίως στην ορολογία των διεθνισμών και της καθαρεύουσας (Φλιάτουρας, 2024).

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει την προέλευση του λόγιου στοιχείου μέσω της παραστρωματικής και επιστρωματικής λειτουργίας του (Φλιάτουρας, 2024).

Παράστρωμα	Επίστρωμα
θύρα – πόρτα	osteoarthritis - οστεοαρθρίτιδα
οίκος – σπίτι	λεωφορείο – bus

Πίνακας 2.1. Προέλευση του λόγιου στοιχείου

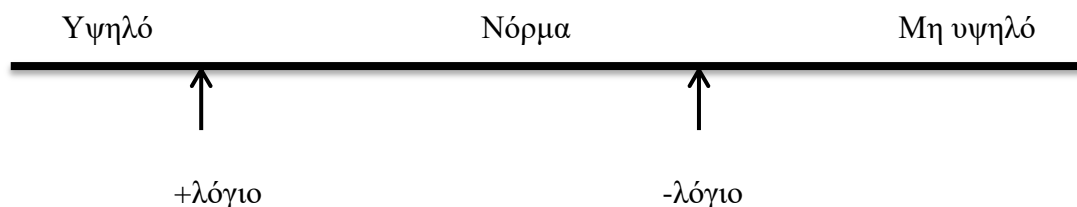
Όπως αναφέρθηκε, το λόγιο επίπεδο αποτελεί κληρονομημένο στοιχείο που άλλοτε εμφανίζεται ως ποικιλία π.χ. *Καθαρά Δευτέρα* και άλλοτε ως αναγκαστικό στοιχείο, καθώς δεν υπάρχει στοιχείο ανταγωνιστής π.χ. *ναύαρχος* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2019: 16). Οι Αναστασιάδη – Συμεωνίδη και Φλιάτουρας (2004) αναφέρουν ότι στο λόγιο επίπεδο της σύγχρονης Νέας Ελληνικής ανήκει το σύνολο των δομών, των γλωσσικών διαδικασιών προγενέστερων φάσεων της ελληνικής γλώσσας, όλων των επιπέδων γλωσσικής ανάλυσης (φωνολογία, μορφολογία, σημασιολογία, σύνταξη, πραγματολογία) και του λεξιλογίου, που χρησιμοποιούνται στο χρηστικό επίπεδο της πρότυπης γλώσσας. Ο καθορισμός λοιπόν, του λόγιου και μη λόγιου επιπέδου της ελληνικής βασίζεται σε δύο κριτήρια, στο χρηστικό και στο ετυμολογικό κριτήριο. Το χρηστικό επίπεδο αφορά τα λόγια στοιχεία που εκπροσωπούν το υψηλό/τυπικό επίπεδο κειμενικών ειδών επίσημου ύφους και το ετυμολογικό, με την έννοια της απόκλισης/περιφερειακότητας, αναφέρεται σε κληρονομημένα στοιχεία που συνήθως παρουσιάζονται σε λόγια κειμενικά είδη (Φλιάτουρας, 2024). Το χρηστικό επίπεδο τοποθετείται ως πρώτιστης σημασίας έναντι του ετυμολογικού (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 17).

Συνοψίζοντας, οι ολικοί και απολιθωματικοί τύποι της αρχαίας ελληνικής που επιβιώνουν και εμφανίζονται είτε ως ποικιλία ή και ως λεξικοποιημένοι τύποι, αλλά και ως περιφερειακό τμήμα, εντάσσονται στο λόγιο επίπεδο με βάση το κριτήριο της ετυμολογίας. Αποτέλεσμα της απόκλισης και της περιφερειακότητας αποτελεί η αδυναμία αναγνώρισης των λόγιων τύπων από τους ομιλητές. Οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη &

Φλιάτουρας (2019: 22) αναφέρουν ένα πείραμα των Φλιάτουρα et al., το οποίο βρίσκεται υπό προετοιμασία, που έδειξε πως στην επιγραφή της πόρτας οι τύποι *ωθήσατε/έλξατε* δεν εκτελούνται σωστά σε αντίθεση με τους τύπους *σπρώξτε/τραβήξτε*.

Σε συγχρονικό επίπεδο, το λόγιο στοιχείο δεν μπορεί να ταυτιστεί εξ ολοκλήρου με το χρηστικό τυπικό επίπεδο, αλλά μόνο πρωτοτυπικά κι αυτό διότι επιβιώνουν ετυμολογικά λόγιοι τύποι, οι οποίοι δεν έχουν λέξη ανταγωνιστή στην πρότυπη γλώσσα, π.χ. *τα ευρώ, πέτρα του σκανδάλου* κ.ά. ή αποτελούν στοιχεία διαλέκτων π.χ. *θυγατέρα* (Ποντιακά). Επιπλέον, το λόγιο επίπεδο τροφοδοτεί αρκετά το τυπικό/υψηλό επίπεδο, αλλά όχι απόλυτα. Τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο, μπορεί σε υψηλό/τυπικό επίπεδο ο ομιλητής να εκφραστεί μέσω της χρήσης λόγιων τύπων και μη. Συγκεκριμένα, σε ανακοίνωση «*Παρακαλούμε να έρθετε στη γραμματεία vs Παρακαλείσθε όπως προσέλθετε στη γραμματεία*». Ακόμη, υπάρχουν και πολλές δάνειες λέξεις, σύγχρονες που αξιοποιούνται στο τυπικό επίπεδο, χωρίς ωστόσο να αποτελούν λόγιους τύπους, π.χ. *γκαλά, ρεστοράν* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 23).

Για την αποτελεσματικότερη προσέγγιση του βαθμού λογιότητας, και λόγω της συνθετότητας του φαινομένου, οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας (2019) προτείνουν ένα συνεχές καθορισμού του βαθμού λογιότητας.

Σχήμα 2.1. Συνεχές λόγιου επιπέδου (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 24)

Το λόγιο διαβαθμίζεται σύμφωνα με ένα συνεχές στο οποίο η νόρμα ως ουδέτερη ζώνη αποτελεί το κέντρο του συνεχούς και ο κάθε πόλος αποτελεί το +λόγιο και -λόγιο αντίστοιχα (Φλιάτουρας, 2024). Το παραπάνω συνεχές αποτελείται από τρία σημεία, αλλά δύο ζώνες. Η μία ζώνη καταλαμβάνει το +λόγιο έως τη νόρμα και η άλλη το -λόγιο έως τη νόρμα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 24). Η νόρμα εκπροσωπεί τα γλωσσικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται ευρέως σε όλα τα χρηστικά επίπεδα και που συνιστούν τη γλωσσική ποικιλία η οποία είναι αμαρκάριστη. Οι δύο πόλοι, το [+λόγιο] ή λόγιο και [-λόγιο] ή μη λόγιο επίπεδο, αποτελούν τους περιφερειακούς, μαρκαρισμένους τύπους που αποκλίνουν από τη νόρμα. Οι γλωσσικοί τύποι των δύο ζωνών, καθόσον

απομακρύνονται από το κέντρο του συνεχούς, μαρκάρονται περισσότερο σε σημασιολογικό και μορφολογικό επίπεδο και συνιστούν το [+τυπικό] και [-τυπικό] χρηστικό επίπεδο αντίστοιχα.

Εν κατακλείδι, στα κριτήρια οριοθέτησης του λόγιου στοιχείου συγκαταλέγονται η διαχρονία του και η χρηστικότητά του. Η ταξινόμησή του με βάση τη διαχρονικότητά του προκύπτει, καθώς αποτελεί κληρονομημένο στοιχείο του γλωσσικού παρελθόντος, ως αναγκαία συνθήκη, που στη συγχρονία αποτελεί απολιθωματική απόκλιση σε λεξικογραμματικό επίπεδο. Επιπλέον, το χρηστικό κριτήριο κατέχει ιδιαίτερη σημασία, διότι το λόγιο εκπροσωπεί το υψηλό/τυπικό επίπεδο συγκεκριμένων κειμενικών ειδών, κατά βάση επίσημα κειμενικά είδη και γραπτού λόγου.

2.4. Λόγιο στοιχείο και επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης

Σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (φωνολογία, μορφολογία, σημασιολογία, σύνταξη, πραγματολογία) και στο λεξιλόγιο, παρουσιάζεται το λόγιο επίπεδο, το οποίο περιλαμβάνει κληρονομημένα στοιχεία και διαδικασίες της γλώσσας από προγενέστερα στάδια και το οποίο χρησιμοποιείται στην επίσημη/ τυπική γλώσσα σε χρηστικό επίπεδο. Όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 2.3., τα κριτήρια οριοθέτησης του βαθμού λογιότητας είναι το ετυμολογικό, και ιδιαίτερα το χρηστικό κριτήριο. Το πρώτο με την έννοια της απόκλισης/ περιφερειακότητας, ως μια συνθήκη αναγκαία και όχι επαρκής, καθώς λέξεις όπως, *σπίτι* και *πατέρας* αποτελούν κληρονομημένα στοιχεία αλλά όχι λόγια. Το δεύτερο κριτήριο, με την έννοια εκπροσώπησης του τυπικού/ επίσημου επιπέδου, σε λέξεις όπως, *πατήρ* και *οικία*. Το λόγιο επίπεδο βέβαια, ταυτίζεται μόνο πρωτοτυπικά με το τυπικό/επίσημο χρηστικό επίπεδο, και όχι συγχρονικά. Αποτελεί λοιπόν, για την ελληνική γλώσσα ένα ιδιосуγκρασιακό χαρακτηριστικό της, που συνυπάρχει με το επίσημο επίπεδο, την νόρμα, και λειτουργεί παράλληλα με αυτό ή συνιστά το χαρακτηριστικότερο υπόκυνό του και το οποίο συμπεριλαμβάνει απολιθωμένους τύπους της αρχαίας ελληνικής, ως περιφερειακούς τύπους, μαρκαρισμένους μορφολογικά και/ή σημασιολογικά, π.χ. *της ευρέσεως, ύβριν, ο δείνα* κ.α. (Φλιάτουρας, 2018).

Ταξινόμηση λόγιων στοιχείων ανά επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης. (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 18-20).

Φωνολογία:

- Χρήση ληκτικού -v: π.χ. *όσον αφορά, εις υγείαν*

- Φαινόμενα φωνολογικής πολυμορφίας στη σύνθεση: π.χ. *υφυπουργός, επώνυμο*

Μορφολογία:

- Διατήρηση κλιτικών καταλήξεων της αρχαίας ελληνικής: π.χ. *κύριε διευθυντά, κυβερνήσεως, τράπεζα της Ελλάδος, ιερά σύνοδος*
- Διατήρηση εγκλίσεων και της δοτικής πτώσης από παλαιότερα στάδια της ελληνικής γλώσσας, κυρίως στερεοτυπικών εκφράσεων και απολιθωματικών λέξεων: π.χ. *δόξα πατρί, ας όψετε θεός φυλάξοι, λόγω κι έργω, εν δυνάμει, πάση θυσία*
- Διατήρηση θηλυκού γένους σε θηλυκά σε –ς: π.χ. *η άνοδος, η πρόοδος*
- Παρουσία τριγενών και δικατάληκτων επιθέτων: π.χ. *ο/η σώφρων, το σώφρον, ο/η εκτενής, το εκτενές*

Σύνταξη:

- Λόγιες προθέσεις με γενική πτώση: π.χ. *εκτός ορίων, προ τετελεσμένου*
- Προσδιορισμοί με πρόθεση: π.χ. *μετά Χριστόν, εξ αμελείας*

Σημασιολογία:

- Ύπαρξη ψευδοφιλών μονάδων: π.χ. *φοιτώ (αρχαία ελληνικά) → περιπλανιέμαι, συχνάζω, φοιτώ (νέα ελληνικά) → παρακολουθώ μαθήματα σε μια σχολή*
- Σημασιολογική διατήρηση λέξεων: π.χ. *πέτρα (αρχαία ελληνικά) → βράχος, πέτρα (νέα ελληνικά) → λίθος*

Λεξιλόγιο:

- Ποικιλία χρήσης λέξεων, απλών και σύνθετων: π.χ. *ουδείς, υποδηματοποιός*
- Χρήση λόγιων λέξεων αντί άμεσων δανείων: π.χ. *θύρα αντί πόρτα, τέρμα αντί γκολ*

Έχοντας εξεταστεί η παρουσία του λόγιου στοιχείου στα διαφορετικά επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, είναι θεμιτό να παρουσιαστεί η χρηστικότητα του λόγιου επιπέδου στη νεοελληνική γλώσσα, καθώς οι λόγιοι τύποι αποτελούν βασικό μέρος της νεοελληνικής γλώσσας και συναντώνται σε διάφορα κειμενικά είδη και περιστάσεις επικοινωνίας, όπου σε αρκετές περιπτώσεις οι ομιλητές τους χρησιμοποιούν εν αγνοία τους.

2.5. Χρηστικότητα λόγιου επιπέδου

Το λόγιο επίπεδο προκύπτει τόσο από τη φυσική διαχρονική διαδικασία κληρονόμησης που απαντάται στη γλώσσα της διοίκησης και την εκκλησιαστική γλώσσα, του γραπτού/προφορικού λόγου, του επιστημονικού λόγου, όσο και από την προτυποποίηση της αρχαίας ελληνικής μέσω της επανεισαγωγής στοιχείων, ιδιαίτερα στην ορολογία των διεθνισμών και στην αναβίωση στοιχείων με τη μορφή απολιθωμάτων της καθαρεύουσας, ως αποτέλεσμα του γλωσσικού ζητήματος. Πιο συγκεκριμένα, η αρχική σχιζογλωσσία, έχει σήμερα, στη νέα ελληνική, μετεξελιχθεί σε μια ποικιλία χρήσης, η οποία έχει ως αρχή τη διαχρονική ετυμολογική ποικιλία και σε συγχρονικό επίπεδο συνδέεται με την κοινωνιογλωσσολογία, την ιδεολογία, την πραγματολογία και τη γλωσσική πολιτική μέσα από τη χρηστική διάσπαση (Φλιάτουρας, 2018).

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει τη χρηστικότητα του λόγιου επιπέδου σήμερα στους εκάστοτε τομείς (Φλιάτουρας, 2024).

Χρήση λόγιου	
Περιστάσεις χρήσης	Παραδείγματα
Διοικητικό/νομικό λεξιλόγιο	ο κάτωθι υπογεγραμμένος
Επιγραφές/ονομασίες/ταμπέλες	Ερυθρός Σταυρός
Τοπωνύμια/οδούς και επώνυμα	οδός Ερμού
Επιστημονικό λεξιλόγιο	Οστεοαρθρίτιδα
Εκκλησιαστική γλώσσα	Χριστός Ανέστη
Επίσημη στρατιωτική ορολογία	Αλτ, τις ει;
Εμπορική γλώσσα	άνθος αραβοσίτου
Επίσημες ανακοινώσεις	Η αμαξοστοιχία εισέρχεται στον σταθμό του Πλατέος

Πίνακας 2.2. Περιστάσεις χρήσεις λόγιου στοιχείου (Φλιάτουρας, 2024)

Ακόμη, υπάρχουν πολλοί λόγιοι τύποι οι οποίοι είναι λεξικοποιημένοι και δεν αποτελούν ποικιλία, καθώς δεν έχουν σε χρηστικό επίπεδο λέξη ανταγωνιστή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι τύποι αυτοί να εκπροσωπούν και να αναλαμβάνουν επικαλυπτικά τον ρόλο της νόρμας. Ωστόσο, υπάρχουν και τύποι διπλής χρηστικής λειτουργίας, οι οποίοι εκπροσωπούν παράλληλα και την πρότυπη ποικιλία και το τυπικό επίπεδο (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 27-28).

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει τις κατηγορίες στις οποίες απουσιάζει λέξη ανταγωνιστής (Φλιάτουρας, 2024).

Απουσία ανταγωνιστή	
Κατηγορίες	Παραδείγματα
Πολυλεκτικά σύνθετα	Παλαιά Διαθήκη, στρώμα θαλάσσης
Ουσιαστικοποιημένες λέξεις	Δευτέρα/ Τετάρτη
Αλλομορφία	γεω-γραφία, μητρο-κτόνος
Παραγωγή	ανθ-έλληνας, λογ-ύδριο
Παγιωμένες φράσεις	χείρα βοήθειας, πέτρα του σκανδάλου

Πίνακας 2.3. Κατηγορίες λόγιου στοιχείου με απουσία ανταγωνιστή

Αναφορικά με τη λειτουργικότητα του λόγιου επιπέδου, είναι ορθό να τονιστεί πως δεν αποτελεί εξ ολοκλήρου απολιθωματικό στοιχείο, αλλά εν μέρει λειτουργικό, ως αντίστοιχο πρότυπο. Ο λόγος είναι πως το λόγιο επίπεδο εξακολουθεί να ανασύρει λέξεις του παρελθόντος και να δημιουργεί νέα στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά δεν εντοπίζονται μόνο στις πρωταρχικές πηγές (δημόσια διοίκηση, ορολογία κ.ά.), αλλά και στην παικτική/κωμική γλώσσα καθώς και στην κινητή τηλεφωνία με την χαρακτηριστική ένδειξη *μήνυμα εστάλη/μήνυμα ελήφθη*. Επιπλέον, σε συγχρονικό επίπεδο λειτουργεί βασιζόμενο σε πρότυπα με μορφολογική αναλογία, συνήθως με τη μορφή υπερδιόρθωσης. Αυτό παρατηρείται σε διάφορους κανόνες φωνολογίας, μορφολογίας και λεξιλογίου. Ακόμη, κατά τη διαδικασία μετάβασης από το ένα επίπεδο χρήσης στο άλλο επιλέγονται πραγματολογικοί δείκτες αναδιατύπωσης με τους οποίους επιδιώκεται η ανάδειξη γοήτρου ή διευκρίνισης. Τέλος, μέσω του λόγιου επιπέδου παράγονται τύποι της ξύλινης γλώσσας και βερμπαλιστικά στοιχεία με τη μορφή ποικιλίας στην πρότυπη γλώσσα και στα λαϊκά εκφωνήματα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 32-33).

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα παραγωγικά πεδία του λόγιου επιπέδου με ενδεικτικά παραδείγματα (Φλιάτουρας, 2024).

Παραγωγικότητα λόγιου επιπέδου	
Πεδία	Παραδείγματα
Ορολογία	σειριακή θύρα
Μεταφραστικά δάνεια	Διαδίκτυο

Παικτική γλώσσα	Φατσέικα: εκ του παντόθεν
Αλλομορφία	Πενθήμερη
Αναδιατύπωση	ουδόλως, για να το πω αρχαιοπρεπώς...
Ορθοφημισμός/ευφημισμός	Συνουσιασμός
Επίσημος λόγος	της κοσμήτορος

Πίνακας 2.4. Παραγωγικότητα λόγιου επιπέδου

Συνοψίζοντας, η λόγια ζώνη του συνεχούς παρουσιάζει ένα εύρος παραγωγικότητας, ωστόσο, είναι λογικό στη μη λόγια να παρατηρείται μεγαλύτερο εύρος παραγωγικότητας, καθώς σε αυτή εντάσσονται ο προφορικός λόγος και τα περιφερειακά λεξιλόγια. Ωστόσο, η λειτουργικότητα του λόγιου επιπέδου μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα είδος νεολογίας, της λόγιας νεολογίας, που οι νέοι τύποι έχουν προκύψει μέσω φυσικής διαδικασίας στα πλαίσια της αναλογικότητας. Παράλληλα, οι γλωσσικοί τύποι που αποτελούσαν πρότυπο και διέθεταν κύρος στην καθαρεύουσα, πλέον δεν αποτελούν γλωσσικό πρότυπο κι αυτό διότι οι λόγιοι τύποι έχουν ενσωματωθεί εν μέρει στη νόρμα ως λεξικοποιημένα στοιχεία, π.χ. *γυαλιά οράσεως*, είτε διότι συμμετέχουν στην κατασκευή κωμικών τύπων, οι οποίοι στο άκουσμά τους είναι περίεργοι ιδιαίτερα για τη νεολαία, π.χ. *γιαουρτοσκόρδιον* αντί για τζατζίκι στο τηλεοπτικό σίριαλ «Κωνσταντίνου και Ελένης». Στατιστικές αναλύσεις στα σώματα κειμένων έδειξαν αυξημένη χρήση λόγιων τύπων και προσκόλληση σε αρκετούς από αυτούς, γεγονός που οδηγεί στην απενοχοποίηση της λόγιας παραγωγικότητας και στην αποσύνδεσή της από την καθαρεύουσα (Φλιάτουρας, 2018).

2.6. Συμπεράσματα

Η ελληνική γλώσσα ως ζωντανός οργανισμός, συνεχώς αλλάζει με το πέρασμα των χρόνων. Οι διάφορες ποικιλίες της γλώσσας συνιστούν την ελληνική γλώσσα. Τα ποικίλα αυτά γλωσσικά στοιχεία, εξωτερικού και εσωτερικού δανεισμού, διαφοροποιούν σε σημαντικό βαθμό τη γλώσσα. Ο ετερογενής συνεπώς, χαρακτήρας της ελληνικής, ως αποτέλεσμα των διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών φανερώνει και τα διαφορετικά επίπεδα ύφους στα οποία εμφανίζεται η κάθε ποικιλία. Η κατάσταση που επικράτησε στον ελλαδικό χώρο με τη διαμάχη ανάμεσα στην καθαρεύουσα και τη δημοτική και έμεινε γνωστή ως *γλωσσικό ζήτημα*, συνέβαλε στην επιβίωση των λόγιων στοιχείων στην νεοελληνική γλώσσα, τα οποία συνδέονται με επίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα.

Συνοψίζοντας, η παρουσία των λόγιων στοιχείων στην ελληνική γλώσσα έχει συμβάλλει στη διαμόρφωση της γλωσσικής πολυμορφίας της γλώσσας. Το λόγιο επίπεδο κατέχει υψηλή θέση στη νεοελληνική γλώσσα, τόσο λειτουργικά όσο και χρηστικά, γεγονός που αξίζει να μελετηθεί περαιτέρω. Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στις μορφολογικές διπλοτυπίες που εμφανίζονται στο ονοματικό σύστημα της ελληνικής γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, επιλέχθηκαν να εξεταστούν και να αξιοποιηθούν στη διδακτική εφαρμογή οι διπλοτυπίες στα ουσιαστικά και τα επίθετα και συγκεκριμένα η διπλοτυπία των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος και των τριγενών και δικατάληκτων επιθέτων σε –ής/-ές, που δημιουργούν προβληματισμό και σύγχυση στους μαθητές, ως προς την κατανόησή τους και τον ορθό τρόπο χρήσης του κάθε τύπου σε διαφορετικά περιβάλλοντα επικοινωνίας.

3. Η διπλοτυπία της Νέας Ελληνικής – Γραμματικές & Σχολικά Εγχειρίδια

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η διπλοτυπία του ονοματικού συστήματος και οι λόγιες λέξεις στην κοινή νέα ελληνική γλώσσα μέσα από τις νεοελληνικές γραμματικές, σχολικές και μη και τα σχολικά εγχειρίδια. Ως σημείο εκκίνησης κρίνεται απαραίτητο να διασαφηνιστεί ο όρος «κοινή». Με τον όρο «κοινή» ορίζεται η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται στην παρούσα χρονική στιγμή, η οποία διαμορφώθηκε βάσει της προφορικής παράδοσης, ενσωματωμένης με λόγια στοιχεία της καθαρεύουσας. Ακόμη, η κοινή ελληνική αποτελεί μια γεωγραφικά ουδέτερη γλώσσα η οποία δεν ταυτίζεται με συγκεκριμένη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία (Holton, Mackridge & Φιλίππακη-Warburton, 2021: xv-xvi).

Στο κεφάλαιο 2 παρουσιάστηκε η προέλευση του λόγιου επιπέδου και τα κριτήρια ταξινόμησής του, καθώς και η εμφάνισή του στα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης και τα επίπεδα χρηστικότητάς του, επιδιώκοντας την ανάδειξη της άμεσης σχέσης του λόγιου επιπέδου με την κοινή ελληνική. Στην κοινή ελληνική περιλαμβάνονται κληρονομημένα στοιχεία και γλωσσικές διαδικασίες προγενέστερων φάσεων της ελληνικής, τα οποία εντοπίζονται σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, καθώς και στο λεξιλόγιο, και πλέον αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της. Ιδιαίτερα στο μορφολογικό επίπεδο, οι μορφολογικοί τύποι που κληροδοτήθηκαν, χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές σε διάφορες

περιστάσεις επικοινωνίας, διαφοροποιώντας το επίπεδο ύφους, ανάλογα με το επικοινωνιακό αποτέλεσμα που επιδιώκουν κάθε φορά, αποδεικνύοντας την κοινωνική και γεωγραφική προέλευσή τους ή ακόμα και την ιδεολογική τους προτίμηση. Βέβαια, επικρατεί σύγχυση και δίλημμα σχετικά με την ορθότερη επιλογή κάθε τύπου (Χατζησαββίδης, 1999: 51).

Στη νεοελληνική γλώσσα, η μακρόχρονη συνύπαρξη καθαρεύουσας και δημοτικής, δημιούργησε μια πλούσια μορφολογική ποικιλία, η οποία ωστόσο, εντοπίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό στον προφορικό λόγο, εξαιτίας κοινωνικών και γλωσσικών αιτιών, όπως η ηλικία, το φύλο, η μόρφωση, η γεωγραφική και κοινωνική προέλευση, οι περιστάσεις επικοινωνίας και τα διάφορα είδη λόγου. Η μορφολογική ποικιλία είναι διακριτή σε όλα τα μέρη του λόγου, ιδιαίτερα στα κλιτά μέρη και συγκεκριμένα στα ονόματα (Χατζησαββίδης, 1999: 59).

Συνεπώς, αποτέλεσμα της μορφολογικής πολυτυπίας αποτελεί η παρουσία διαφορετικών τύπων και λεξικών μορφών σε ελληνικές λέξεις. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται η πολυτυπία σε ουσιαστικά *μητέρα –μητέρας/ μητρός, γνώση –γνώσης/ γνώσεως* και σε επίθετα *βαρύς –βαρύ/ βαριού*. Οι ομιλητές πολύ συχνά, χρησιμοποιούν με λάθος τρόπο τους διάφορους τύπους. Ιδιαίτερα, το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κατά τη χρήση των τριτόκλιτων, δικατάληκτων επιθέτων σε *–ής, –ής, –ές*, στους οποίους παρατηρείται η χρήση της γενικής *του επιμελή* αντί του ορθού *του επιμελούς*. Αυτό συμβαίνει λόγω της ομοιότητας των καταλήξεων που παρουσιάζουν με τα αρσενικά ουσιαστικά σε *–ής*, όπως *ο ποιητής - του ποιητή* γεγονός που σε γνωστικό επίπεδο ασκεί πίεση η «κανονικότητα» να κάνουμε χρήση αυτών των τύπων (Παναγιωτίδης, 2014). Όμοια και στα θηλυκά επίθετα σε *–ης*, ο τύπος της ονομαστικής ενικού απαντάται με την απουσία της κατάληξης *–ς*, π.χ. *η ευγενή φιλοδοξία*. Ακόμα και κατά την κλίση των ουδετέρων επιθέτων, κυρίως σε ανεπίσημα και προφορικά περιβάλλοντα, οι ομιλητές χρησιμοποιούν λανθασμένα τους τύπους, όπως *το μεγαλοφυή σχέδιο* αντί του ορθού τύπου *το μεγαλοφυνές σχέδιο*.

Το επίπεδο λόγου και η κοινωνική ταυτότητα σχετίζονται άμεσα με τη χρήση των παραπάνω λόγιων τύπων, καθώς παρατηρείται δυσκολία χρήσης τους κυρίως από τα άτομα χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων. Συνεπώς, οι καταλήξεις των δικατάληκτων τριτόκλιτων επιθέτων σε *–ής, –ής, –ές*, καθώς βασίζονται στη λόγια κλίση των επιθέτων, είναι αναγκαίο να απομνημονευθούν. Αντίστοιχα, το ίδιο συμβαίνει και με τις αρχαϊζουσες μετοχές σε *–ων, –ουσα, –ον*, σε επίθετα σε *–ων, –ων, –ον*, σε *–ύς, –εία, –ύ, σε –ύς, –ιά, –ύ, σε –ής, –ιά, –ί* καθώς και στα θηλυκά ουσιαστικά σε *–ος, σε –η, σε –ώ*. Οι λόγιοι

αυτοί τύποι ανήκουν στο περιφερειακό τμήμα της γλώσσας και η χρήση τους είναι πιο σπάνια, γεγονός που δυσκολεύει την απομνημόνευσή τους. Αδιαμφισβήτητα, η χρήση αυτών των δόκιμων τύπων, έπειτα από τη σταδιακή περιθωριοποίηση της καθαρεύουσας, αυξήθηκε, τόσο στον γραπτό, όσο και στον προφορικό λόγο (Παναγιωτίδης, 2014).

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η παρουσία των λόγιων τύπων και η μορφολογική πολυτυπία της ελληνικής γλώσσας είναι λογικό να προβληματίζει τους ομιλητές και ιδίως τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τη διδασκαλία τους, καθώς οι ίδιοι φυσικοί ομιλητές της ελληνικής δυσκολεύονται κατά τη χρήση και την εκμάθηση των τύπων αυτών. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ακόμα περισσότερο τη δυσκολία εκμάθησής τους από μη φυσικούς ομιλητές κατά τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας.

Στα σύγχρονα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα συνυπάρχουν μαθητές με διαφορετική μητρική γλώσσα, οι οποίοι ερχόμενοι αντιμέτωποι με φαινόμενα διπλοτυπίας και λόγιου λεξιλογίου, αντιμετωπίζουν δυσκολία κατά τη χρήση τους, καθώς δεν γνωρίζουν πότε και πού είναι απαραίτητο να τα χρησιμοποιήσουν, με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε ανεπαρκείς επικοινωνιακές συνθήκες. Επίσης, αρκετές μορφολογικές κατηγορίες των λόγιων τύπων κατέχουν υψηλή θέση και παρουσία στον προφορικό καθημερινό λόγο, μέσα από εκφράσεις παγιωμένες όπως, *εν γένει, ουδέν κακόν αμιγές καλού, πάση θυσία*, και άλλα. Η ισχυρή παρουσία τους και η ιδιαιτερότητα των λόγιων τύπων συχνά δημιουργεί απορίες και προβληματισμό στους μαθητές με μητρική γλώσσα την ελληνική καθώς και στους μαθητές που είναι δίγλωσσοι, τόσο για την ορθότητα της χρήσης τους, όσο και για τη σημασία τους. Στις περιπτώσεις αυτές, στη διδακτική εφαρμογή ο εκπαιδευτικός οφείλει να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών και δη των δίγλωσσων, να καθορίζει τους στόχους και να οριοθετεί το χρονικό πλαίσιο της διδασκαλίας.

Στόχος του υπόλοιπου κεφαλαίου είναι να παρουσιαστούν οι μορφολογικές διπλοτυπίες του ονοματικού κλιτικού συστήματος και ο τρόπος που παρουσιάζονται στις γραμματικές, καθώς και ο τρόπος διδασκαλίας τους σύμφωνα με τα νέα αναλυτικά προγράμματα σπουδών. Συγκεκριμένα, θα αναφερθώ στη γραμματική του Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1983), των Holton, Mackridge & Φιλίππακη-Warburton (2021) και στη συνέχεια στη σχολική γραμματική της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του δημοτικού των Φιλίππακη – Warburton, Γεωργιαφέντη, Κοτζόγλου και Λουκά (2022) και τα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας,

αντίστοιχα. Τέλος, το κεφάλαιο θα ολοκληρωθεί με μια ανασκόπηση όσων παρουσιάστηκαν.

Ονοματικό σύστημα				
Ουσιαστικά				
Αρσενικά	-ας	-ής	-ος	
	ο πατέρας → του πατέρα/ πατρός	ο βουλευτής → οι βουλευτές/ βουλευτάδες	ο δήμαρχος → του δήμαρχου/ δημάρχου	
Θηλυκά	-α	-η	-ος	-ω
	η μητέρα → της μητέρας/ μητρός	η γνώση → της γνώσης/ γνώσεως	η μέθοδος → οι μέθοδοι/ μέθοδες	η ηχώ → της ηχούς/ ηχώς
Επίθετα				
-ύς, -ιά, -ύ		-ής, -ιά, -ί	-ής, -ής, -ές	
ο βαθύς → του βαθιού/ βαθύ		ο μαβής → του μαβιού/ μαβή	ο ακριβής → του ακριβούς/ ακριβή	

Πίνακας 3.1. Μορφολογική πολυτυπία ονοματικού συστήματος

3.1. Νεοελληνικές Γραμματικές

3.1.1. Νεοελληνική Γραμματική του Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1983)

Η Νεοελληνική Γραμματική του Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1983) ανήκει στις περιγραφικές γραμματικές, οι οποίες ασχολούνται με τη συστηματική περιγραφή της γλώσσας. Παρουσιάζονται τα γραμματικά φαινόμενα της Κοινής Ελληνικής, χωρίς να γίνεται αναφορά στη διαχρονία τους.

Στην παρούσα γραμματική, στο πρώτο κεφάλαιο του δευτέρου μέρους, παρουσιάζεται η καταγωγή των λέξεων διακρίνοντάς τις στις λαϊκές και στις λόγιες λέξεις της νεοελληνικής γλώσσας. Αρχικά, αναφέρεται ότι πολλές λέξεις είναι αρχαίες, από τις οποίες ορισμένες παραμένουν αναλλοίωτες, ενώ άλλες άλλαξαν κατά το πέρασμα των χρόνων. Το σύνολο των λέξεων που αναφέρθηκαν, σύμφωνα με τη γραμματική, ανήκουν στις κληρονομημένες λαϊκές λέξεις. Λαϊκές επομένως, είναι οι λέξεις που καθιερώθηκαν στη γλώσσα από τον ίδιο τον ελληνικό λαό ή οι ξένες λέξεις που εισχώρησαν στην ελληνική, λέξεις ξένων γλωσσών. Παράλληλα, οι λόγιες λέξεις είναι εκείνες που για αρκετά χρόνια είχαν χαθεί αλλά χρησιμοποιήθηκαν ξανά τους τελευταίους δύο αιώνες από τους λόγιους, ενώ κάποιες άλλες δημιουργήθηκαν και μεταπλάστηκαν μέσα από αρχαίες λέξεις, οι λεγόμενοι νεολογισμοί (Τριανταφυλλίδης, 1983: 40-41).

Στη συνέχεια, στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην κλίση των ουσιαστικών, όπου εδώ θα αναφερθούμε στις μορφολογικές ποικιλίες του ονοματικού συστήματος. Ωστόσο, η αναφορά τους είναι περιορισμένη, καθώς αναφέρεται ένας τύπος και οι υπόλοιποι είτε παραλείπονται είτε δίνονται σε υποσημείωση. Ακόμη, σπάνια είναι και η αναφορά του χρηστικού επιπέδου αυτών των τύπων, αναφέροντας την επιλογή της χρήσης τους στην ποίηση και τη λογοτεχνία. Δεν γίνεται αναφορά αρκετών διπλοτυπιών και σε όσες αναφέρεται, παραλείπεται ο σχολιασμός του επιπέδου ύφους της χρήσης τους.

Ξεκινώντας από την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών, παρατηρείται μορφολογική διπλοτυπία του τύπου στον πληθυντικό αριθμό, στη στήλη 5. «Αρσενικά σε -της, με διπλό πληθυντικό αριθμό». Δίνεται ως παράδειγμα η κλίση του αρσενικού *ο πραγματευτής* με πληθυντικό *οι πραγματευτές* και *οι πραγματευτάδες*, όπου ο δεύτερος αυτός τύπος δίνεται στην υποσημείωση. Συγκεκριμένα, στην υποσημείωση αναφέρεται πως ο δεύτερος τύπος

συναντάται στη λογοτεχνία, χωρίς να αποσαφηνίζεται ο υφολογικός τρόπος χρήσης του κάθε τύπου (Τριανταφυλλίδης, 1983: 85).

Αναφορικά με τα αρσενικά ουσιαστικά σε –ος, αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι ο τονισμός τους. Στη στήλη 7. «Αρσενικά σε –ος» του κεφαλαίου, σχολιάζεται ο τονισμός των προπαροξύτονων αρσενικών, ο οποίος κατεβαίνει στην παραλήγουσα στη γενική ενικού και πληθυντικού, π.χ. ο *άγγελος* - του *αγγέλου* - των *αγγέλων*, ενώ στις πολυσύλλαβες και στις λαϊκές λέξεις διατηρείται ο τόνος στην προπαραλήγουσα, π.χ. ο *αντίλαλος*- του *αντίλαλου* (Τριανταφυλλίδης, 1983: 86-88).

Στη συνέχεια, ακολουθεί η κλίση των θηλυκών ουσιαστικών, εκ των οποίων τα θηλυκά με κατάληξη σε –η και σε –ος, π.χ. η *δύναμη*, η *διάμετρος*, χαρακτηρίζονται ως αρχαιόκλιτα (Τριανταφυλλίδης, 1983: 89). Στα θηλυκά σε –η παρουσιάζεται στον πίνακα η κλίση του παροξύτονου ουσιαστικού η *σκέψη* και του προπαροξύτονου η *δύναμη*. Δίνεται ακόμη και ένας δεύτερος τύπος γενικής ενικού σε –εως, π.χ. η *σκέψη*- της *σκέψης*/ *σκέψεως*, η *δύναμη*- της *δύναμης*/ *δυνάμεως*, του οποίου ωστόσο η χρήση δεν σχολιάζεται. Παρατίθενται μονάχα ορισμένα ουσιαστικά που ακολουθούν την ίδια κλίση με το ουσιαστικό σκέψη και δύναμη και αναφέρεται ο κανόνας τονισμού των προπαροξύτονων θηλυκών σε –η, τα οποία κατεβάζουν κατά μία συλλαβή τον τόνο στον πληθυντικό αριθμό (Τριανταφυλλίδης, 1983: 92-93).

Ακολούθως, τα θηλυκά σε –ος, χαρακτηρίζονται ξανά ως αρχαιόκλιτα και αναφέρεται ότι είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα. Βέβαια στον πίνακα κλίνεται μόνο το προπαροξύτονο ουσιαστικό η *διάμετρος*, στο οποίο υπάρχει μέσα σε παρένθεση και ένας δεύτερος τύπος ονομαστικής και αιτιατικής πληθυντικού, π.χ. οι *διάμετρες*, τις *διάμετρες*. Όμοια και σε αυτά τα θηλυκά δεν γίνεται καμία περαιτέρω αναφορά στα επίπεδα χρήσης των τύπων (Τριανταφυλλίδης, 1983: 93-94). Στην παρούσα γραμματική παραλείπεται η αναφορά της διπλοτυπίας των θηλυκών σε –ω, π.χ. η *ηχώ*, η *Λητώ*.

Συνεχίζοντας με την διερεύνηση των διπλοτυπιών των επιθέτων, παρατηρείται η παρουσία των επιθέτων σε –ύς, –ιά, –ύ και σε –ής, –ιά, –ί σε ίδια υποενότητα. Στον πίνακα κλίσης του επιθέτου σε –ύς, –ιά, –ύ με παράδειγμα κλίσης ο *βαθύς*, η *βαθιά*, το *βαθύ*, δε δίνεται τύπος γενικής ενικού αρσενικού και ουδετέρου, ωστόσο σε παρατήρηση αναφέρεται πως η γενική ενικού αρσενικού και ουδετέρου είναι σπάνια, π.χ. του *βαθύ*/ του

βαθιού. Ακόμη σε παρατήρηση ορθογραφίας τονίζεται η διατήρηση του *-υ* στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική ενικού, αρσενικών και ουδετέρων, το οποίο τρέπεται σε *-ι* σε όλες τις υπόλοιπες πτώσεις. Εδώ γίνεται αναφορά σε τύπο γενικής, π.χ. *βαθιού*, χωρίς να δίνεται κάποια εξήγηση της επιλογής χρήσης του τύπου. Στα επίθετα σε *-ής, -ιά, -ί*, δίνεται το επίθετο *ο σταχτής, η σταχτιά, το σταχτί*, όπου σχετικά όμοια με την κλίση του παραπάνω επιθέτου, ο τύπος της γενικής ενικού αρσενικού και ουδετέρου σε αυτή την περίπτωση δίνεται σε παρένθεση (*του σταχτιού*) και στο αρσενικό παρατίθεται σε υποσημείωση ένας δεύτερος τύπος, *του σταχτή*. (Τριανταφυλλίδης, 1983: 110-111).

Τέλος, στα δικατάληκτα επίθετα σε *-ής, -ής, -ές*, παρατίθεται στον πίνακα η κλίση του επιθέτου *ο συνεχής, η συνεχής, το συνεχές*, όπου ο τύπος της γενικής ενικού και των τριών γενών βρίσκεται σε παρένθεση, π.χ. (*συνεχούς*). Επίσης σε παρατήρηση, δίνεται με μικρότερη γραμματοσειρά, η αναφορά στα επίθετα συγγενής και ευγενής τα οποία σχηματίζουν γενική σε *-ή*, π.χ. *του συγγενή, του ευγενή*, όταν χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικά (Τριανταφυλλίδης, 1983: 114-115).

3.1.2. Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας των Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, (2021)

Η γραμματική των Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton (2021) αποτελεί περιγραφική γραμματική της νεοελληνικής γλώσσας που στοχεύει στην πληροφόρηση του αναγνώστη αναφορικά με το ποιοι τύποι και πώς αυτοί οι τύποι χρησιμοποιούνται. Πρωταρχικός στόχος της γραμματικής είναι η ανάλυση και η ερμηνευτική και περιγραφική προσέγγιση της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας σε γραπτά και προφορικά, επίσημα και καθημερινά περιβάλλοντα χρήσης (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: xxiii). Λιγότερη σημασία δίνεται στις ποικιλίες που συναντάμε στην ποίηση και τη λογοτεχνία, με αναφορές σε εναλλακτικούς μορφολογικούς τύπους της λογοτεχνικής γλώσσας και της καθαρεύουσας (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: xxiv).

Ακόμη, η παρούσα γραμματική καλύπτει ένα μεγάλο επίπεδο χρηστικότητας, τόσο την επίσημη όσο και την καθημερινή χρήση της γλώσσας. Δίνεται πληθώρα παραδειγμάτων και αυτό που μας ενδιαφέρει περισσότερο στην εργασία που πραγματευόμαστε, είναι η αναφορά και η παρουσίαση της πολυπλοκότητας του ονομαστικού μορφολογικού συστήματος με αναφορές σε εναλλακτικούς τύπους. Οι τύποι αυτοί, προερχόμενοι από

την καθαρεύουσα, διείσδυσαν ιδιαίτερα στον επίσημο γραπτό και προφορικό λόγο, καθώς θεωρούνται οι πιο κατάλληλοι σε επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν χρησιμοποιούνται και σε ανεπίσημες περιστάσεις (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: xxiv).

Οι μορφολογικές διπλοτυπίες του ονοματικού συστήματος αναλύονται διεξοδικά με τη χρήση παραδειγμάτων και επεξηγήσεων στις υποσημειώσεις και παρουσιάζονται τα πεδία στα οποία χρησιμοποιείται ο κάθε τύπος. Ξεκινώντας από τα αρσενικά ουσιαστικά και συγκεκριμένα σε αυτά που έχουν κατάληξη –ας, στη γραμματική αναφέρεται πως υπάρχουν δύο ομάδες, ανάλογα με τον τονισμό που προέρχονται από την αρχαία ελληνική πρώτη και τρίτη κλίση. Εδώ αναφέρεται στην υποσημείωση η ύπαρξη εναλλακτικών τύπων της γενικής ενικού με κατάληξη –ος, π.χ. *του πατρός* αντί *του πατέρα*, *του αντρός* ως διαλεκτικό και ποιητικό και *του ανδρός* ως λόγιο αντί *του άντρα* και *του μηνός* αντί *του μήνα*, συνήθως στις ημερομηνίες με προέλευση από την καθαρεύουσα. Ακόμη στην υποσημείωση γίνεται αναφορά σε λόγιους τύπους της ονομαστικής ενικού, οι οποίοι απαντούν κυρίως σε επίσημες περιστάσεις, όπως *αγών* (*αγώνος*) κ.ά. (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 50-52).

Στα αρσενικά ουσιαστικά σε –ής παρατηρείται η αναφορά εναλλακτικών τύπων σε υποσημειώσεις. Αρχικά, αναφέρεται ο εναλλακτικός λόγιος τύπος της κλητικής ενικού σε –α αντί –η έπειτα από τη λέξη κύριε, π.χ. *κύριε καθηγητά* και οι αρχαϊκοί τύποι της ονομαστικής πληθυντικού, της γενικής ενικού και της αιτιατικής πληθυντικού. Ωστόσο, παραλείπεται η αναφορά του επιπέδου χρήσης τους. Ακόμη, σε επόμενη υποσημείωση αναφέρεται ο εναλλακτικός τύπος της ονομαστικής και γενικής πληθυντικού ορισμένων παροξύτονων ουσιαστικών, στα οποία μετακινείται ο τόνος, π.χ. *οι αφέντες/ οι αφεντάδες*, *αφεντάδων* και δίνεται ο σχολιασμός πως η κατάληξη –άδες, λόγω της δημοτικής προέλευσης, όταν εμφανίζεται σε ουσιαστικά που δηλώνουν αξίωμα, τότε παίρνει μια χιουμοριστική χροιά (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 53).

Αναφορικά με τα ουσιαστικά σε –ος, γίνεται η αναφορά στα προπαροξύτονα ουσιαστικά τα οποία σχηματίζουν δύο εναλλακτικά σχήματα κλίσης που εξαρτώνται από τη θέση του τόνου. Στο πρώτο σχήμα, στη γενική ενικού και γενική και αιτιατική πληθυντικού, ο τόνος μετακινείται στην παραλήγουσα, π.χ. *ο άνεμος*, *του ανέμου*, *των ανέμων*, *τους ανέμους*. Αυτό το σχήμα θεωρείται πιο συντηρητικό και αφορά τα ουσιαστικά που έχουν κληρονομηθεί από την αρχαία ελληνική και παραμένουν αναλλοίωτα και τα οποία απαντούν σε επίσημες περιστάσεις. Στο δεύτερο σχήμα συμπεριλαμβάνονται νεότεροι

σηματισμοί, κατά κύριο λόγο σύνθετα ουσιαστικά, π.χ. ο αντίλαλος, του αντίλαλου, των αντίλαλων τους αντίλαλους. Επιπλέον, επισημαίνεται η αστάθεια αυτής της διάκρισης, καθώς μπορεί να υπάρξουν περιπτώσεις στις οποίες ο τόνος επιδέχεται ή δεν επιδέχεται μετακίνηση, εξυπηρετώντας υφολογικές επιδιώξεις. Στις υποσημειώσεις αναφέρονται και εναλλακτικοί τύποι ονομαστικής και κλητικής πληθυντικού, πιο ασυνήθιστοι και κυρίως διαλεκτικοί και γίνεται αναφορά στον τονισμό της γενικής ενικού των προπαροξύτων επωνύμων (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 53-55).

Στη συνέχεια, ακολουθούν τα θηλυκά ουσιαστικά. Αναφέρεται πως τα θηλυκά σε –α χωρίζονται σε δύο ομάδες, ανάλογα με τον τονισμό στη γενική πληθυντικού. Και στις δύο ομάδες ανήκουν τα ουσιαστικά που προέρχονται από την αρχαία κλίση, την πρώτη και την τρίτη. Για την πρώτη ομάδα, σε υποσημείωση προσθέτει την παρουσία ενός λόγιου εναλλακτικού τύπου της γενικής ενικού σε –ος αντί του –ας, π.χ. της Ελλάδος, ο οποίος εντοπίζεται κυρίως σε επίσημα περιβάλλοντα, και ορισμένες φορές η εμφάνιση λόγιας κατάληξης της ονομαστικής ενικού σε –ς ή –ζ, π.χ. η Ελλάς, η κλίμαξ. Τέλος, αναφέρεται και ο εναλλακτικός τύπος του θηλυκού η μητέρα με γενική ενικού της μητρός. Αναφορικά με τη δεύτερη ομάδα, σε υποσημείωση δίνεται ένας δεύτερος τύπος γενικής ενικού σε –η, λόγιας προέλευσης που συναντάται σε επίσημες ονομασίες, επίσημο λόγο και τοπωνύμια, π.χ. αμύνης (από το άμυνα), Αιγίνης (από το Αίγινα) (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη, 2021: 58-60).

Όσον αφορά τα θηλυκά ουσιαστικά με κατάληξη –ος, αναφέρεται η λόγια προέλευσή τους και σε υποσημείωση παρατίθεται ένας δεύτερος, πιο σπάνιος τύπος, που χαρακτηρίζεται από τους ομιλητές ως αδόκιμος, του πληθυντικού αριθμού σε –ες αντί –οι, π.χ. οι μέθοδες/ οι μέθοδοι. Σχολιάζεται πως η χρήση του γίνεται για να αποδοθεί χιούμορ στον λόγο. Ακόμη, στον πίνακα κλίσης παρατηρείται απουσία κλητικής και σε υποσημείωση αναφέρεται πως η κλητική αυτών των τύπων είναι σπάνια, κυρίως χρησιμοποιείται στην ποίηση και συνηθίζεται να λήγει σε –ο αντί της λόγιας κατάληξης –ε (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 61).

Για τα θηλυκά σε –η με πληθυντικό σε –εις, τα οποία χαρακτηρίζονται λόγια, αναφέρεται η παρουσία εναλλακτικού τύπου στον ενικό αριθμό. Συγκεκριμένα, δίνεται στο πινακάκι ο δεύτερος τύπος της γενικής ενικού σε –εως, π.χ. της κυβερνήσεως και στην υποσημείωση σχολιάζεται η χρήση αυτού του τύπου, ο οποίος προτιμάται σε επίσημα περιβάλλοντα επικοινωνίας αλλά και σε λέξεις καθημερινές, όπως της πόλεως. Ακόμη, αναφέρεται ο λόγιος τύπος της ονομαστικής ενικού σε –ις, π.χ. η κυβερνήσις, ο οποίος δεν

συνηθίζεται συγκριτικά με τον λόγιο τύπο της γενικής ενικού (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 62).

Τέλος, σχετικά με τα θηλυκά σε *-ω*, αναφέρεται η ύπαρξη δύο σχημάτων κλίσης, που διαφέρουν στο σχηματισμό της γενικής ενικού. Στο πινακάκι δίνονται δύο ουσιαστικά το ένα με γενική σε *-ως* και το άλλο με γενική σε *-ους*. Συγκεκριμένα, το υποκοριστικό *η Φρόσω* με γενική *της Φρόσως* και το ουσιαστικό *η ηχώ*, με γενική *της ηχούς*. Έπειτα, παρατίθενται παραδείγματα ουσιαστικών με όμοια κλίση αναφέροντας και τον δεύτερο τύπο του ουσιαστικού *η Κω* με γενική *της Κως* αντί του συνηθισμένου *της Κω*, καθώς τα κύρια ονόματα, όπως *η Αητώ* με εναλλακτικό τύπο γενικής *της Αητός* (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 63-64). Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί πως δεν γίνεται αναφορά στη λόγια προέλευση των ουσιαστικών.

Εν συνεχεία, εντοπίζοντας τη διπλοτυπία των επιθέτων, παρατηρούμε ότι στα επίθετα σε *-ύς*, *-ιά*, *-ύ*, στη γενική ενικού του αρσενικού και του ουδετέρου δίνονται δύο τύποι, *βαθιού/βαθύ* με το σχόλιο πως ο τύπος σε *-ύ* χρησιμοποιείται σε στερεοτυπικές εκφράσεις και σε λόγο επίσημου ύφους. Επιπλέον, ορισμένα επίθετα παρουσιάζουν και εναλλακτικούς τύπους, οι οποίοι αναφέρονται στην επόμενη ενότητα. Οι τύποι αυτοί ανήκουν στα επίθετα σε *-ύς*, *-εία*, *-ύ*, η οποία είναι η προέλευση του προηγούμενου επιθέτου και τα επίθετα που ακολουθούν αυτή την κλίση τα συναντάμε σε επίσημα και τεχνικά περιβάλλοντα και σε στερεοτυπικές εκφράσεις (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 81).

Έπειτα, για τα επίθετα σε *-ής*, *-ιά*, *-ί*, τα οποία δηλώνουν κυρίως χρώμα ή ύλη, παρατίθενται στον πίνακα δύο τύποι γενικής ενικού αρσενικού, *μαβιού/μαβή*, χωρίς να σχολιάζεται η υφολογική διαφοροποίηση χρήσης των τύπων (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 82).

Αναφορικά με τα δικατάληκτα επίθετα σε *-ής*, *-ής*, *-ές*, στον πίνακα που δίνεται, παρουσιάζεται ένας μόνο τύπος γενικής ενικού σε *-ους*, π.χ. *ακριβούς/συνήθους*, ενώ σε υποσημείωση σχολιάζεται η ύπαρξη ενός ακόμη τύπου με κατάληξη *-η*, π.χ. *ακριβή*, *συνήθη*. Ο τύπος αυτός συνηθίζεται στο αρσενικό γένος και κυρίως σε ανεπίσημο ύφος, τύπος που θεωρείται από κάποιους ομιλητές ως λανθασμένος (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton, 2021: 84-85).

3.1.3. Γραμματική Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού των Φιλιππάκη-Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά (2022)

Η γραμματική της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού των Φιλιππάκη-Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά (2022) αποτελεί μια σύγχρονη, περιγραφική γραμματική της κοινής νεοελληνικής γλώσσας. Στόχος της περιγραφικής γραμματικής είναι η εξήγηση και η τεκμηρίωση της λειτουργίας ορισμένων δομών της γλώσσας σχετικά με τις διάφορες μορφές που παρουσιάζουν (Ρούσσου, 2015: 12).

Στη γραμματική αυτή περιγράφονται τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της ελληνικής, που θεωρούνται απαραίτητα και τα οποία είναι κατάλληλα προσαρμοσμένα για το μαθητικό κοινό. Συνεπώς, η γραμματική του δημοτικού, ως διδακτικό, βοηθητικό εργαλείο μάθησης, στοχεύει στη συνειδητοποίηση του συστηματικού χαρακτήρα της νεοελληνικής γλώσσας από τους μαθητές (Φιλιππάκη-Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 5).

Συγκριτικά με προηγούμενες παραδοσιακές γραμματικές, η παρούσα γραμματική εισάγει νέα κεφάλαια, όπως την Πραγματολογία, τη Σύνταξη και τη Σημασιολογία. Ακόμη, ορισμένα φαινόμενα, τα οποία είναι δύσκολα για μαθητές δημοτικού, παρουσιάζονται με πιο απλή μορφή. Γενικότερα, η γραμματική ακολουθεί τις αρχές της σύγχρονης γλωσσολογικής ανάλυσης, δίνοντας προτεραιότητα στη χρήση της γλώσσας και κυρίως στον προφορικό λόγο, καθώς αποτελεί βασικό εργαλείο επικοινωνίας και σκέψης. Κατά αυτόν τον τρόπο τονίζεται η δημιουργικότητα της γλώσσας, μέσω της οποίας ο ομιλητής έχει τη δυνατότητα να εκφραστεί με ποικίλους εναλλακτικούς τρόπους. Εν προκειμένω, βασική επιδίωξη της γραμματικής είναι η εξοικείωση των μαθητών με φαινόμενα πολυτυπίας που αφορούν όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (Φιλιππάκη-Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 5-6).

Συγκεκριμένα, οι μορφολογικές διπλοτυπίες του ονοματικού συστήματος παρουσιάζονται στο τρίτο μέρος του εγχειριδίου, στην ενότητα 6 και 7. Ξεκινώντας με τα ουσιαστικά, στα αρσενικά σε -ής γίνεται αναφορά σε έναν δεύτερο τύπο της ονομαστικής πληθυντικού σε -άδες, με γενική -άδων, π.χ. διευθυντές/διευθυντάδες, βουλευτές/βουλευτάδες με την επισήμανση πως αυτός ο τύπος έχει λαϊκή προέλευση και επιλέγεται σε συγκεκριμένες περιστάσεις επικοινωνίας. Δίνεται ένα παράδειγμα χρήσης, αλλά δεν αναφέρεται σε ποιες περιστάσεις χρησιμοποιείται (Φιλιππάκη-Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 67).

Στα αρσενικά ουσιαστικά σε –ος και συγκεκριμένα στα προπαροξύτονα, αναφέρεται ότι υπάρχουν δύο διαφορετικές κατηγορίες σχετικά με τον τονισμό. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν όσα ουσιαστικά κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα της γενικής ενικού και πληθυντικού και της αιτιατικής πληθυντικού, π.χ. *κίνδυνος*, *κινδύνου*, *κινδύνων*, *κινδύνους*, ενώ στη δεύτερη ανήκουν όσα διατηρούν στην προπαραλήγουσα τον τόνο, π.χ. *αντίλαλος*, *αντίλαλου*, *αντίλαλων*, *αντίλαλους*. Για καλύτερη κατανόηση του κανόνα παρουσιάζονται σε πινακάκι οι δύο διαφορετικές κατηγορίες κλίσης, ώστε οι μαθητές να αντιληφθούν τις διαφορές της κλίσης. Επισημαίνεται ακόμη το γεγονός πως σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί ο τονισμός των ουσιαστικών της πρώτης κατηγορίας να διατηρηθεί στην προπαραλήγουσα ή της δεύτερης κατηγορίας να κατεβεί στην παραλήγουσα εξυπηρετώντας υφολογικούς σκοπούς. Η γραμματική με τη χρήση παραδειγμάτων όπως, *δήμαρχος* → *δημάρχου/δήμαρχου* και *πονοκέφαλος* → *πονοκεφάλου/πονοκέφαλου*, δίνει έμφαση στις υφολογικές διαστάσεις του φαινομένου, καθώς τονίζει πως με τη μετακίνηση του τόνου επιδιώκεται ένα πιο επίσημο ύφος, ενώ με τη διατήρηση του τόνου ένα ανεπίσημο ύφος λόγου αντίστοιχα (Φιλιππάκη–Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 70). Ωστόσο, παραλείπεται η διευκρίνιση σχετικά με το ποια ουσιαστικά ανήκουν σε αυτές τις δύο κατηγορίες, με αποτέλεσμα οι μαθητές να έχουν απορίες για το αν έχουν τονίσει σωστά τους τύπους και αν τους έχουν χρησιμοποιήσει κατάλληλα στα διάφορα κειμενικά είδη (επίσημα/ ανεπίσημα).

Σχετικά με τα θηλυκά ουσιαστικά, στα θηλυκά σε –η με πληθυντικό σε –εις, αρχικά γίνεται αναφορά στο γεγονός πως σύμφωνα με αυτή την κλίση κλίνονται πολλές λέξεις που έχουν προέλευση παλαιότερων μορφών της ελληνικής. Ακολουθεί πίνακας με παράδειγμα κλίσης προπαροξύτονων και παροξύτονων θηλυκών, π.χ. *η κυβέρνηση*, *η πόλη*, στον οποίο δεν αναφέρεται κάποιος εναλλακτικός τύπος. Ωστόσο, αμέσως μετά ακολουθεί η παρατήρηση σχετικά με έναν δεύτερο εναλλακτικό τύπο της γενικής ενικού σε –εως, κυρίως σε παλαιότερα κείμενα ή επίσημες ανακοινώσεις, με τη μεταφορά του τόνου στην επόμενη συλλαβή σε λέξεις περισσότερων των δύο συλλαβών, π.χ. *η κυβέρνηση*, *της κυβέρνησης/ της κυβερνήσεως*. Επίσης, γίνεται αναφορά και στην εμφάνιση ενός ακόμη τύπου, πιο σπάνιου, κυρίως σε παλαιότερα κείμενα, της ονομαστικής ενικού σε –ις, π.χ. *η κυβέρνησις*, *η δύναμις*, *η πόλις*. Τέλος, επισημαίνεται ο τρόπος χρήσης αυτών των εναλλακτικών τύπων, οι οποίοι δεν χρησιμοποιούνται στον καθημερινό, προφορικό ή γραπτό λόγο (Φιλιππάκη–Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 76-77).

Αναφορικά με τα θηλυκά σε -ω, παρουσιάζεται ένας πίνακας κλίσης δύο κατηγοριών με διαφοροποίηση στη γενική ενικού. Στην πρώτη κατηγορία κλίνεται το κύριο όνομα *η Αργυρώ* με γενική της *Αργυρώς* και στη δεύτερη το κοινό ουσιαστικό *η ηχώ* με γενική της *ηχούς*. Στη δεύτερη κατηγορία σε υποσημείωση δίνεται και ένας δεύτερος τύπος της γενικής της *ηχώς*, χωρίς ωστόσο να δίνεται κάποια περαιτέρω διευκρίνιση (Φιλιππάκη–Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 77).

Έπειτα, για τα θηλυκά σε -ος, γίνεται αναφορά, ήδη από τον τίτλο, στη λόγια κλίση τους. Συγκεκριμένα, δίνεται ο τίτλος «λόγια κλίση θηλυκών σε –ος» και επισημαίνεται ότι κλίνονται σύμφωνα με τα αρσενικά ουσιαστικά σε –ος. Στη συγκεκριμένη γραμματική, καθώς αποτελεί σχολική γραμματική, παρατίθεται μόνο το πινακάκι με την κλίση του θηλυκού *η διάμετρος* και δίνονται ενδεικτικά άλλα θηλυκά που ακολουθούν αυτή την κλίση, χωρίς να γίνεται αναφορά στον δεύτερο τύπο της ονομαστικής πληθυντικού σε –ες, όπως αναφέρεται στις δύο προηγούμενες γραμματικές (Φιλιππάκη–Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 79).

Στη συνέχεια, σχετικά με την πολυτυπία των επιθέτων, στα επίθετα σε –ύς, -ιά, -ύ, παρουσιάζεται ένας πίνακας κλίσης του επιθέτου *ο βαθύς*, *η βαθιά* το *βαθύ*, στον οποίο δίνονται δύο τύποι γενικής ενικού, αρσενικού και ουδετέρου, *του βαθιού/του βαθύ*, χωρίς ωστόσο κανένα σχολιασμό για τα επίπεδα ύφους χρήσης του κάθε τύπου. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι από αυτά, ορισμένα σχηματίζονται σύμφωνα με τα επίθετα σε –ύς, -εία, -ύ, όταν επιδιώκεται επίσημο ύφος λόγου. Στο σημείο αυτό, δίνεται μία υποσημείωση η οποία παραπέμπει τους μαθητές στην ενότητα 7.1 Η (σελ. 104), στην οποία αναφέρεται ότι ο σχηματισμός τους προκύπτει σύμφωνα με την αρχαία κλίση και δίνονται ορισμένα επίθετα που κλίνονται κατά αυτόν τον τρόπο (Φιλιππάκη–Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 99, 104).

Αμέσως μετά ακολουθεί η κλίση των επιθέτων σε –ής, -ιά, -ί, όπου στον πίνακα κλίνεται το επίθετο *ο σταχτής*, *η σταχτιά*, το *σταχτί* με την εμφάνιση ενός δεύτερου τύπου γενικής ενικού στο αρσενικό γένος, συγκεκριμένα *του σταχτή/του σταχτιού*. Όμοια και σε αυτή την περίπτωση δεν αναφέρεται το επίπεδο ύφους του δεύτερου τύπου, γεγονός που προβληματίζει τους μαθητές ως προς τη χρήση του καθενός. Ακόμη γίνεται αναφορά στο σχηματισμό άκλιτου τύπου σε –ί ορισμένων επιθέτων, π.χ. *η πορτοκαλί φούστα*, χωρίς κάποιο περαιτέρω σχόλιο (Φιλιππάκη–Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, 2022: 100).

Τέλος, σχετικά με τα δικατάληκτα επίθετα σε *-ής*, *-ής*, *-ές*, επισημαίνεται ότι ο σχηματισμός τους ακολουθεί την κλίση των αρχαίων ελληνικών. Επίσης, αναφέρεται ότι στη γενική ενικού του αρσενικού εμφανίζεται ένας δεύτερος τύπος με κατάληξη *-η*, π.χ. του *ακριβή*, ο οποίος επιλέγεται από ορισμένους ομιλητές στον καθημερινό λόγο. Ο τύπος αυτός δεν παρατίθεται στο πινακάκι κλίσης του επιθέτου παρά μόνο στην παρατήρηση. Σε αυτό το σημείο, ακολουθεί συγκριτική παρουσίαση των μορφολογικών διπλοτυπιών του ονοματικού συστήματος και συγκεκριμένα των ουσιαστικών και των επιθέτων που παρουσιάστηκαν στον Πίνακα 3.1., επιδιώκοντας να κατανοηθεί η παρουσία τους και ο τρόπος ανάλυσής τους στις νεοελληνικές γραμματικές.

Ονοματικό σύστημα			
Ουσιαστικά			
	Γραμματική Μανόλη Τριανταφυλλίδη	Γραμματική Holton, Mackridge & Φιλιππάκη - Warburton	Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού
Αρσενικά σε <i>-ας</i>		✓	
Αρσενικά σε <i>-ής</i>	✓	✓	✓
Αρσενικά σε <i>-ος</i>	✓	✓	✓
Θηλυκά σε <i>-α</i>		✓	
Θηλυκά σε <i>-η</i>	✓	✓	✓
Θηλυκά σε <i>-ος</i>	✓	✓	
Θηλυκά σε <i>-ω</i>		✓	✓
Επίθετα			
	Γραμματική Μανόλη Τριανταφυλλίδη	Γραμματική Holton, Mackridge & Φιλιππάκη - Warburton	Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού

-ύς, -ιά, -ύ	✓	✓	✓
-ής, -ιά, -ύ		✓	✓
-ής, -ής, -ές		✓	✓

Πίνακας 3.2. Παρουσία μορφολογικής πολυτυπίας ονοματικού συστήματος στις νεοελληνικές γραμματικές

Μετά την παρουσίαση της μορφολογικής πολυτυπίας του ονοματικού συστήματος και συγκεκριμένα των ουσιαστικών και των επιθέτων, μέσα από τις νεοελληνικές γραμματικές, ακολουθεί η χαρτογράφηση των πολυτυπιών, όπως αυτές παρουσιάζονται στα σχολικά εγχειρίδια της Ε΄ και Στ΄ τάξης του Δημοτικού. Επιπλέον, θα επιχειρηθεί και μια κριτική προσέγγιση του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζονται, με στόχο να προταθούν εναλλακτικοί τρόποι διδασκαλίας, πιο κατανοητοί για τους μαθητές. Βασική επιδίωξη αποτελεί η συνειδητοποίηση των ποικίλων τρόπων χρήσης από τους μαθητές, ανάλογα με το περιεχόμενο.

3.2. Σχολικά εγχειρίδια Ε΄ και Στ΄ τάξης του Δημοτικού

Στην παρούσα ενότητα εξετάζονται τα σχολικά εγχειρίδια της Ε΄ και Στ΄ τάξης του δημοτικού, ως προς τον τρόπο παρουσίασης των μορφολογικών διπλοτυπιών του ονοματικού συστήματος. Συγκεκριμένα, εξετάζεται το Βιβλίο Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών της Ε΄ και Στ΄ τάξης. Η επιλογή διερεύνησης των σχολικών εγχειριδίων των δύο τελευταίων τάξεων του δημοτικού κρίνεται αναγκαία, καθώς στη Στ΄ τάξη πραγματοποιείται μια ανακεφαλαίωση του μεγαλύτερου μέρους της ύλης της Γραμματικής του Δημοτικού (Βιβλίο Δασκάλου) (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 13). Εκτός από τη Στ΄ τάξη επιλέχθηκαν προς διερεύνηση και τα σχολικά εγχειρίδια της Ε΄ τάξης, στα οποία παρουσιάζονται εκτενέστερα οι μορφολογικές διπλοτυπίες του ονοματικού συστήματος. Σε αυτό το σημείο, προτού μελετήσουμε τα σχολικά εγχειρίδια, οφείλουμε να βασιστούμε και να θέσουμε ως σημείο εκκίνησης το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο (Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2003).

Η ελληνική γλώσσα στο Πρόγραμμα Σπουδών εξετάζεται στο σύνολό της και από διαχρονική, αλλά και από συγχρονική πλευρά. Λαμβάνονται υπόψη οι ποικίλες διαστάσεις της γλώσσας και επιχειρείται η αξιοποίηση της ποικιλομορφίας, τόσο των γεωγραφικών και κοινωνικών, όσο και των υφολογικών παραλλαγών της. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην καλλιέργεια του προφορικού λόγου των μαθητών των δύο τελευταίων τάξεων, ώστε οι μαθητές να αντιληφθούν τα διάφορα είδη λόγου και έκφρασης που επιλέγουν οι ομιλητές και καθορίζονται από συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις. Στόχος του προγράμματος είναι να μπορέσουν οι ίδιοι οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν τους εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας και να καταστούν ικανοί να τους χρησιμοποιούν στις διάφορες περιστάσεις (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2003: 20-21). Επίσης, αναφορικά με τον γραπτό λόγο, ως βασικός στόχος κρίνεται η κατανόηση των διαφορών του προφορικού και του γραπτού λόγου ως προς τις διαφορετικές λειτουργίες που επιτελούν. Ακόμη, επιδιώκεται η καλλιέργεια των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των μαθητών με στόχο την αποτελεσματικότερη χρήση του λόγου και των διάφορων επιπέδων ύφους στην εκάστοτε περίπτωση επικοινωνίας (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2003: 28).

Στους πίνακες που ακολουθούν περιλαμβάνονται ενδεικτικές μορφολογικές διπλοτυπίες που παρατηρούνται στα σχολικά εγχειρίδια, «Βιβλίο Μαθητή» και «Τετράδιο Εργασιών» της Γλώσσας της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού.

Ε' ΤΑΞΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	
ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ	
α' τεύχος	Ελλάδος (Ελλάδας), φιλόλογων (φιλόλογων), διεθνή μήνα (διεθνούς μήνα), Αμπελοκήπους (Αμπελόκηπους)
β' τεύχος	προκρίτους (πρόκριτους), ψαλτάδες (ψάλτες), επισήμους (επίσημους)
γ' τεύχος	Αιγυπτίους (Αιγύπτιους), Αιγυπτίων (Αιγύπτων)
ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	
α' τεύχος	ποδηλατοδρόμων (ποδηλατόδρομων)
β' τεύχος	αντιπάλους (αντίπαλους), δακτυλίους (δακτύλιους)

Πίνακας 3.3. Μορφολογικές διπλοτυπίες ονοματικού συστήματος στα σχολικά εγχειρίδια της Ε' τάξης του Δημοτικού

ΣΤ΄ ΤΑΞΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	
ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ	
α΄ τεύχος	Μητροπόλεως (Μητρόπολης), Οκτωβρίου (Οκτώβριου)
β΄ τεύχος	σκέψης (σκέψεως), ασφαλή χώρου (ασφαλούς χώρου)
γ΄ τεύχος	συνανθρώπους (συνάνθρωπους), δημοσίου (δημόσιου), επαίνους (έπαινους), Ελλάδος (Ελλάδας)
ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	
α΄ τεύχος	αεροδρομίου (αεροδρόμιου), Ελλάδος (Ελλάδας), αμερικανικής (αμερικάνικης)
β΄ τεύχος	της πόλης (της πόλεως), δημοσίων υπαλλήλων (δημόσιων υπαλλήλων), του ασθενούς (του ασθενή), τάρανδων (τάρανδων), της παράστασης (της παραστάσεως)

Πίνακας 3.4. Μορφολογικές διπλοτυπίες ονομαστικού συστήματος στα σχολικά εγχειρίδια της Στ΄ τάξης του Δημοτικού

Οι μορφολογικές διπλοτυπίες που παρουσιάστηκαν στον Πίνακα 3.3. και 3.4. των σχολικών εγχειριδίων της Γλώσσας της Ε΄ και Στ΄ τάξης του Δημοτικού, εντοπίζονται κατά κύριο λόγο σε λογοτεχνικά κείμενα Ελλήνων και ξένων συγγραφέων ή και σε κείμενα δημοσιογραφικού περιεχομένου τα οποία συνοδεύουν ασκήσεις γραμματικής.

Αρχικά, στο α΄ τεύχος του Βιβλίου Μαθητή της Ε΄ τάξης, στην ενότητα 2, παρουσιάζεται ο πίνακας κλίσης επιθέτων σε *-ής, -ής, -ές*, με παράδειγμα *ο διεθνής, η διεθνής, το διεθνές* και στην επόμενη σελίδα ακολουθεί μία άσκηση συμπλήρωσης κενών με τον κατάλληλο τύπο του επιθέτου (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 31-32). Παρατηρείται το γεγονός πως δεν εμφανίζεται δεύτερος τύπος γενικής ενικού του αρσενικού γένους, *του διεθνή* και δεν υπάρχει αναφορά στην προέλευση του επιθέτου, όπως παρατίθενται στη σχολική γραμματική. Ακόμη, στην ίδια ενότητα του Τετραδίου Εργασιών δεν εμφανίζεται καμία άσκηση κατανόησης του φαινομένου.

Αντίστοιχα, στο Βιβλίο Μαθητή της Στ΄ τάξης, στην ενότητα 7, δίνεται ένας πίνακας κλίσης επιθέτων σε *-ής, -ής, -ές*, τον οποίο καλούνται οι μαθητές να συμπληρώσουν (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 11) και στην ενότητα 15 δίνεται μία άσκηση συμπλήρωσης κενών, ως επανάληψη του φαινομένου (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 41). Επιπλέον, στο α΄ τεύχος του Τετραδίου Εργασιών Στ΄ τάξης, στην ενότητα 7, ζητείται από τους μαθητές να συνθέσουν

μία ιστορία κάνοντας χρήση των επιθέτων σε *-ής, -ής, -ές* (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 55), ενώ στο β' τεύχος παρατίθενται πίνακες κλίσης που πρέπει να συμπληρώσουν οι ίδιοι οι μαθητές (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 47). Παρόμοια με την παρουσίαση του φαινομένου στα εγχειρίδια της Ε' τάξης, δεν πραγματοποιείται κανένας σχολιασμός που να αφορά την προέλευση και το υφολογικό πεδίο χρήσης των τύπων.

Αναφορικά με τα επίθετα σε *-ής, -ιά, -ί*, στην Ε' τάξη, στο α' τεύχος του Βιβλίου Μαθητή ενότητα 4, δίνεται ο πίνακας κλίσης του επιθέτου στον οποίο λείπουν ορισμένες πτώσεις τις οποίες καλούνται να συμπληρώσουν οι μαθητές. Να σημειωθεί πως στον πίνακα παρατίθενται οι δεύτεροι τύποι γενικής ενικού, *του σταχτή/ σταχτιού*, ωστόσο στην παρατήρηση που ακολουθεί δε σχολιάζεται η χρήση του εκάστοτε τύπου, αλλά αναφέρεται η χρήση της κατάληξης *-ί* που επιλέγεται κυρίως στον προφορικό λόγο χρησιμοποιώντας τα επίθετα ως άκλιτα, π.χ. *ο θαλασσί φιόγκος, του θαλασσί φιόγκου*. Αμέσως μετά ακολουθεί μία μικρής έκτασης άσκηση συμπλήρωσης κενών με τις κατάλληλες καταλήξεις του επιθέτου (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 57). Η παρουσίαση του επιθέτου κρίνεται ανεπαρκής για την εμπέδωση χρήσης των διαφορετικών τύπων κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα να προβληματίζονται οι μαθητές και να καταφεύγουν στη χρήση του άκλιτου τύπου. Η κλίση των συγκεκριμένων επιθέτων δεν αναφέρεται στα σχολικά εγχειρίδια της Στ' τάξης.

Όσον αφορά τα επίθετα σε *-ύς, -ιά, -ύ*, στο Βιβλίο μαθητή της Ε' τάξης, στην ενότητα 4 του α' τεύχους, παρουσιάζεται ένα πίνακας με το επίθετο *ο μακρύς, η μακριά, το μακρύ* που ζητείται να συμπληρώσουν οι μαθητές. Μετά τη συμπλήρωση του πίνακα ζητείται να χρησιμοποιήσουν οι μαθητές το παραπάνω επίθετο για να μεγαλώσουν ορισμένες προτάσεις που τους δίνονται (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 60). Όμοια και στην παρουσίαση αυτού του επιθέτου δε γίνεται αναφορά στους δεύτερους τύπους γενικής ενικού του αρσενικού και ουδετέρου. Η κλίση τους δυσκολεύει τους μαθητές και τους προκαλεί σύγχυση, όταν καλούνται να τους χρησιμοποιήσουν, καθώς δεν καλύπτουν αρκετό μέρος της διδακτέας ύλης. Στο Τετράδιο Εργασιών δεν υπάρχει άσκηση για την εμπέδωση του επιθέτου. Αναφορικά με τα σχολικά εγχειρίδια της Στ' τάξης, η κλίση τους εντοπίζεται στην ενότητα 13 του γ' τεύχους, αναφέροντας πως σχηματίζονται σύμφωνα με την αρχαία κλίση (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 15). Ωστόσο, δίνονται οι καταλήξεις *-ύς, -εία, -ύ* που αποτελούν μια κατηγορία των επιθέτων *-ύς, -ιά, -ύ* και χρησιμοποιούνται κυρίως σε επίσημο ύφος λόγου ή στερεοτυπικές εκφράσεις (Holton, Mackridge & Φιλιππάκη, 2021: 81). Στο σχολικό βιβλίο δεν παρατίθεται η κλίση αυτών των επιθέτων, ούτε σχολιάζεται

το χρηστικό τους επίπεδο, παρά μόνο δίνεται μία άσκηση συμπλήρωσης των επιθέτων στο κατάλληλο γένος και την κατάλληλη πτώση (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 17). Όμοια και στο Τετράδιο Εργασιών, στο β' τεύχος δίνεται μία αντίστοιχη μικρής έκτασης άσκηση συμπλήρωσης των επιθέτων (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 35).

Συνεχίζοντας με τα ουσιαστικά, συγκεκριμένα στο α' τεύχος του Βιβλίου Μαθητή της Ε' τάξης, στην ενότητα 2, παρουσιάζεται η κλίση του θηλυκού ουσιαστικού σε -ος, με παράδειγμα την κλίση του ουσιαστικού *η οδός* σε πίνακα και ακολουθούν ασκήσεις για την αποτελεσματικότερη κατανόηση της κλίσης του ουσιαστικού (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 35). Στη Στ' τάξη, στην ενότητα 2 του Βιβλίου Μαθητή, εντοπίζεται μία άσκηση στην οποία ζητείται να συμπληρωθούν οι καταλήξεις των θηλυκών ουσιαστικών σε -η, π.χ. *η χρήση* και σε -ος, π.χ. *η είσοδος* και στην οποία αναφέρεται ότι ακολουθούν λόγια κλίση (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 35). Επίσης, όμοια άσκηση συμπλήρωσης πίνακα θηλυκών σε -ος εντοπίζεται στο α' τεύχος Τετραδίου Εργασιών Στ' τάξης, χωρίς κάποιο περαιτέρω σχόλιο (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 23). Σχετικά με τον δεύτερο τύπο ονομαστικής πληθυντικού σε -ες που αναφέρθηκε στις προηγούμενες γραμματικές εκτός της σχολικής, δε γίνεται κάποια αναφορά ούτε στα σχολικά εγχειρίδια της Ε' και της Στ' τάξης.

Επίσης, η κλίση των θηλυκών σε -η δεν αναφέρεται καθόλου στα σχολικά εγχειρίδια της Ε' τάξης. Στη Στ' τάξη εμφανίζεται μόνο στην ενότητα 2, όπως αναφέραμε παραπάνω και στην ίδια ενότητα του Τετραδίου Εργασιών, με άσκηση συμπλήρωσης πίνακα, των ουσιαστικών η εντύπωση και η διακόσμηση (Ιορδανίδου κ.ά., 2019: 24). Η διπλοτυπία των ουσιαστικών σε -η στη γενική ενικού, π.χ. *η πόλη – της πόλης/ πόλεως*, η οποία παρουσιάζεται στη σχολική γραμματική με σχόλιο του επιπέδου χρήσης των τύπων, θεωρούμε πως θα έπρεπε να υπάρχει στα σχολικά βιβλία της Ε' και Στ' τάξης, καθώς οι μαθητές προβληματίζονται όταν έρχονται αντιμέτωποι με τον δεύτερο τύπο, για το πότε και σε ποια ουσιαστικά σχηματίζεται. Επομένως, κρίνεται σημαντική η οριοθέτηση των διαφορετικών τύπων και η ερμηνεία των πεδίων χρήσης κάθε τύπου στα σχολικά βιβλία και ο εμπλουτισμός των Τετραδίων Εργασιών με περισσότερες ασκήσεις.

Αναφορικά με τα αρσενικά ουσιαστικά σε -ας (*πατέρας- πατέρα/ πατρός*), σε -ης (*βουλευτής- βουλευτές/βουλευτάδες*), σε -ος (*δήμαρχος- δήμαρχου/ δημάρχου*) και τα θηλυκά σε -α (*μητέρα- μητέρας/ μητρός*) και σε -ω (*ηχώ- ηχούς/ηχώς*) δεν εντοπίστηκε στα σχολικά εγχειρίδια της Ε' και Στ' τάξης κάποια αναφορά στις διπλοτυπίες που παρουσιάζουν.

3.3. Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο επικεντρωθήκαμε στην παρουσίαση της μορφολογικής διπλοτυπίας του ονοματικού συστήματος στις νεοελληνικές γραμματικές και τη σχολική γραμματική και τα σχολικά εγχειρίδια της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού. Στη Νεοελληνική Γραμματική του Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1983), η αναφορά στις μορφολογικές διπλοτυπίες των ουσιαστικών και των επιθέτων που επιλέξαμε να αναλυθούν είναι περιορισμένη, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις οι δεύτεροι τύποι παρουσιάζονταν σε υποσημειώσεις και η αναφορά στη χρησιμότητά τους ήταν ελλιπής και περιοριζόταν στο ότι η χρήση τους συναντάται στη λογοτεχνία και την ποίηση. Η Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας των Holton, Mackridge & Φιλίππακη-Warburton, (2021), αναφέρεται εκτενέστερα στις διπλοτυπίες του ονοματικού συστήματος. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο λειτουργικό και χρηστικό επίπεδο των διπλοτυπιών (επίσημο ή ανεπίσημο ύφος) καθώς και στις διπλοτυπίες, όπου στις περισσότερες περιπτώσεις ενσωματώνονται στον κλιτικό πίνακα.

Αναφορικά με τη Γραμματική της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού των Φιλίππακη-Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου & Λουκά, (2022), εντοπίζονται ορισμένες περιπτώσεις μορφολογικής διπλοτυπίας στο ονοματικό σύστημα. Η αναφορά σε επίπεδο χρήσης των εναλλακτικών τύπων είναι αρκετά περιορισμένη και αποδίδεται ως χρήση καθημερινού λεξιλογίου ή τύπος αρχαίας κλίσης. Επιπλέον, στους κλιτικούς πίνακες των σχολικών εγχειριδίων της Ε' και Στ' τάξης, δεν αναφέρεται ο δεύτερος τύπος και οι ασκήσεις περιορίζονται στους τύπους που παρέχονται στο σχολικό εγχειρίδιο. Παράλληλα, απουσιάζει και ο υφολογικός σχολιασμός των διπλοτυπιών.

Στα σχολικά εγχειρίδια, στο Βιβλίο Μαθητή και στο Τετραδιο Εργασιών της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού, παρατηρείται, σε αρκετές περιπτώσεις, η απουσία των διπλοτυπιών στους κλιτικούς πίνακες καθώς και η αναφορά στην προέλευση και το υφολογικό πεδίο χρήσης των τύπων. Ακόμη, παρατηρείται ότι δεν γίνεται καμία αναφορά σε διπλοτυπίες ορισμένων ουσιαστικών που αναφέρθηκαν στην ενότητα 3.2. Εν κατακλείδι, οι διπλοτυπίες αναφέρονται στο μεγαλύτερο μέρος σε λογοτεχνικά κείμενα Ελλήνων και ξένων συγγραφέων ή και σε κείμενα δημοσιογραφικού περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων τα οποία συνοδεύουν ασκήσεις γραμματικής.

Συνοψίζοντας, θεωρούμε ότι η διδασκαλία και η κατανόηση των διπλοτυπιών από τους μαθητές, ήδη από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, είναι απαραίτητη. Η αξιοποίησή τους

στη διδακτική εφαρμογή θα συντελέσει στην ολοκλήρωση του ακαδημαϊκού λόγου των μαθητών και στη δυνατότητα προσαρμογής του λόγου τους σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας και διαφορετικά επίπεδα ύφους, επιλέγοντας τους κατάλληλους γραμματικούς τύπους. Οι μαθητές θα αποκτήσουν επικοινωνιακές δεξιότητες εκπληρώνοντας κάθε επικοινωνιακό αποτέλεσμα. Στο επόμενο κεφάλαιο (κεφ. 4) παρουσιάζονται προτεινόμενες δραστηριότητες στις οποίες αξιοποιείται η διδασκαλία των μορφολογικών διπλοτυπιών και συγκεκριμένα στη διπλοτυπία των επιθέτων σε *-ής/-ές* και των θηλυκών ουσιαστικών σε *-ος*, καθώς και τη σχέση τους με το λόγιο επίπεδο, για εφαρμογή σε μαθητές της Ε΄ τάξης του Δημοτικού στο μάθημα της Γλώσσας.

4. Εφαρμογή στη διδασκαλία

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστούν μέθοδοι και πρακτικές που θα αξιοποιηθούν για διδακτική εφαρμογή, με στόχο την αποτελεσματικότερη διδακτική προσέγγιση των διπλοτυπιών του ονοματικού συστήματος της κοινής ελληνικής γλώσσας σε συνάρτηση με το λόγιο επίπεδο. Θα παρουσιαστούν προτεινόμενες δραστηριότητες λεξικογραμματικού επιπέδου, βασισμένες σε σύγχρονες γλωσσολογικές μελέτες και μεθόδους, που θα απευθύνεται στους μαθητές και τις μαθήτριες της Ε΄ τάξης του Δημοτικού σχολείου, που φοιτούν σε τμήματα με μαθητές που είναι φυσικοί ομιλητές της ελληνικής γλώσσας.

Σε πρώτο στάδιο θα παρουσιαστούν μέθοδοι διδακτικής προσέγγισης και στη συνέχεια θα ακολουθήσει η διδακτική πρόταση μέσα από την παρουσίαση προτεινόμενων δραστηριοτήτων λεξικογραμματικού επιπέδου. Συγκεκριμένα, θα αξιοποιηθεί η *εστίαση στον τύπο* σε συνδυασμό με τη διδασκαλία μέσω της χρήσης των ΤΠΕ και την ομαδοσυνεργατική μάθηση.

4.1. Εστίαση στον τύπο

Μία νέα εκδοχή της επικοινωνιακής προσέγγισης που εστιάζει στη γλωσσική μορφή, δηλαδή σε συγκεκριμένα στοιχεία της γλώσσας είναι η *εστίαση στον τύπο*, μια προσέγγιση στην οποία ο εκπαιδευτικός επικεντρώνει την προσοχή των μαθητών σε συγκεκριμένα γλωσσικά φαινόμενα που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Long, 1991). Η εστίαση στον τύπο αποτελεί μια παρέμβαση η οποία είναι τυχαία,

στιγμιαία και επιλεκτική, καθώς εστιάζει σε δυσκολίες των μαθητών, ιδιαίτερα μέσα από τα λάθη που μπορεί να κάνουν και τις οποίες ο εκπαιδευτικός εξηγεί άμεσα και σύντομα. (Χατζηδάκη, 2020: 176). Επιπλέον, αναγκαία θεωρείται η εστίαση στη σημασία και η σύνδεσή της με τους γλωσσικούς τύπους, η σύνδεση των οποίων μπορεί να οδηγήσει τους μαθητές στην απόκτηση της επικοινωνιακής τους ικανότητας (Μπέλλα, 2011: 219). Η εστίαση στον τύπο δεν αποτελεί μια απλή διαδικασία, καθώς προϋποθέτει την ετοιμότητα των εκπαιδευτικών, οι οποίοι χωρίς να είναι προετοιμασμένοι οφείλουν να αντιμετωπίσουν άμεσα τις δυσκολίες των μαθητών (Χατζηδάκη, 2020: 178).

4.2. Άλλες διδακτικές μέθοδοι και πρακτικές

Η εστίαση στον τύπο που παρουσιάστηκε στην ενότητα 4.1., αποτελεί μία σύγχρονη, αποτελεσματική προσέγγιση διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος και ιδιαίτερα του λεξιλογίου και της γραμματικής. Μπορεί ωστόσο, να αξιοποιηθεί σε συνδυασμό και με άλλες διδακτικές μεθόδους. Διδακτικές μέθοδοι όπως, η χρήση των νέων τεχνολογιών και η ομαδοσυνεργατική μάθηση αποτελούν πρακτικές που μπορούν να συμβάλλουν στην επιτυχή απόκτηση των επιδιωκόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων και στην ομαλότερη έκβαση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

4.2.1. Χρήση των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση

Τα τελευταία χρόνια η τεχνολογία έχει εισχωρήσει στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Οι νέοι χρήστες, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών, κάνουν χρήση των νέων τεχνολογιών σε καθημερινή βάση. Ιδιαίτερα ο Η/Υ χρησιμοποιείται σε μεγάλη συχνότητα και έχει σημαντική απήχηση στη σύγχρονη καθημερινότητα των ανθρώπων καθώς και στον εκπαιδευτικό τομέα (Ντρενογιάννη, 2009: 31). Επομένως, ο Η/Υ μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό εργαλείο μάθησης, που θα συμβάλλει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Μέσω του Η/Υ η αναζήτηση πληροφοριών γίνεται με πιο γρήγορο και πιο εύκολο τρόπο, καθώς οι μαθητές αναζητούν άμεσα τις πληροφορίες που θέλουν να βρουν. Ακόμη, λόγω της εξοικείωσης των μαθητών με τις νέες τεχνολογίες, δημιουργούνται κατά τη διδασκαλία πραγματικές επικοινωνιακές περιστάσεις, γεγονός που κεντρίζει το ενδιαφέρον των μαθητών για μάθηση.

Τα πλεονεκτήματα του H/Y κατά τη διεξαγωγή του μαθήματος είναι αρκετά, καθώς είναι δυνατό να προσαρμοστεί στη μαθησιακή διαδικασία. Πρωταρχική σημασία αποτελεί η δυνατότητα αλληλεπιδραστικότητας που παρέχει στους μαθητές, θέτοντάς τους ερωτήματα, τα οποία καλούνται οι μαθητές να απαντήσουν (Χατζηδήμου, 2007: 232). Μέσω αυτής της δυνατότητας οι μαθητές αξιολογούνται και ανατροφοδοτούνται, καθώς τους παρέχονται δραστηριότητες οι οποίες συνδυάζουν ήχο, εικόνα, βίντεο και κείμενα. Έτσι, ενεργοποιούνται αρκετές αισθήσεις των μαθητών και μπορούν να αποθηκεύσουν με μεγαλύτερη ευκολία τις πληροφορίες που έχουν δεχθεί (Δημητρακοπούλου, 2004: 103). Κεντρικό ρόλο κατέχει ο μαθητής, ο οποίος συμμετέχει στη μάθηση βάσει των δυνατοτήτων του (Χατζηδήμου, 2007: 333). Ο εκπαιδευτικός κατέχει βοηθητικό ρόλο στην τάξη και παρουσιάζει το διδακτικό υλικό μέσω της χρήσης διδακτικών μέσων και δραστηριοτήτων (Ντρενογιάννη, 2009: 217).

Οι νέες τεχνολογίες κατά τη διδακτική πράξη έχουν συμβάλει θετικά στην ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσω της οποίας οι μαθητές αποκτούν δεξιότητες που ενισχύουν τη μάθησή τους (Ορφανίδου, 2013: 240). Το περιβάλλον μάθησης αλλάζει, καθώς ο εκπαιδευτικός διεξάγει το μάθημα στην αίθουσα της πληροφορικής, όπου τους παρέχεται η δυνατότητα να αναζητήσουν πληροφορίες (Βοσνιάδου, 2006: 53). Απομακρύνονται από τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας και το μάθημα γίνεται πιο ευχάριστο, τόσο για τους μαθητές όσο και για τον εκπαιδευτικό, καθώς επιτυγχάνεται ποιοτική επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ διδάσκοντα και διδασκομένων (Βοσνιάδου, 2006: 81). Οι γνώσεις μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση δεν παρέχονται έτοιμες, αλλά βήμα-βήμα χτίζονται μέσω της ενεργούς συμμετοχής των μαθητών και ο χρόνος κατάκτησής τους, συγκριτικά με τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας, μειώνεται σημαντικά (Παπαδανιήλ, 2005: 23).

Η μάθηση μέσω των ΤΠΕ ενθουσιάζει τους μαθητές, καθώς διεγείρονται τα ενδιαφέροντα και αυξάνεται η προσοχή τους, γεγονός που οδηγεί στην αύξηση των κινήτρων για μάθηση και στην καλλιέργεια της αυτοπεποίθησής τους (Slavin, 2007: 421). Το έργο του διδάσκοντα διευκολύνεται, διότι με τις νέες τεχνολογίες μπορεί να καλύψει τις ανάγκες όλων των παιδιών, ανεξαρτήτως μαθησιακού επιπέδου και ενδιαφερόντων. Κι αυτό μέσω της δυνατότητας που του παρέχεται να έχει πρόσβαση και να χρησιμοποιεί πλούσιο εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτικά προγράμματα, όπως οπτικοακουστικό υλικό, εικόνες, μηχανές αναζήτησης, βίντεο κ.ά. (Παπαδανιήλ, 2005: 24).

Όσον αφορά το μάθημα της γλώσσας, και συγκεκριμένα της διδασκαλίας του λόγιου επιπέδου, η χρήση των νέων τεχνολογιών και δη του διαδικτύου καθίσταται απαραίτητη, καθώς μπορούν να αξιοποιηθούν αυθεντικά κείμενα παλαιότερων χρόνων και νέων και να αξιοποιηθούν για την κατανόηση της συγχρονίας και διαχρονίας της ελληνικής γλώσσας και την παραγωγή νέων κειμένων από τους μαθητές. Επιπρόσθετα, συμβάλλει στη δημιουργία επικοινωνιακών συνθηκών στις οποίες αξιοποιείται η γλώσσα και λειτουργεί ως εργαλείο αναζήτησης και συζήτησης. Μέσω των διαδικτυακών αναζητήσεων των γλωσσικών φαινομένων οι μαθητές έρχονται πιο κοντά και μέσω του διαλόγου παρουσιάζουν και επικοινωνούν τα δεδομένα που συνέλεξαν.

Συνεπώς, η χρήση των νέων τεχνολογιών στο εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να επιφέρει θετικά αποτελέσματα, τόσο στους δασκάλους όσο και στους μαθητές. Στους τελευταίους παρέχοντας ποικίλες δυνατότητες, μέσω της ενεργοποίησης των ενδιαφερόντων και των κινήτρων για μάθηση και στους δασκάλους παρέχοντάς τους μεγάλο εύρος εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Βοσνιάδου, 2006: 39).

4.2.2. Ομαδοσυνεργατική μάθηση

Μία ακόμη διδακτική πρακτική αποτελεί η ομαδοσυνεργατική μάθηση. Μέσω της πρακτικής αυτής δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να συνεργαστούν και να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Με αυτόν τον τρόπο παρέχεται η ευκαιρία ανταλλαγής απόψεων μεταξύ των μελών που θα τους οδηγήσει στη βελτίωση της μαθησιακής τους πορείας ατομικά και συλλογικά (Johnson & Johnson, 2003). Η σχολική τάξη αποτελεί μικρογραφία της κοινωνίας. Επομένως, η κοινωνική διάσταση που διαθέτει μπορεί να αξιοποιηθεί μέσω της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, ώστε να δημιουργηθούν αυθεντικές συνθήκες, στις οποίες οι μαθητές θα συμπεριφέρονται και θα δρουν δημοκρατικά (Κορρέ, 2010: 142).

Η ομαδοσυνεργατική πρακτική μπορεί να διαχωριστεί σε στάδια κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Η Κορρέ (2010: 155) τη χωρίζει σε τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο πραγματοποιείται ο διαχωρισμός των μαθητών σε ομάδες και η οργάνωση του χώρου, προσαρμόζοντας την αίθουσα κατάλληλα. Στο επόμενο στάδιο παρουσιάζονται οι διδακτικοί στόχοι, το θέμα και το περιεχόμενο του μαθήματος καθώς και ο τρόπος συμπεριφοράς με τον οποίο οι μαθητές καλούνται να συνεργαστούν και ομαδικά να συλλέξουν το υλικό με το οποίο θα εργαστούν. Στο τρίτο στάδιο οι ομάδες παρουσιάζουν

τα αποτελέσματα της εργασίας με την οποία ασχολήθηκαν και ο εκπαιδευτικός αξιολογεί την κάθε ομάδα ξεχωριστά και τον κάθε μαθητή ατομικά ως προς το έργο που παρείχε.

Τα πλεονεκτήματα αυτής της μεθόδου είναι αρκετά. Οι μαθητές μαθαίνουν να εργάζονται ομαδικά για την επίτευξη κοινών στόχων. Με τη συνεργασία διδάσκεται η προσφορά και η αλληλεγγύη, αρετές που καθίστανται απαραίτητες για τη μελλοντική πορεία των μαθητών, καθώς μαθαίνουν να λειτουργούν συλλογικά, να λαμβάνουν αποφάσεις, να παίρνουν πρωτοβουλίες και να πράττουν για το καλό της ομάδας. Επιπλέον, όσο οι μαθητές αλληλοβοηθούνται, μέσω της επικοινωνίας, του διαλόγου, της ανατροφοδότησης που παρέχει ο ένας στον άλλο, μαθαίνουν τις αξίες της δημοκρατίας και επιδιώκουν τρόπους βελτίωσης της συνεργασίας τους (Κορρέ, 2010: 164-170).

Κλείνοντας, με την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία οι μαθητές κοινωνικοποιούνται και αισθάνονται ότι ανήκουν κάπου. Δραστηριότητες που βασίζονται στη συνεργασία ενισχύουν τη μαθησιακή τους πορεία και επιδιώκουν την ανάπτυξη κριτικών και δημιουργικών δεξιοτήτων.

Η διδακτική εφαρμογή που θα ακολουθήσει στην ενότητα 4.3. είναι βασισμένη στα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Γλώσσας του Δημοτικού (2021). Η διδασκαλία της γλώσσας στοχεύει στη διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων των μαθητών και στην ανάπτυξη της επικοινωνιακής ευχέρειας, τόσο στον προφορικό, όσο και στον γραπτό λόγο. Έχοντας κατακτήσει αυτές τις δυνατότητες οι μαθητές θα καταστούν ικανοί να εκφράσουν τις σκέψεις τους και να αξιολογήσουν τις επιλογές τους στα διαφορετικά περιβάλλοντα επικοινωνίας που θα βρεθούν.

Ακόμη, στόχος της διδακτικής πράξης είναι η κατανόηση ότι η ελληνική γλώσσα αποτελεί φορέα διαχρονικών και συγχρονικών εννοιών, γεγονός που εξηγεί τις συνεχείς αλλαγές της και την εξέλιξή της ανά τους αιώνες. Επομένως, κρίνεται απαραίτητη η καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας των μαθητών να αντιλαμβάνονται την εξέλιξη της γλώσσας και της ικανότητας για παραγωγή προφορικών και γραπτών κειμένων που θα ανταποκρίνονται στις ανάλογες περιστάσεις και θα αντιστοιχούν στο περιεχόμενο και στους αποδέκτες. Πρωταρχικός στόχος αποτελεί η κατανόηση της προέλευσης του λόγιου επιπέδου και η σύνδεσή του με τα επίπεδα χρηστικότητας (επίσημο/ ανεπίσημο).

Στη συνέχεια του κεφαλαίου, στην ενότητα 4.3. παρουσιάζεται μία διδακτική εφαρμογή με προτεινόμενες δραστηριότητες λεξικογραμματικού επιπέδου, προσαρμοσμένες στη διδασκαλία της γλώσσας της Ε΄ τάξης του Δημοτικού. Επιλέχτηκε η διδακτική εφαρμογή να πραγματοποιηθεί σε μαθητές της Ε΄ τάξης, καθώς από την Ε΄ τάξη διδάσκονται για

πρώτη φορά τα θηλυκά ουσιαστικά σε –ος και τα δικατάληκτα επίθετα σε –ής/-ές και επαναλαμβάνονται στη Στ' τάξη. Θεωρούμε πως οι μαθητές κρίνεται ορθότερο να κατανοήσουν την έννοια του λόγιου επιπέδου σε ένα πρώιμο στάδιο, ώστε στην επόμενη τάξη να είναι εξοικειωμένοι με το λόγιο επίπεδο και τη διδασκαλία των διπλοτυπιών, αναφορικά με τα επίπεδα ύφους και τα περιβάλλοντα χρήσης τους.

4.3. Διδακτική εφαρμογή

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται προτεινόμενες δραστηριότητες λεξικογραμματικού επιπέδου, οι οποίες βασίζονται στην κατανόηση του λόγιου επιπέδου, ως προς τη διάκριση του λεξιλογίου σε λόγιο και μη λόγιο, καθώς και στις διπλοτυπίες του ονοματικού συστήματος της ελληνικής. Θα προσεγγιστεί η διδασκαλία της μορφολογικής διπλοτυπίας που παρουσιάζουν τα λόγιας κλίσης, τριγενή και δικατάληκτα επίθετα σε –ής, –ής, –ές και των λόγιων θηλυκών ουσιαστικών σε –ος. Οι δραστηριότητες της διδακτικής εφαρμογής στηρίζονται στις μεθόδους διδασκαλίας που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Συγκεκριμένα, αξιοποιείται η εστίαση στον τύπο, η χρήση των ΤΠΕ και η ομαδοσυνεργατική μάθηση. Η διδακτική εφαρμογή προτείνεται να πραγματοποιηθεί σε έξι διδακτικές ώρες. Οι διδακτικές ώρες διαρκούν 45' και η διδασκαλία της Γλώσσας πραγματοποιείται συνήθως τις δύο πρώτες ώρες του σχολικού προγράμματος. Επομένως, η διδασκαλία των φαινομένων προγραμματίζεται για τρεις ημέρες, μία ημέρα για κάθε φαινόμενο και χωρίζεται σε τρεις φάσεις (κατανόηση όρου «λόγιο επίπεδο» και επίπεδα χρήσης, διδασκαλία θηλυκών ουσιαστικών σε –ος, διδασκαλία επιθέτων σε –ής, –ής, –ές).

Αφόρμηση της διδακτικής εφαρμογής αποτέλεσε η αδυναμία κατανόησης από τους μαθητές, της έννοιας *λόγιο επίπεδο*. Η διδασκαλία στηρίζεται στην ανάδειξη και τη συνειδητοποίηση των λόγιων στοιχείων της ελληνικής γλώσσας και στον διαχρονικό και συγχρονικό τους χαρακτήρα. Τόσο οι μαθητές της Ε' τάξης όσο και οι μαθητές της Στ' τάξης, δεν έχουν σαφή επίγνωση του όρου *λόγιο επίπεδο* που αναφέρεται στα σχολικά βιβλία της Νεοελληνικής Γλώσσας. Ο χαρακτηρισμός «λόγιο» εντοπίζεται στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας και της Σχολικής Γραμματικής των δύο τάξεων, χωρίς ωστόσο να υπάρχει επεξήγηση του όρου, ώστε να κατανοήσουν οι μαθητές τη σημασία του.

Α) ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Διδασκαλία λόγιου επιπέδου και διπλοτυπιών των δικατάληκτων επιθέτων σε –ής/ές και των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Γλώσσα

Τάξη

Ε΄ Δημοτικού

Πλήθος μαθητών

16 μαθητές, φυσικοί ομιλητές της ελληνικής

Διδακτική/ Θεματική Ενότητα

Ενότητα 2, Βιβλίο Μαθητή

Χρονική Διάρκεια

6 διδακτικές ώρες

Οργάνωση τάξης

Σχολική τάξη και αίθουσα πληροφορικής

Εργαλεία

Σχολικά εγχειρίδια, Η/Υ, προτζέκτορας, διαδικτυακά εκπαιδευτικά προγράμματα

Β) ΣΤΟΧΟΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Στόχοι του μαθήματος είναι, σύμφωνα με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών Νεοελληνικής Γλώσσας στο Δημοτικό (ΦΕΚ), (2023), οι μαθητές και οι μαθήτριες :

- να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν το λόγιο επίπεδο
- να κατανοήσουν την ετερογένεια και την εξέλιξη της γλώσσας
- να κατανοούν τον λειτουργικό του ρόλο και τα επίπεδα χρήσης, αναλόγως των περιστάσεων επικοινωνίας

- να εκτεθούν σε κείμενα που εντοπίζονται λόγιοι τύποι και να αναλυθεί η χρήση τους ανάλογα με τους γλωσσικούς χρήστες
- να καταστούν ικανοί να παράγουν κείμενα στα οποία θα χρησιμοποιούν λόγια στοιχεία
- να συνειδητοποιήσουν την ύπαρξη των μορφολογικών διπλοτυπιών και τον λειτουργικό τους ρόλο

Τα λόγια στοιχεία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής γλώσσας από το παρελθόν, τα οποία διατηρούνται ως σήμερα και εντοπίζονται κυρίως στον επίσημο λόγο. Ωστόσο, υπάρχουν και τύποι που επικρατούν ως παγιωμένες φράσεις και χρησιμοποιούνται σε καθημερινές περιστάσεις επικοινωνίας. Η διδασκαλία τους σε μαθητές δημοτικού είναι μια δύσκολη διαδικασία, καθώς οι μαθητές δεν κατέχουν γνώσεις της αρχαίας ελληνικής για να μπορέσουν να διακρίνουν τη διαχρονία των λόγιων στοιχείων και να κατανοήσουν την προέλευση του λόγιου επιπέδου. Πολύ συχνά οι μαθητές προβληματίζονται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας τους, ιδιαίτερα στην κατανόηση του επιπέδου χρήσης τους. Στην ενότητα 2.5. αναλύθηκε διεξοδικά η χρηστικότητα του λόγιου επιπέδου και η εκμάθησή του επομένως, καθίσταται απαραίτητη, διότι το λόγιο επίπεδο αποτελεί στοιχείο της νεοελληνικής γλώσσας.

Γ) ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Α΄ ΦΑΣΗ

Αφορμή της διδακτικής εφαρμογής αποτελεί η διδασκαλία των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος και των δικατάληκτων επιθέτων σε *ής*, *-ής*, *-ές* της ενότητας 2 του σχολικού εγχειριδίου της Γλώσσας της Ε΄ τάξης, του α΄ τεύχους στη σελίδα 23 του Βιβλίου Μαθητή. Τις δύο πρώτες διδακτικές ώρες ο εκπαιδευτικός θα εστιάσει τη διδασκαλία στην κατανόηση του λόγιου επιπέδου.

Ως αφορμή θα αξιοποιηθεί η εικόνα με τη λεζάντα ‘Παν Μετρό Άριστον’ η οποία τοποθετείται στην αρχή της ενότητας. Στη λεζάντα πραγματοποιείται λογοπαίγνιο με το αρχαίο ρητό «παν μέτρον άριστον», το οποίο θα αξιοποιηθεί για την επεξήγηση του όρου «λόγιο επίπεδο», το οποίο θα χρειαστεί να γνωρίζουν οι μαθητές και για την πορεία της διδασκαλίας των λόγιων επιθέτων και ουσιαστικών.

Εικόνα 4.1. Αφόρμηση διδασκαλίας: Βιβλίο Μαθητή

Αρχικά, ο εκπαιδευτικός θα ζητήσει από τους μαθητές την άποψή τους για τη λεζάντα. Στη συζήτηση που θα ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός θα αναφερθεί στον όρο «λόγιο στοιχείο» με αφορμή το επίθετο «Παν» και το τελικό -ν στη λέξη «Άριστον». Έπειτα, θα κληθούν οι μαθητές να τα σχολιάσουν και να εκφράσουν τις απόψεις τους. Θα ζητηθεί ακόμη και ο σχολιασμός των ζώων που βρίσκονται στη λεζάντα, ως προς τον ενδυματολογικό κώδικα. Αυτό θα εξυπηρετήσει την κατανόηση του επιπέδου ύφους (επίσημο/ ανεπίσημο) που θα αναφερθεί στη συνέχεια.

Αφού εξηγηθεί ο όρος, ο εκπαιδευτικός θα αναφερθεί και σε άλλες λόγιες εκφράσεις οι οποίες χρησιμοποιούνται τόσο σε καθημερινά όσο και σε επίσημα περιβάλλοντα. Σκοπός αυτής της αναφοράς θα αποτελέσει η ανάγκη κατανόησης των διαφορετικών επιπέδων ύφους και των περιστάσεων επικοινωνίας που εμφανίζεται το λόγιο επίπεδο.

Στη συνέχεια, με τη βοήθεια του προτζέκτορα ο εκπαιδευτικός θα παρουσιάσει στην τάξη εικόνες οι οποίες περιέχουν λόγιους τύπους (βλ. Παράρτημα Α). Η εικόνα αποτελεί μια πηγή άντλησης και παροχής μηνυμάτων, αλλά και ένα μέσο με το οποίο οι μαθητές μπορούν να εκφραστούν. Επιπλέον, μέσω της εικόνας παρέχονται ερεθίσματα τα οποία συμβάλλουν στην οικοδόμηση των γνώσεων και στην ανάπτυξη νοητικών λειτουργιών των μαθητών (Φλουρής, 2002). Η χρήση της εικόνας στη διδασκαλία επιδιώκει την ευαισθητοποίηση των μαθητών σχετικά με τα μηνύματα που δέχονται με στόχο την ενδυνάμωση της κριτικής ικανότητας και την ανάπτυξη των αισθητηριακών τους δεξιοτήτων.

Τα οπτικά ερεθίσματα κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών και τους προσελκύουν, ώστε να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αποτελούν αφορμή κατασκευής νοημάτων σε συγκεκριμένες περιστάσεις επικοινωνίας, γεγονός που ενεργοποιεί τους

μαθητές να αποκρυπτογραφήσουν στοιχεία και νοήματα του οπτικού υλικού, να εκφραστούν και να συμμετέχουν στη διαδικασία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας. Ακόμη, ενθαρρύνεται η παραγωγή λόγου με την ενεργό συμμετοχή όλων των μαθητών, καθώς με την εικόνα διαμορφώνονται επικοινωνιακές περιστάσεις, δημιουργείται ένα πρόσφορο πλαίσιο πρόσληψης μηνυμάτων, αναλύονται και ερμηνεύονται σύνθετες έννοιες και εμπλουτίζεται το γραπτό κείμενο με συμβολισμούς (Ντίνας & Χατζηπαναγιωτίδη, 2007).

Βασική επιδίωξη της παρουσίασης των εικόνων είναι η ευκαιρία που δίνεται στον εκπαιδευτικό να εξηγήσει τα επίπεδα ύφους, επίσημο και ανεπίσημο ύφος επικοινωνίας, ώστε οι μαθητές να κατανοήσουν τις περιστάσεις χρήσης των λόγιων τύπων. Ακόμη, δίνεται η δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τον διαχρονικό χαρακτήρα των λόγιων στοιχείων και την παρουσία τους τόσο σε καθημερινά όσο και σε επίσημα περιβάλλοντα. Προτού παρουσιάσει ο εκπαιδευτικός τις εικόνες, θα αναφερθεί στο επίσημο και ανεπίσημο ύφος, κάνοντας μία σύγκριση της γλώσσας και του ενδυματολογικού κώδικα, δίνοντάς τους ένα παράδειγμα. Συγκεκριμένα, θα τονίσει πως για να πάει σε μία παραλία θα επιλέξει να φορέσει το μαγιό, αντί ενός καλού κουστουμιού ή φορέματος. Έτσι, θα γίνει κατανοητός ο γλωσσολογικός κώδικας σχετικά με το επίσημο και ανεπίσημο ύφος της γλώσσας.

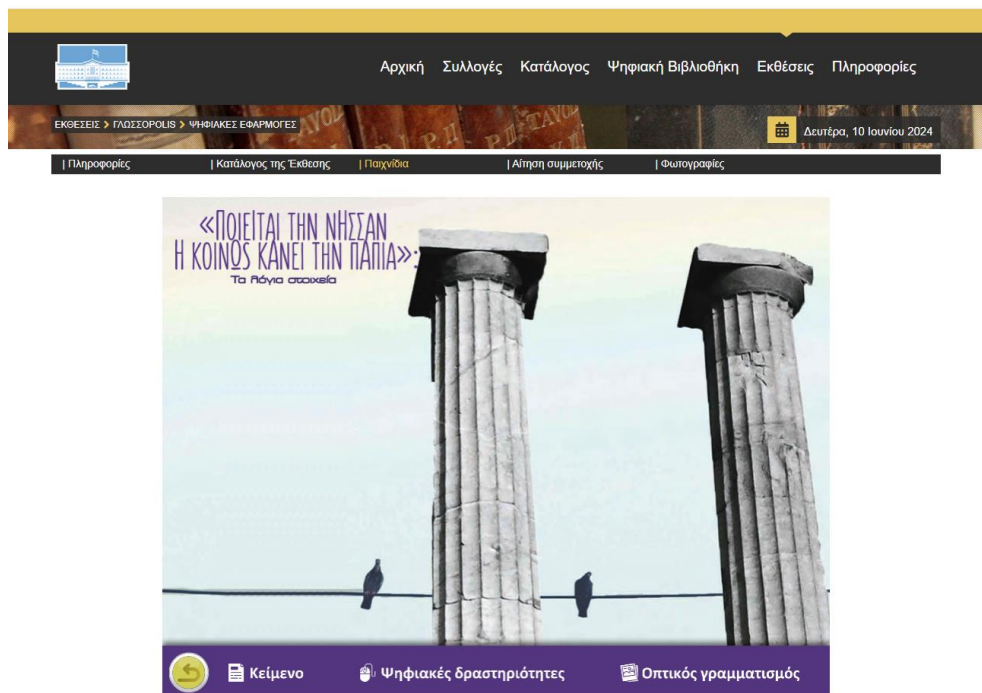
Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν οι εικόνες που έχει επιλέξει ο εκπαιδευτικός και θα σχολιαστούν στην τάξη. Οι εικόνες προέρχονται και από την καθημερινή ζωή των μαθητών, όπως επιγραφές, ταμπέλες, ονόματα οδών, τίτλοι εφημερίδων, με στόχο να γίνει αντιληπτή η χρηστικότητα των λόγιων εκφράσεων στην καθημερινή τους ζωή και να καταστεί σαφές στους μαθητές η ήδη υπάρχουσα επαφή τους με τα λόγια στοιχεία.

Μετά την ολοκλήρωση της παρουσίασης των εικόνων και της συζήτησης, ο εκπαιδευτικός, για να χαλαρώσει τους μαθητές, με εργαλείο τον Η/Υ θα χρησιμοποιήσει την εκπαιδευτική ιστοσελίδα της Βιβλιοθήκης της Βουλής, Γλωσσόπολις¹, όπου θα χρησιμοποιήσει στη στήλη «Παιχνίδια», ‘Τα λόγια στοιχεία’ και θα επιλέξει τον οπτικό γραμματισμό.

¹ Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα:

<https://library.parliament.gr/%CE%95%CE%BA%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%93%CE%9B%CE%A9%CE%A3%CE%A3%CE%9FPOLIS/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%95%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82>

Στον οπτικό γραμματισμό υπάρχουν ταμπέλες με λόγια στοιχεία, που μπορούν να βρεθούν σε διάφορα καταστήματα ακόμη και στις μέρες μας. Κατά αυτόν τον τρόπο θα αναδειχθούν οι διάφορες εκφάνσεις της γλώσσας στη συγχρονία μέσα από τον οπτικό γραμματισμό.

Εικόνα 4.2. Ιστοσελίδα Γλωσσόpolis

Εικόνα 4.3. Οπτικός γραμματισμός από Γλωσσόpolis

Σημαντικό είναι ο εκπαιδευτικός να τονίσει στους μαθητές ότι τα λόγια στοιχεία δεν ταυτίζονται απόλυτα με επίσημο ύφος επικοινωνίας, αλλά αρκετές φορές εντοπίζονται και σε ανεπίσημο ύφος, κυρίως σε προφορικές περιστάσεις, καθώς απουσιάζει λέξη ανταγωνιστής που θα είχε τον ρόλο του αντικαταστάτη στη νέα ελληνική γλώσσα. Πολλά λόγια στοιχεία χρησιμοποιούνται από τους ίδιους τους μαθητές, χωρίς οι ίδιοι να το έχουν αντιληφθεί. Θα παρουσιαστεί στο σημείο αυτό μία λίστα από λόγια στοιχεία, που χρησιμοποιούν οι μαθητές καθημερινά, των οποίων απουσιάζει η λέξη ανταγωνιστής, όπως *στρώμα θαλάσσης*, *Τράπεζα Ελλάδος*, *φιστίκι Αιγίνης*, *κρέμα νυκτός*, *ζώνη ασφαλείας*, *γυαλιά ηλίου* κ.ά., τα οποία θα συζητήσουν οι μαθητές μέσα στην τάξη και ο καθένας θα δίνει τον τύπο στην κοινή νέα ελληνική, αν χρησιμοποιούταν λέξη ανταγωνιστής (Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 44) (Παράρτημα Α).

Μετά το πέρας της παρουσίασης των εικόνων και του σχολιασμού τους και αφού οι μαθητές συνειδητοποιήσουν πλήρως τον λειτουργικό χαρακτήρα του λόγιου επιπέδου σε επίσημο και ανεπίσημο ύφος και περιβάλλοντα επικοινωνίας, ο εκπαιδευτικός θα χωρίσει τους μαθητές σε τέσσερις ομάδες των τεσσάρων ατόμων στις οποίες θα μοιράσει ένα φύλλο εργασίας, κοινό για όλες τις ομάδες. Η μέθοδος που θα ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός είναι η *εστίαση στον τύπο*. Όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 4.1., η εκπαιδευτική αυτή προσέγγιση εστιάζει σε συγκεκριμένα φαινόμενα που δυσκολεύουν τους μαθητές και ο εκπαιδευτικός τα εξηγεί άμεσα (Χατζηδάκη, 2020: 176).

Στο φύλλο εργασίας θα δοθεί ένα κείμενο, το οποίο θα περιέχει λόγιες εκφράσεις, μαρκαρισμένες με χρώμα από τον εκπαιδευτικό. Θα ζητηθεί από τους μαθητές να εξετάσουν το κείμενο και να εντοπίσουν το επίπεδο ύφους (επίσημο/ ανεπίσημο), το είδος του κειμένου και το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Ο εκπαιδευτικός θα έχει βοηθητικό ρόλο και θα μπορεί να αναφέρει στις ομάδες προφορικά τα είδη κειμένου που υπάρχουν, χωρίς να δίνει την απάντηση. Έπειτα, οι μαθητές θα κληθούν να δώσουν τη σημασία των λόγιων στοιχείων στην κοινή νέα ελληνική και να επισημάνουν αν υπάρχει λέξη ανταγωνιστής. Μόλις ολοκληρώσουν οι ομάδες το φύλλο εργασίας, ο εκπαιδευτικός θα παρουσιάσει στον προτζέκτορα τις απαντήσεις του φύλλου εργασίας, έτσι ώστε η κάθε ομάδα να διασταυρώσει τις απαντήσεις και να αυτοαξιολογήσει την προσπάθειά της. Παράλληλα με την παρουσίαση των απαντήσεων θα πραγματοποιηθεί συζήτηση.

Φύλλο εργασίας

Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο και παρατηρήστε τις λέξεις – φράσεις που έχουν επισημανθεί με έντονο χρώμα. Καταγράψτε το επίπεδο ύφους (επίσημο/ ανεπίσημο), το είδος του κειμένου και το κοινό στο οποίο απευθύνεται το κείμενο. Έπειτα, σημειώστε για κάθε λέξη – φράση τη σημασία τους στην κοινή νέα ελληνική και επισημάνετε αν υπάρχει λέξη ανταγωνιστής.

Σε δύο επιφανείς επιστήμονες το φετινό **αριστείο** του Ιδρύματος Μποδοσάκη. Ακόμα και τα ολόλευκα μαρμάρινα αγάλματα του Κωνσταντίνου και του Ευαγγέλη Ζάππα **ένθεν** της **μεγαλόπρεπης εισόδου** είχαν πυρώσει από τον απογευματινό ήλιο του Ιουνίου. **Περιέργως** όμως στο περιστύλιο του Ζαπείου, όπου έγινε και φέτος η απονομή του Αριστείου Μποδοσάκη σε δύο επιφανέστατους Έλληνες επιστήμονες από την Πρόεδρο της Δημοκρατίας, είχε ευχάριστη θερμοκρασία.

Ήταν ωραία η τελετή, προχθές το βράδυ, στην οποία βραβευμένοι και κοινό μοιράστηκαν τη συγκίνηση. Οι πρώτοι καθώς αναγνωρίστηκε από έναν ελληνικό φορέα **διεθνούς εμβέλειας** όπως το Ίδρυμα Μποδοσάκη η τεράστια συμβολή τους. Και οι παριστάμενοι όμως ένιωσαν καμάρι για τους συμπατριώτες μας σε μια εποχή εκπεσμού κατά την οποία η εντυπωσιοθηρία επισκιάζει τη σκληρή δουλειά. Σαν η διάκριση των ανθρώπων αυτών να ήταν ένα μικρό βάλαμο για όσα παρακολουθούμε στις ειδήσεις και στα τηλεράματα.

Η **επικεφαλής** του Ιδρύματος Μποδοσάκη, Αθηνά Δεσύπρη, καλωσορίζει τους καλεσμένους στην εκδήλωση.

Το σημαντικό της φετινής χρονιάς ήταν πως ο θεσμός του Αριστείου Μποδοσάκη, ο οποίος ξεκίνησε το 2002, **επανήλθε** ανανεωμένος 13 χρόνια μετά τις τελευταίες βραβεύσεις. Έχει μια νέα επιτροπή αποτελούμενη από 8 ξένους επιστήμονες με τις υψηλότερες διακρίσεις στον τομέα τους παγκοσμίως, ως κάτοχοι Βραβείων Nobel, Spinoza και ACM Turing. Συμμετέχουν όμως και **εξέχοντα** μέλη επιστημονικών ακαδημιών σε **διεθνές επίπεδο**. Αυτό τόνισε στην εναρκτήρια ομιλία της η Αθηνά Δεσύπρη, επικεφαλής του ιδρύματος. Και έχει απόλυτο δίκιο: είναι κάθε φορά οι κρίνοντες που δίνουν αξία στους **κριθέντες**.

Μάλιστα οι δύο συμπρόεδροι της επιτροπής –που κλήθηκαν να κάνουν το laudatio των νικητών– αναφέρθηκαν όχι μόνον σε αυτούς ως αστέρες στο ερευνητικό στερέωμα, αλλά στη συνολική ακτινοβολία των Ελλήνων επιστημόνων. Πρόκειται για τον Νταν Φρένκελ,

επίτιμο καθηγητή Χημείας στο Κέμπριτζ, αλλά και τον Φρανκ Γκρόσβελντ, καθηγητή και πρώην επικεφαλής του Τμήματος Κυτταρικής Βιολογίας στο Erasmus Medical Center του Ρότερνταμ, οι οποίοι **εξήραν** το πάθος, την αφοσίωση αλλά κυρίως τα επιτεύγματα των δύο **βραβευθέντων**.

Πίνακας 4.1. Φύλλο εργασίας λόγιων εκφράσεων

Για το σπίτι θα δοθεί ένα φύλλο εργασίας, που θα συμπληρώσει ατομικά ο κάθε μαθητής. Το φύλλο θα περιέχει μία άσκηση συμπλήρωσης κενών με λόγιες εκφράσεις και λέξεις, που θα κληθούν να συμπληρώσουν οι μαθητές στο κατάλληλο κενό. Έπειτα, θα ζητηθεί να δώσουν τη σημασία των φράσεων, ώστε να γίνει έλεγχος σχετικά με το βαθμό εξοικείωσης των μαθητών με τις λόγιες εκφράσεις. Το φύλλο εργασίας παρατίθεται στο Παράρτημα Β.

Με τις παραπάνω δραστηριότητες, οι μαθητές θα έρθουν σε επαφή με το λόγιο επίπεδο και τα επίπεδα χρηστικότητάς του, γεγονός που θα συμβάλλει στην ομαλότερη πορεία του διδακτικού σεναρίου, όπου θα διδαχθεί η κλίση και οι μορφολογικές διπλοτυπίες των λόγιων δικατάληκτων επιθέτων σε *-ής/-ές* και των λόγιων ουσιαστικών σε *-ος*.

Β΄ ΦΑΣΗ

Έπειτα από την ολοκλήρωση της Α΄ Φάσης, ακολουθεί η Β΄ Φάση στην οποία αξιοποιείται η διδασκαλία των επιθέτων σε *-ής, -ής, -ές* που θα διεξαχθεί σε δύο διδακτικές ώρες. Έχοντας οι μαθητές έρθει σε επαφή με το λόγιο επίπεδο και τον λειτουργικό του γλωσσικό ρόλο και έχοντας κατανοήσει τη διάκριση μεταξύ επίσημου και ανεπίσημου επιπέδου ύφους, θα επιτευχθεί ομαλότερη έκβαση στη διδασκαλία του λόγιου επιθέτου και στη διπλοτυπία που παρουσιάζει.

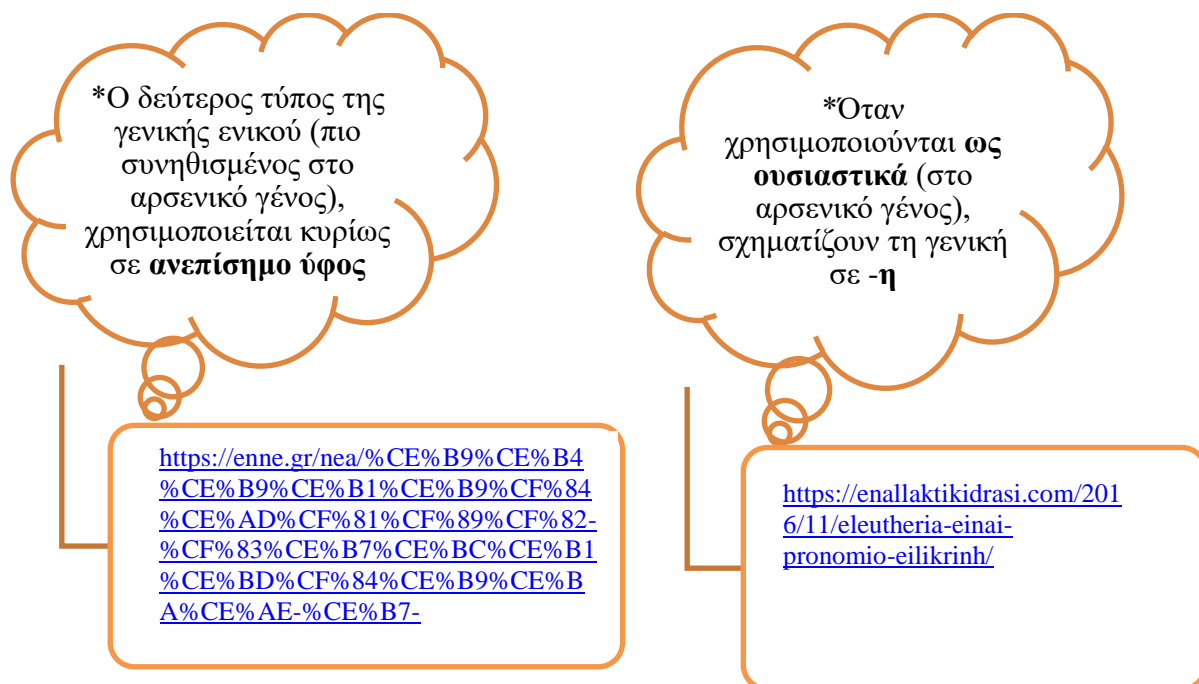
Ο εκπαιδευτικός θα προχωρήσει στη σελίδα 29, του Βιβλίου Μαθητή και θα διαβάσει το κείμενο «Η πολιτιστική ζωή της Θεσσαλονίκης». Έπειτα, θα ζητήσει από τους μαθητές να βρουν και να υπογραμμίσουν στο κείμενο τα επίθετα που υπάρχουν και θα συζητήσουν για την κλίση τους. Το μοναδικό επίθετο που βρίσκεται στο κείμενο και που δεν έχουν διδαχθεί ως τώρα είναι η κλίση των επιθέτων σε *-ής, -ής, -ές*, συγκεκριμένα στο κείμενο αναφέρεται «στον Διεθνή Μήνα Χορού», «το Διεθνές Φεστιβάλ Θεάτρου», γεγονός που θεωρούμε ότι θα προβληματίσει τους μαθητές ως προς την κλίση του.

Λόγω της ιδιαιτερότητας κλίσης των δικατάληκτων επιθέτων, ο εκπαιδευτικός με τη χρήση του προτζέκτορα θα παρουσιάσει διαφάνειες με την κλίση του επιθέτου, καθώς ο τρόπος κλίσης τους στο Βιβλίο Μαθητή είναι ελλιπής. Στον κλιτικό πίνακα που δίνεται απουσιάζει η διπλοτυπία της γενικής ενικού και παραλείπονται σημειώσεις ως προς την κλίση του. Επιπλέον, στη Γραμματική της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού παρέχεται πίνακας με την κλίση του επιθέτου *ο/η ακριβής, το ακριβές* και σε σημείωση αναφέρεται ότι μερικοί ομιλητές σχηματίζουν τη γενική ενικού σε *-η* (π.χ. του ακριβή), στον καθημερινό λόγο.

Εξετάζοντας το φαινόμενο σφαιρικά, η παρουσίασή του στη Γραμματική του Δημοτικού καθίσταται ελλιπής. Για τον λόγο αυτό, ο εκπαιδευτικός θα προβάλλει στον προτζέκτορα την κλίση του επιθέτου και όλες τις απαραίτητες σημειώσεις για να καταστεί πλήρης η παρουσίαση και η διδασκαλία του. Στον Πίνακα 4.2. που ακολουθεί ο εκπαιδευτικός παραθέτει τη διπλοτυπία της γενικής ενικού και με αστερίσκο παρουσιάζει και επεξηγεί, κάτω από τον πίνακα, τη διαφορετική χρήση του κάθε τύπου που σχετίζεται με τα επίπεδα ύφους, ανάλογα με τις περιστάσεις επικοινωνίας. Για να καταστεί κατανοητή η χρήση των τύπων, ο εκπαιδευτικός θα ανοίξει την ιστοσελίδα που έχει τοποθετήσει κάτω από τη σημείωση.

Ενικός αριθμός		
Ον.	ο/η διεθνής	το διεθνές
Γεν.	του/της διεθνούς (διεθνή)*	του διεθνούς (διεθνή)*
Αιτ.	τον/την διεθνή	το διεθνές
Κλητ.	-	-
Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι διεθνείς	τα διεθνή
Γεν.	των διεθνών	των διεθνών
Αιτ.	τους/τις διεθνείς	τα διεθνή
Κλητ.	-	-

Πίνακας 4.2. Διδακτική πρόταση κλίσης επιθέτων σε -ής/-ές

Πίνακας 4.3. Σημειώσεις και παραδείγματα διπλοτυπίας στο διαδίκτυο

Αρχικά, δίνεται λίγος χρόνος στους μαθητές να παρατηρήσουν την κλίση του επιθέτου και αμέσως μετά ο εκπαιδευτικός θα ρωτήσει τους μαθητές ποιον τύπο της γενικής θεωρούν πιο οικείο και τον οποίο θα επέλεγαν να χρησιμοποιήσουν. Στη συνέχεια, προκειμένου να γίνει κατανοητή η χρήση του κάθε τύπου, ο εκπαιδευτικός θα συνεχίσει τη διδασκαλία στην αίθουσα της πληροφορικής, όπου θα αξιοποιηθούν οι νέες τεχνολογίες, με στόχο την ενεργοποίηση των ενδιαφερόντων τους και την ενεργό συμμετοχή όλων των μαθητών. Πρώτα θα χωρίσει τους μαθητές σε ομάδες. Συγκεκριμένα, θα σχηματιστούν τέσσερις ομάδες των τεσσάρων ατόμων. Θα ενημερώσει τους μαθητές για την ανάθεση της εργασίας που έχουν να κάνουν και θα προχωρήσουν στην αίθουσα.

Βασικός στόχος είναι τα παιδιά να αισθάνονται ότι το διδακτικό περιβάλλον δεν είναι αποστειρωμένο, αλλά συνδέεται με τη ζωή στο σχολείο. Οι αναζητήσεις δεδομένων, τα αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα θα βοηθήσουν τους μαθητές να συνδέσουν το μάθημα με την εξωσχολική εμπειρία. Επομένως, η αναζήτηση δεδομένων είναι σημαντική για να γίνει κατανοητή η διατύπωση που δόθηκε στους μαθητές, ως προς τη διπλοτυπία της γενικής ενικού.

Επιλέγεται να χρησιμοποιηθεί το Google, μια μηχανή αναζήτησης με την οποία είναι εξοικειωμένοι οι μαθητές και όπου διαρκώς αναζητούν πληροφορίες. Σημαντικό είναι να δείξουμε στους μαθητές τον τρόπο με τον οποίο θα αξιοποιήσουμε αυτό το δυναμικό

εργαλείο. Σε πρώτο στάδιο ο εκπαιδευτικός θα συντονίσει και θα καθοδηγήσει τους μαθητές, ώστε μετέπειτα να μπορέσουν από μόνοι τους να εκτελέσουν την εργασία. Αρχικά, θα παρουσιάσει στον προτζέκτορα δύο ιστοσελίδες στις οποίες εντοπίζονται οι φράσεις «του διεθνή παίκτη» και «του διεθνούς παίκτη» και θα σχολιαστεί η κάθε φράση ως προς το κειμενικό είδος (επίσημο και ανεπίσημο), στο οποίο εμφανίζεται, το υφολογικό επίπεδο και την περίσταση επικοινωνίας που εξυπηρετεί. Οι μαθητές με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού θα συζητήσουν για τα κειμενικά είδη και θα σχολιάσουν αυτές τις επιλογές. Σκοπός είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την επιλογή των διπλοτυπιών αναφορικά με το κειμενικό είδος, την περίσταση και τα περιβάλλοντα επικοινωνίας στα οποία εμφανίζονται.

Στη συνέχεια, έχοντας κατανοήσει τη διαδικασία και τον σκοπό της αναζήτησης, σε κάθε ομάδα ο εκπαιδευτικός θα μοιράσει ένα φάκελο, διαφορετικού χρώματος για κάθε ομάδα, μέσα στον οποίο θα υπάρχει ένα φύλλο εργασίας (Παράρτημα Β). Οι μαθητές με αυτόν τον τρόπο θα μουν σε μια ανακαλυπτική διαδικασία, παίρνοντας τον ρόλο μικρών γλωσσολόγων. Οι μαθητές θα αξιολογηθούν ομαδικά ως προς τη συμπλήρωση του φυλλαδίου, τη συνεργασία και την ομαδικότητα.

Σε κάθε ομάδα θα δοθούν δύο συγκεκριμένες ιστοσελίδες, τις οποίες θα ζητηθεί να αναζητήσουν οι ομάδες. Στις ιστοσελίδες εντοπίζονται οι διπλοτυπίες του επιθέτου σε –ής/-ές και συγκεκριμένα της γενικής ενικού, σε κάθε ιστοσελίδα ένας από τους δύο τύπους. Συγκεκριμένα, στην πρώτη ομάδα θα δοθούν ιστοσελίδες με τη φράση «του σακχαρώδους διαβήτη» και «του σακχαρώδη διαβήτη», στη δεύτερη ομάδα με τη φράση «του δημοφιλούς τραγουδιστή» και «του δημοφιλή τραγουδιστή», στην τρίτη ομάδα με τη λέξη «ευγενούς» και «ευγενή» ως ουσιαστικό, εξετάζοντας την ουσιαστικοποιημένη μορφή του επιθέτου και στην τέταρτη ομάδα με τη φράση «του πολυτελούς τρόπου» και «του πολυτελή τρόπο». Στο φύλλο εργασίας κάθε ομάδα θα καταγράψει τα κειμενικά είδη και τα περιβάλλοντα χρήσης, επίσημα/ ανεπίσημα, που εμφανίζεται ο κάθε τύπος και την άποψή της, ως προς την κάθε επιλογή.

Στο σημείο αυτό, ο εκπαιδευτικός θα ζητήσει από κάθε ομάδα να παρουσιάσει τα αποτελέσματα της έρευνας σε όλη την τάξη και στον χρόνο που απομείνει, να εξάγουν συμπεράσματα, ως προς τη διπλοτυπία της γενικής ενικού του επιθέτου. Μέσω της παρούσας διδακτικής προσέγγισης οι μαθητές θα εξοικειωθούν με την κλίση των δικατάληκτων επιθέτων και θα αντιληφθούν ότι η επιλογή της γενικής ενικού εξαρτάται από το κειμενικό είδος και την περίσταση επικοινωνίας που εξυπηρετεί.

Τα αποτελέσματα της μεθόδου μέσω του διαδικτυακού εργαλείου και της μηχανής αναζήτησης του Google, είναι ενδιαφέροντα και ο τρόπος είναι αρκετά οικείος και εύκολος για τα παιδιά. Επιπλέον, η χρήση του φακέλου και η ανακάλυψη των δεδομένων είναι μια διαδικασία που προκαλεί ενδιαφέρον στους μαθητές, καθώς λαμβάνουν μόνοι τους πρωτοβουλία να διεκπεραιώσουν την έρευνα που τους έχει ανατεθεί.

Ολοκληρώνοντας, προκειμένου να αξιολογηθούν οι μαθητές και σε ατομικό επίπεδο στο γραμματικό φαινόμενο που διδάχθηκαν, ο εκπαιδευτικός θα μοιράσει ένα φύλλο εργασίας σε κάθε μαθητή, όπου θα υπάρχει μία δραστηριότητα κλειστού τύπου. Στη δραστηριότητα θα πρέπει να επιλέξουν σε κάθε πρόταση έναν από τους δύο τύπους που ταιριάζει. Έπειτα να υπογραμμίσουν αν ανήκει σε επίσημο ή ανεπίσημο υφολογικό επίπεδο, ώστε να αιτιολογηθεί η επιλογή της γενικής που επέλεξαν.

ΑΣΚΗΣΗ

Να κυκλώσετε τον τύπο γενικής ενικού που ταιριάζει κάθε φορά και στη συνέχεια να υπογραμμίσετε αν η πρόταση ανήκει σε επίσημο ή ανεπίσημο περιβάλλον επικοινωνίας.

1. Η σκάλα του πολυτελούς/ πολυτελή κτηρίου ήταν μαρμάρινη.
Επίσημο/ Ανεπίσημο
2. Ο Ολυμπιακός πανηγυρίζει για την απόκτηση του διεθνούς/ διεθνή παίκτη.
Επίσημο/ Ανεπίσημο
3. Δεν λαμβάνεται καμία πρόνοια για τη διατήρηση του ελώδους/ ελώδη χαρακτήρα της περιοχής.
Επίσημο/ Ανεπίσημο
4. Στη μυθολογία ο Ήφαιστος ενσαρκώνει το αρχέτυπο του επιμελούς/ επιμελή και σκληρά εργαζόμενου τεχνίτη.
Επίσημο/ Ανεπίσημο
5. Η περιουσία του δημοφιλούς/ δημοφιλή ηθοποιού αγγίζει το 1.000.000\$.
Επίσημο/ Ανεπίσημο

Πίνακας 4.4. Φύλλο εργασίας για εξάσκηση της διπλοτυπίας

Στην επόμενη Φάση η διδασκαλία θα βασιστεί στη λόγια κλίση των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος, η οποία προβληματίζει τους μαθητές, αναφορικά με τις καταλήξεις της κάθε πτώσης, λόγω της όμοιας κλίσης με τα αρσενικά ουσιαστικά σε –ος.

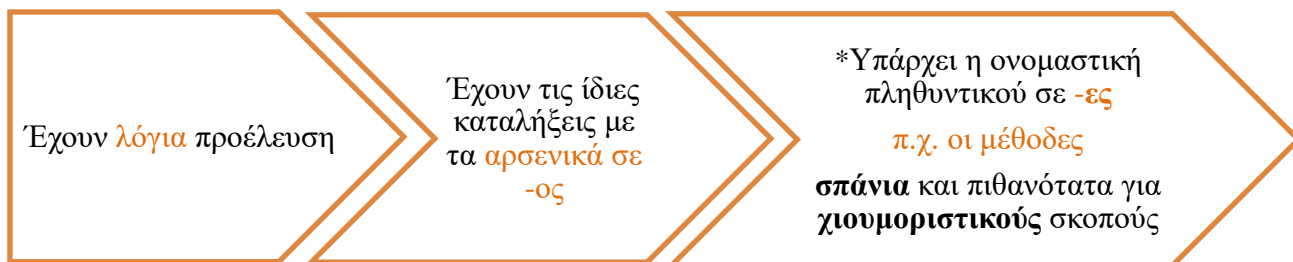
Γ΄ ΦΑΣΗ

Αντικείμενο μελέτης της Γ΄ Φάσης θα αποτελέσει η διδασκαλία των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος. Θα αφιερωθούν δύο διδακτικές ώρες οι οποίες θα λάβουν χώρα στη φυσική αίθουσα. Αφορμή της διδασκαλίας τους αποτελεί η άσκηση 3 στη σελίδα 34 του Βιβλίου Μαθητή που αναφέρεται στο θηλυκό ουσιαστικό «η οδός». Αναφέρεται πως η λέξη οδός αποτελεί μία από τις «πιο παραγωγικές» λέξεις της ελληνικής σε όλη τη διαδρομή της από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα, όπως παρουσιάζεται στο Λεξικό Μπαμπινιώτη. Με αφορμή τη διατύπωση του Μπαμπινιώτη, θα γίνει αναφορά στη λόγια προέλευση των θηλυκών ουσιαστικών και στη διαχρονικότητα της λέξης.

Ο εκπαιδευτικός για αρχή θα ασχοληθεί με την άσκηση 3, ώστε οι μαθητές να εξοικειωθούν με τη λέξη οδός και το εύρος της οικογένειάς της με τις παράγωγες και σύνθετες λέξεις που θα προκύψουν. Στη συνέχεια, θα παρουσιάσει στον προτζέκτορα τον κλιτικό πίνακα των θηλυκών σε –ος στον οποίο θα παρατίθενται και σημειώσεις ως προς τη διπλοτυπία της ονομαστικής πληθυντικού και τα περιβάλλοντα χρήσης κάθε τύπου. Στο σχολικό βιβλίο παρουσιάζεται η κλίση του ουσιαστικού «η οδός», χωρίς να αναφέρεται στον δεύτερο τύπο ονομαστικής και κατά επέκταση σε επίπεδα χρήσης. Το ίδιο συμβαίνει και στη σχολική γραμματική, που αναφέρεται ότι ανήκουν στη λόγια κλίση, η οποία δεν εξηγείται, παραθέτοντας πίνακα κλίσης του ουσιαστικού η διάμετρος. Για τον λόγο αυτό και για να αποκτήσουν σφαιρική γνώση της προέλευσης και της κλίσης των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος, ο εκπαιδευτικός θα προβάλλει τους ακόλουθους πίνακες.

	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
Ονομαστική	η μέθοδος	οι μέθοδοι/ μέθοδες*
Γενική	της μεθόδου	των μεθόδων
Αιτιατική	τη(ν) μέθοδο	τις μεθόδους

Πίνακας 4.5. Διδακτική πρόταση κλίσης θηλυκών σε –ος

Πίνακας 4.6. Σημειώσεις διπλοτυπίας (Holton κ.ά., 2021: 61-62)

Βασική επιδίωξη αποτελεί η εξοικείωση με τις καταλήξεις των ουσιαστικών σε –ος, καθώς η κλίση τους δυσκολεύει τους μαθητές οι οποίοι συχνά αισθάνονται σύγχυση ως προς την επιλογή της κατάληξης. Για το λόγο αυτό ο εκπαιδευτικός, επιδιώκοντας να χαλαρώσει τους μαθητές και γνωρίζοντας πως τους αρέσουν τα τηλεπαιχνίδια, θα μεταβεί στη διαδικτυακή πλατφόρμα Worldwall.net² και θα παρουσιάσει ένα εκπαιδευτικό κουίζ, στο οποίο οι μαθητές θα επιλέγουν τον σωστό τύπο του ουσιαστικού.

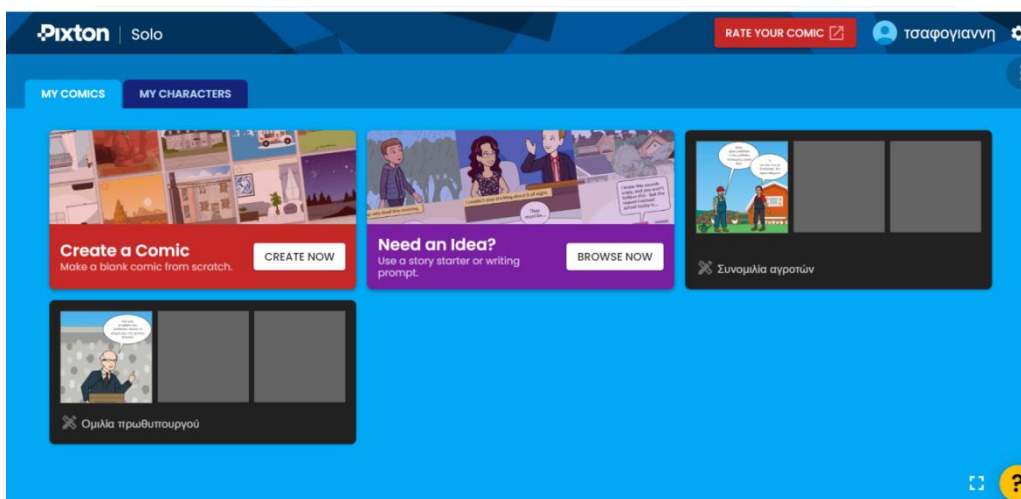
Στη συνέχεια, έχοντας γίνει κατανοητή η λόγια προέλευση των ουσιαστικών και ο τρόπος κλίσης τους, ο εκπαιδευτικός θα συνεχίσει με τη διδασκαλία της διπλοτυπίας της ονομαστικής πληθυντικού. Όπως αναφέρεται και στο τρίτο βελάκι του Πίνακα 4.6., ο τύπος με κατάληξη –ες είναι πιο σπάνιος και εξυπηρετεί χιουμοριστικούς σκοπούς.

² Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα:

<https://wordwall.net/resource/74626307/%ce%bd%ce%b5%ce%bf%ce%b5%ce%bb%ce%bb%ce%b7%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b3%ce%bb%cf%8e%cf%83%cf%83%ce%b1/%ce%b8%ce%b7%ce%bb%cf%85%ce%ba%ce%ac-%ce%bf%cf%85%cf%83%ce%b9%ce%b1%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ac-%cf%83%ce%b5-%ce%bf%cf%82>

Ο εκπαιδευτικός για να εξηγήσει τη σημείωση, θα προβεί στον Εθνικό Θησαυρό της Ελληνικής Γλώσσας (ΕΘΕΓ)³ και θα αναζητήσει τη λέξη «μέθοδοι» και τη λέξη «μέθοδες», ώστε να σχολιαστεί η συχνότητα χρήσης κάθε τύπου και τα περιβάλλοντα στα οποία εμφανίζονται. Ο χρήστης από τον Εθνικό Θησαυρό της Ελληνικής Γλώσσας έχει τη δυνατότητα να αναζητήσει λέξεις σε σώματα κειμένων, όπου του παρέχονται οι προτάσεις στις οποίες εμφανίζεται η λέξη που αναζητά, πληροφορίες για τη συχνότητα εμφάνισης, το κειμενικό είδος στο οποίο ανήκει και άλλες χρήσιμες πληροφορίες που θα συμβάλλουν στην κατανόηση της υφολογικής ποικιλότητας και μορφολογικής διπλοτυπίας της γλώσσας, η οποία εξαρτάται με τις περιστάσεις επικοινωνίας. Έπειτα, οι μαθητές θα εκφράσουν την άποψή τους για τη διπλοτυπία των λόγιων θηλυκών ουσιαστικών και θα εξάγουν από κοινού συμπεράσματα.

Μετά το πέρας της διδασκαλίας του γραμματικού φαινομένου, ο εκπαιδευτικός θα παρουσιάσει στην τάξη, μέσω της χρήσης του προτζέκτορα, την ηλεκτρονική ιστοσελίδα Pixton⁴ η οποία παρέχει τη δυνατότητα δημιουργίας κόμικ. Μέσω της ηλεκτρονικής ιστοσελίδας Pixton θα δοθεί η δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τις διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις στις οποίες εμφανίζεται η διπλοτυπία των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος. Ως πρώτο βήμα ο εκπαιδευτικός θα παρουσιάσει την ιστοσελίδα και θα δώσει σημαντικές πληροφορίες χρήσης.

Εικόνα 4.4. Εφαρμογή Pixton

³ Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα: https://hnc.ilsp.gr/index.php?current_page=main

⁴ Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα: <https://content-packs.pixton.com/?grade=grade-middle-school>

Έπειτα, θα παρουσιάσει δύο παραδείγματα στα οποία θα χρησιμοποιείται η διπλοτυπία της ονομαστικής πληθυντικού των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος και με τους δύο τύπους, σε –οι και σε –ες αντίστοιχα, εξηγώντας στους μαθητές ότι η επιλογή του κάθε τύπου αποτελεί αποτέλεσμα εξυπηρέτησης διαφορετικής επικοινωνιακής περίπτωσης. Συγκεκριμένα, τα παραδείγματα που θα δώσει, απεικονίζονται στις ακόλουθες εικόνες.

Εικόνα 4.5. Παράδειγμα χρήσης τύπου σε –οι

Εικόνα 4.6. Παράδειγμα χρήσης τύπου σε –ες

Θα ακολουθήσει μια συζήτηση ως προς τον διαφορετικό τύπο που χρησιμοποιείται σε κάθε εικόνα σε σχέση με το περιεχόμενο και θα σχολιαστεί η λόγια προέλευσης λέξη «ειδήμων» που εντοπίζεται στην εικόνα 4.6. Ο εκπαιδευτικός ολοκληρώνοντας τη διδασκαλία της Γ' Φάσης, θα αναθέσει στους μαθητές μία εργασία για το σπίτι. Η εργασία απαιτεί χρήση υπολογιστή και διαδικτύου. Γνωρίζοντας ότι οι μαθητές διαθέτουν υπολογιστή και έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, θα τους δοθεί σε φύλλο εργασίας η ηλεκτρονική ιστοσελίδα Pixton μαζί με τις κατάλληλες οδηγίες, ώστε να μπορέσουν οι ίδιοι οι μαθητές να δημιουργήσουν ένα δικό τους κόμικ (Παράρτημα Γ). Πιο συγκεκριμένα, θα ζητηθεί να δημιουργήσουν ένα κόμικ στο οποίο θα χρησιμοποιήσουν τύπους των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος, ως προς τη διπλοτυπία που παρουσιάζουν. Η επιλογή του κόμικ είναι ελεύθερη και ο κάθε μαθητής θα επιλέξει από μόνος του την περίπτωση επικοινωνίας, τους χρήστες της γλώσσας και τα ουσιαστικά που επιθυμεί να χρησιμοποιήσει. Το φύλλο εργασίας που θα δοθεί θα περιέχει έναν πίνακα θηλυκών ουσιαστικών σε –ος από τα οποία θα μπορέσει να επιλέξει.

Σκοπός της παρούσας διαδικασίας είναι οι μαθητές να αποκτήσουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την εκπαιδευτική διαδικασία μέσω της χρήσης των ΤΠΕ, το οποίο αποτελεί κίνητρο για μάθηση. Η δημιουργία μιας ιστορίας, την οποία θα φτιάξουν οι ίδιοι οι μαθητές, επιλέγοντας όποια περίσταση επικοινωνίας θέλουν, θα τους ενθαρρύνει και θα εξοικειωθούν με το φαινόμενο το οποίο διδάχθηκαν. Μέσω αυτής της εργασίας οι μαθητές θα αξιολογηθούν ως προς την κλίση των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος και ιδιαίτερα τη διπλοτυπία που παρουσιάζουν και ως προς την περίσταση επικοινωνίας και το περιεχόμενο στο οποίο χρησιμοποιείται ο κάθε τύπος.

Συνοψίζοντας, η διδασκαλία βασισμένη στην εστίαση στον τύπο, την ομαδοσυνεργατική μάθηση και τη χρήση των νέων τεχνολογιών μπορεί να φέρει θετικά αποτελέσματα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η δημιουργία κλίματος συνεργασίας και η επικέντρωση της διδασκαλίας γύρω από τα ενδιαφέροντα των μαθητών, όπως οι νέες τεχνολογίες, θα κερδίσει τον ενδιαφέρον των μαθητών για μάθηση. Οι μαθητές μέσω των παραπάνω εκπαιδευτικών πρακτικών θα αντιληφθούν τον ρόλο και τη θέση που κατέχει το λόγιο επίπεδο στην Ελληνική Γλώσσα. Επίσης, θα συνειδητοποιήσουν τη γλωσσική ποικιλία της ελληνικής, αναφορικά με το μορφολογικό επίπεδο μέσω των διπλοτυπιών και της επιλογής των τύπων ανάλογα με τις περιστάσεις επικοινωνίας που επιθυμεί να εξυπηρετήσει ο κάθε ομιλητής.

6. Συμπεράσματα

Το λόγιο επίπεδο κατέχει υψηλή θέση στη νεοελληνική γλώσσα και εμφανίζεται σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, γεγονός που φανερώνει τη χρήση του σε ποικίλα περιβάλλοντα επικοινωνίας. Ειδικότερα, το λόγιο επίπεδο συνιστά μέρος της γλωσσικής ποικιλότητας, η οποία σχετίζεται με τον χρήστη της κάθε ποικιλίας, γεωγραφικής και κοινωνικής, καθώς και με τη χρήση της εκάστοτε ποικιλίας, ως προς το επίπεδο ύφους και την περίσταση επικοινωνίας.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η εστίαση στη γλωσσική ποικιλία που αφορά τα διάφορα επίπεδα ύφους, καθώς σχετίζονται άμεσα με τη διγλωσσία, που επικράτησε τα προηγούμενα έτη με τη διαμάχη ανάμεσα στην καθαρεύουσα και τη δημοτική γλώσσα. Η κατάσταση αυτή που έμεινε γνωστή στην ελληνική κοινωνία ως γλωσσικό ζήτημα, κληροδότησε στην ελληνική γλώσσα αρκετά γραμματικά στοιχεία που αφορούν το λόγιο

επίπεδο και εμφανίζουν διαφοροποιήσεις, ως προς το επίπεδο ύφους και της σημασιολογίας.

Η λόγια ποικιλία εμφανίζεται αρκετά συχνά σε καθημερινές περιστάσεις επικοινωνίας και σε όλα τα υφολογικά επίπεδα. Αρκετές φορές η χρήση του είναι αναγκαία, διότι απουσιάζει στην κοινή νέα ελληνική λέξη ανταγωνιστής, γεγονός που την καθιστά απαραίτητη, ώστε να εξασφαλιστεί επιτυχής επικοινωνία μεταξύ των ομιλητών. Αυτό αποδεικνύει τη λειτουργικότητα του λόγιου επιπέδου στη νεοελληνική γλώσσα. Ωστόσο, παρά τη συχνή παρουσία του λόγιου επιπέδου σε καθημερινές επικοινωνιακές περιστάσεις, η εξοικείωση των ομιλητών με το λόγιο επίπεδο είναι ελάχιστη. Ιδιαίτερα, οι μαθητές προβληματίζονται όταν έρχονται αντιμέτωποι με λόγιους τύπους. Για τον λόγο αυτό, το λόγιο επίπεδο πρέπει να προσεγγιστεί κατά τη διδασκαλία, ως προς το διαχρονικό και συγχρονικό του χαρακτήρα, προκειμένου οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν την έννοια του λόγιου επιπέδου και τον λειτουργικό του ρόλο στη γλώσσα.

Στην παρούσα εργασία επιλέχθηκε να αναλυθεί η παρουσία του λόγιου επιπέδου στη νέα ελληνική (Κεφ. 2), η εξέταση του λόγιου επιπέδου μέσω των μορφολογικών διπλοτυπιών του ονοματικού συστήματος μέσα από τις νεοελληνικές γραμματικές και τα σχολικά εγχειρίδια (Κεφ. 3) και η εφαρμογή τους στη γλωσσική διδασκαλία (Κεφ. 4). Η επιλογή του θέματος στηρίχτηκε στην αδυναμία των μαθητών να κατανοήσουν το λόγιο επίπεδο και να σχηματίσουν τύπους που έχουν προέλευση λόγιας κλίσης, γεγονός που οδηγούσε στην αποφυγή χρήσης τους.

Η εργασία διαρθρώθηκε ως εξής: Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάστηκε το γλωσσικό ζήτημα και η συσχέτισή του με το λόγιο επίπεδο στην ελληνική γλώσσα. Ορίστηκε η έννοια του λόγιου επιπέδου και προσεγγίστηκε ως προς την προέλευση, τα κριτήρια οριοθέτησής του, την εμφάνισή του στα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης και τα επίπεδα χρήσης του στην κοινή νέα ελληνική.

Στο τρίτο κεφάλαιο μελετήθηκαν σε μορφολογικό επίπεδο, οι διπλοτυπίες που παρουσιάζονται στο ονοματικό σύστημα της ελληνικής και συγκεκριμένα στα ουσιαστικά και τα επίθετα. Η παρουσίαση των μορφολογικών διπλοτυπιών επικεντρώθηκε στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται στις νεοελληνικές γραμματικές και τα σχολικά εγχειρίδια της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού. Δόθηκε έμφαση στην παρουσία και μη των μορφολογικών διπλοτυπιών και στον σχολιασμό της εμφάνισης των εναλλακτικών τύπων σχετικά με τα διαφορετικά επίπεδα ύφους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο προτάθηκε μία διδακτική εφαρμογή για τη διδασκαλία του μαθήματος της Γλώσσας σε μαθητές της Ε΄ τάξης του Δημοτικού. Πιο συγκεκριμένα, προτάθηκαν δραστηριότητες λεξικογραμματικού επιπέδου βασισμένες στη διδασκαλία του λόγιου επιπέδου και των μορφολογικών διπλοτυπιών, των δικατάληκτων επιθέτων σε –ής/-ές και των θηλυκών ουσιαστικών σε –ος, μέσω της αξιοποίησης της εστίασης στον τύπο, της χρήσης των νέων τεχνολογιών και της ομαδοσυνεργατικής μάθησης. Η αξιοποίηση των παραπάνω διδακτικών μεθόδων θεωρούμε ότι θα συμβάλλουν θετικά και αποτελεσματικά στην εκπλήρωση των επιδιωκόμενων στόχων της διδακτικής εφαρμογής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Α. Φλιάτουρας, (2004). Από το λόγιο επίπεδο της νέας ελληνικής στην αρχαία ελληνική: Εφαρμογή και διδακτικές προοπτικές. Μελέτες για την ελληνική γλώσσα 38. Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα: https://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_38_37_50.pdf
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Α. Φλιάτουρας, (2019). Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης Νέας Ελληνικής: Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις. Στο Α. Φλιάτουρας & Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (επιμ.), *Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν. Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική: Θεωρία, ιστορία, εφαρμογή*. Αθήνα: Πατάκης.
- Αρχάκης, Α. & Μ. Κονδύλη, (2002). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.
- Βοσνιάδου, Σ. (2006). *Παιδιά, σχολεία και υπολογιστές: προοπτικές, προβλήματα και προτάσεις για την αποτελεσματικότερη χρήση των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση*. Αθήνα: GUTENBERG.
- Δελβερούδη, Ρ. (2000). Η γλωσσική ποικιλότητα και η διαμόρφωση της νεοελληνικής εθνικής γλώσσας. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_a_2_4/index.html
- Δελβερούδη, Ρ. (2001β). Γλωσσική ποικιλία. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a9/index.html
- Δ.Ε.Π.Π.Σ. (2003) Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: [2deppsaps_GlossasDimotikou.pdf](#)
- Δημητρακοπούλου, Α. (2004). *Οι τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Διδακταλική Ομοσπονδία Ελλάδος Ινστιτούτο Παιδαγωγικών Ερευνών – Μελετών.
- Καμηλάκη, Μ. (2009). «Τα λόγια στοιχεία στη νεανική επικοινωνία» *Κοινωνιοπραγματολογική διερεύνηση της ποικιλίας [+/- ΛΟΓΙΟ] στον γραπτό λόγο*

νεαρών ομιλητών της Νέας Ελληνικής. Διδακτορική διατριβή. ΕΚΠΑ, Αθήνα.

Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/21332#page/1/mode/2up>

Κορρέ, Ε. (2010). *Θέματα Διδακτικής Μεθοδολογίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Μπέλλα, Σ. (2011). *Η δεύτερη γλώσσα: Κατάκτηση και διδασκαλία*. Αθήνα: Πατάκης.

Νέο Πρόγραμμα Σπουδών Νεοελληνικής Γλώσσας στο Δημοτικό (ΦΕΚ), (2023).

Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

[https://www.alfavita.gr/sites/default/files/2023-](https://www.alfavita.gr/sites/default/files/2023-02/%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CF%83%CF%84%CE%BF%20%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF.pdf)

[02/%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CF%83%CF%84%CE%BF%20%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF.pdf](https://www.alfavita.gr/sites/default/files/2023-02/%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CF%83%CF%84%CE%BF%20%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF.pdf)

Ντίνας Κ. & Α. Χατζηπαναγιωτίδη (2007), Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «*Η ελληνική γλώσσα ως δεύτερη/ξένη. Έρευνα, Διδασκαλία, Εκμάθηση*», Π.Δ.Μ., Παιδαγωγική Σχολή, Εργαστήριο Μελέτης της Γλώσσας και Προγραμμάτων Γλωσσικής Διδασκαλίας (σσ. 196-223). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Ντρενογιάννη, Ε, (επιμ.). (2009). *Εκπαιδευτική τεχνολογία για Διδασκαλία και Μάθηση*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Ξυδόπουλος, Γ. Ι. (2008). *Λεξικολογία. Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.

Ορφανίδου, Μ. (2013). Η χρήση των νέων τεχνολογιών στη διδακτική πράξη από την οπτική των γυναικών εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο: Μ. Κουγουρούκη, Π. Στραβάκου, Κ. Χατχηδήμου, (επιμ.), *Παιδαγωγικές και διδακτικές ερευνητικές μελέτες*, σ. 239-250. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη Α.Ε.

Παναγιωτίδης, Φ. (2014). *Μίλα μου για τη Γλώσσα*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Παπαδανιήλ, Ι. (2005). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στη χρήση των νέων τεχνολογιών: Το παράδειγμα των Κέντρων Στήριξης Επιμόρφωσης: Θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση. Αθήνα: Αδελφοί Κυριακίδη Α.Ε.

Πετρούνιας, Ε. (2001). *Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική («Αντιπαραθετική») Ανάλυση*. Τόμος Α΄. Φωνητική και εισαγωγή στη Φωνολογία. 3^η έκδ. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.

- Ρούσσου, Α. (2015). *Σύνταξη: Γραμματική και Μινιμαλισμός*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. (2001). Το γλωσσικό ζήτημα. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_d2/index.html
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1983). *Νεοελληνική Γραμματική*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Τσάκωνα, Β. (2012). Γλωσσική ποικιλία. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?i_d=134#colabbr06
- Φλιάτουρας, Α. (2018). *Το λόγιο επίπεδο της νέας ελληνικής ως γλωσσική χρήση και διδακτικός στόχος: κατάρα ή ευχή;* Φιλολόγος 171-172. Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://eclass.duth.gr/modules/document/file.php/CLASSIC106/periodiko_filologos_ypovoli_teliko2.pdf
- Φλιάτουρας, Α. (2024), Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη ελληνική: θεωρία και διδακτική προοπτική. Στο Κύκλος Διαδικτυακών Επιμορφωτικών Διαλέξεων. *Σύγχρονες πρακτικές διδασκαλίας πτυχών της γραμματικής με βάση τα πορίσματα της σύγχρονης γλωσσολογικής έρευνας*. Καστοριά, 24 Ιανουαρίου 2024. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: [Kastoria_2a.pdf](#)
- Φλουρής, Γ. (2002). «Αναζητώντας ένα νέο πλαίσιο διαμόρφωσης αρχών σχολικής μάθησης και διδασκαλίας: επιπτώσεις στην εκπαιδευτική έρευνα». Στο: *Μάθηση και διδασκαλία: Σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις. Συμπόσιο – Επιμορφωτικό Σεμινάριο, 18-20 Δεκεμβρίου 1998, Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών*. Αθήνα: Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, σ. 13-45.
- Χατζηδάκη, Α. (2020). *Διδάσκοντας δίγλωσσα παιδιά. Θεωρητικά ζητήματα και εκπαιδευτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Πεδίο.
- Χατζησαββίδης, Σ. (1999). *Ελληνική Γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος. Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg.

Σχολικά Εγχειρίδια

Ιορδανίδου, Α., Αναστασοπούλου, Α., Γαλανόπουλος, Ι., Δρυς, Ι., Κόττα, Α. & Χαλκιάς, Π. (2019). *Γλώσσα Ε΄ Δημοτικού. Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι*. Βιβλίο Μαθητή, Τεύχη α΄, β΄ και γ΄. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων, «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/216>

Ιορδανίδου, Α., Αναστασοπούλου, Α., Γαλανόπουλος, Ι., Δρυς, Ι., Κόττα, Α. & Χαλκιάς, Π. (2019). *Γλώσσα Ε΄ Δημοτικού. Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι*. Τετράδιο Εργασιών, Τεύχη α΄ και β΄. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων, «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/217>

Ιορδανίδου, Α., Κανελλοπούλου, Ν., Κοσμά, Ε., Κουταβά, Β., Οικονόμου, Π. & Παπαϊωάννου, Κ. (2019). *Γλώσσα Στ΄ Δημοτικού. Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα*. Βιβλίο Μαθητή, Τεύχη α΄, β΄ και γ΄. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων, «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/238>

Ιορδανίδου, Α., Κανελλοπούλου, Ν., Κοσμά, Ε., Κουταβά, Β., Οικονόμου, Π. & Παπαϊωάννου, Κ. (2019). *Γλώσσα Στ΄ Δημοτικού. Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα*. Βιβλίο Μαθητή, Τεύχη α΄ και β΄. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων, «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/239>

Φιλιππάκη- Warburton, Ει., Μ. Γεωργιαφέντης, Γ. Κοτζόγλου, & Μ. Λουκά (2022). *Γραμματική Ε΄ & ΣΤ΄ Δημοτικού*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων, «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2009/Grammatiki_E-ST-Dimotikou_html-apli/

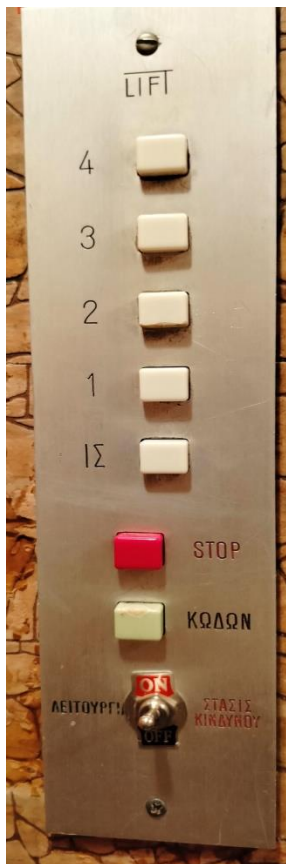
Ξενόγλωσση

Holton, D., Mackridge, P. & Ει. Φιλιππάκη- Warburton (2021). *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

- Johnson, R. T., Johnson, D. W. (2003). Building acceptance of differences in the diverse classroom through cooperative learning. In: Δ. Μέσσιου (επιμ.), *Συνεργατικό σχολείο: Από τη θεωρία στην πράξη* (σ. 15-35). Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου του Κυπριακού Συνδέσμου Συνεργατικής Μάθησης, Λευκωσία, 11 Οκτωβρίου, 2003. Λευκωσία: Κυπριακός Σύνδεσμος Συνεργατικής Μάθησης.
- Long, M. H. (1991). The least a Second Language Acquisition theory needs to explain. *TESOL Quarterly*, 24 (4), 649-666.
- Mackridge, P. (2009). *Language and national identity in Greece, 1776-1976*. New York: Oxford University Press.
- Slavin, R. (2007). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία. Θεωρία και πράξη*. Μτφρ, Ε. Εκκεκάκη. (επιμ.) Κ. Κόκκινος. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Παράρτημα Α

Εικόνες για συζήτηση στην τάξη

Παρουσίαση λέξεων με απουσία ανταγωνιστή για συζήτηση στην τάξη

Φύλλο εργασίας για το σπίτι

ΑΣΚΗΣΗ

Να συμπληρώσετε τα κενά με την κατάλληλη λόγια έκφραση και λέξη που βρίσκεται στο πλαίσιο. Έπειτα να δώσετε τη σημασία τους με λίγα λόγια.

ευ ζην, αυτολεξει, πάση θυσία, γνώθι σαυτόν, εις το επανιδείν, εκ πρώτης όψεως, προ μεσημβρίας, μείζον, αουζητητί, οίνος ευφραίνει καρδίαν, παν μέτρον άριστον, εν μια νυκτί

- Είναι καλό στη ζωή μας να έχουμε το και να μην περιαυτολογούμε.
- Αναζητήστε στο διαδίκτυο τη λέξη διεθνή, διαλέγοντας την επιλογή, ώστε να εμφανιστούν στην αναζήτηση αποτελέσματα μόνο από τη λέξη που ψάχνετε.
- Φεύγοντας για την Αθήνα φώναξε δυνατά
- Ο παππούς κάθε μεσημέρι στο τραπέζι έλεγε στη γιαγιά δικαιολογώντας το ότι πίνει πολύ κρασί.
- Άφησαν το σπίτι και έφυγαν.
- Το σπίτι φαίνεται πολύ όμορφο.
- Πρέπει να βρεθεί λύση στο ζήτημα που προέκυψε.
- Στους γονείς μου οφείλω το ζην και στον δάσκαλό μου το
- Μας ανακοίνωσαν ότι θα επιστρέψουμε από την εκδρομή στις 11:30
- Δέχτηκε την πρότασή μου
- Στη ζωή δεν είναι καλό να υπερβάλουμε, όπως έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες

.....
12. Η απουσία υλικοτεχνικής υποδομής αποτελεί πρόβλημα στα
ελληνικά σχολεία.

Ευ ζην:

Αυτολεξεί:

Πάση θυσία:

Γνώθι σαυτόν:

Εις το επανιδείν:

Εκ πρώτης όψεως:

Προς μεσημβρίας:

Μείζον:

Ασυζητητί:

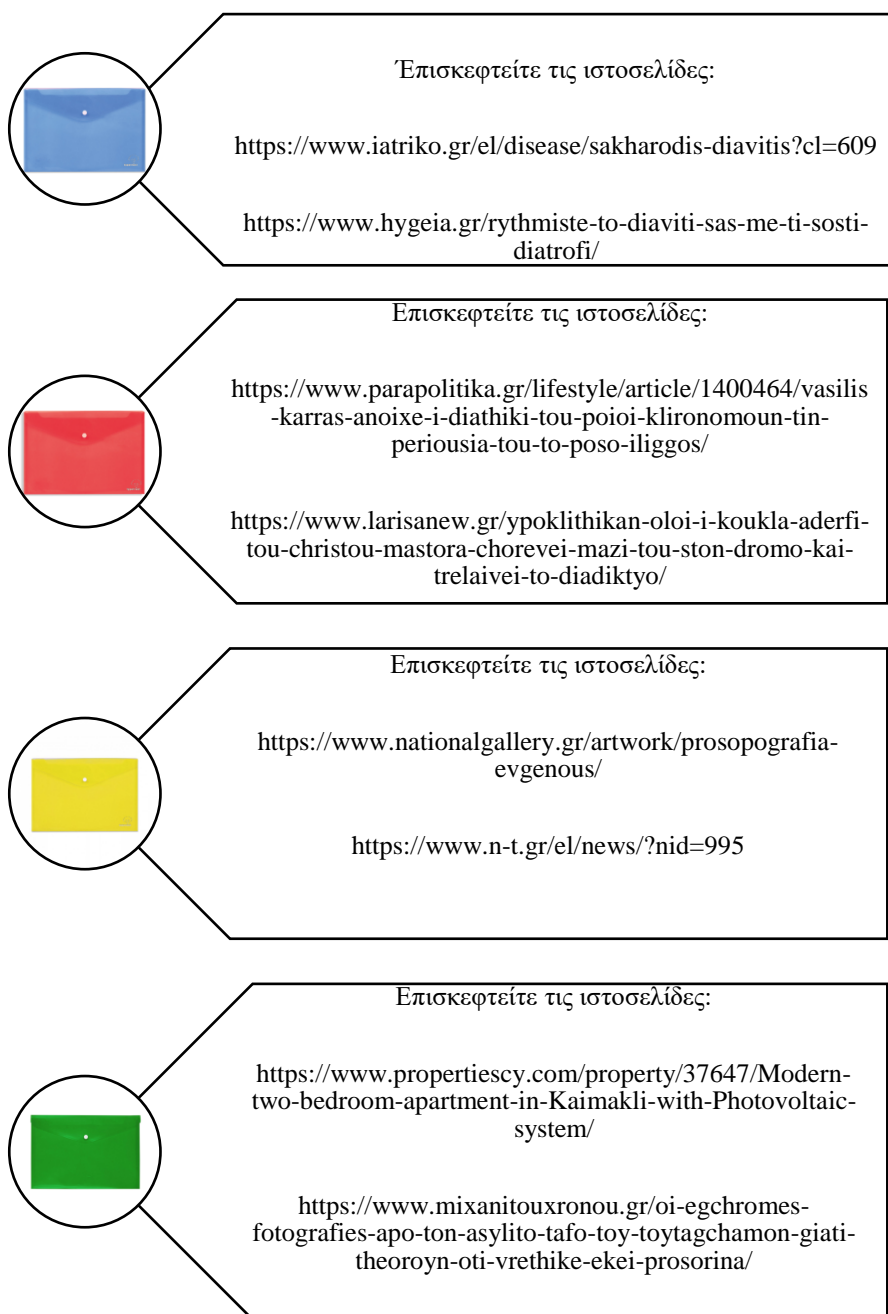
Οίνος ευφραίνει καρδίαν:

Παν μέτρον άριστον:

Εν μια νυκτί:

Παράρτημα Β

Φάκελοι κάθε ομάδας με φύλλο εργασίας

Στο φύλλο εργασίας κάθε ομάδα θα καταγράψει τα κειμενικά είδη και τα περιβάλλοντα χρήσης, επίσημα/ ανεπίσημα, που εμφανίζεται ο κάθε τύπος και την άποψή της ως προς την κάθε επιλογή, ώστε να ακολουθήσει παρουσίαση και σχολιασμός των ευρημάτων κάθε ομάδας στην τάξη.

Παράρτημα Γ

Φύλλο εργασίας για το σπίτι

Φύλλο εργασίας

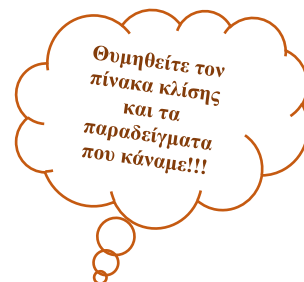
→ Μεταβείτε στον ηλεκτρονικό ιστότοπο: <https://www.pixton.com/welcome>

→ Συνδεθείτε με το μαθητικό email

→ Δημιουργήστε ένα κόμικ στο οποίο θα χρησιμοποιήσετε θηλυκά ουσιαστικά σε –ος. Μπορείτε να επιλέξετε και από τον παρακάτω πίνακα. Σκοπός είναι να χρησιμοποιήσετε τους δύο τύπους που διδαχθήκατε, της ονομαστικής πληθυντικού, βασισμένοι στις διαφορετικές επιλογές ύφους και των περιστάσεων επικοινωνίας που εντοπίζεται ο καθένας.

π.χ. οι μέθοδοι/ οι μέθοδοις

→ Το θέμα του κόμικ που θα δημιουργήσετε το επιλέγετε εσείς και μπορείτε να χρησιμοποιήσετε όποια επικοινωνιακή περίσταση επιθυμείτε. Υπάρχουν αρκετές επιλογές στην ιστοσελίδα.

η επέτειος, η είσοδος, η έξοδος, η διαγώνιος, η διάμετρος, η λεωφόρος, η ψήφος, η παράγραφος, η περίοδος, η πρόοδος, η μέθοδος, η διάλεκτος, η κάθοδος, η οδός, η περίμετρος

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.